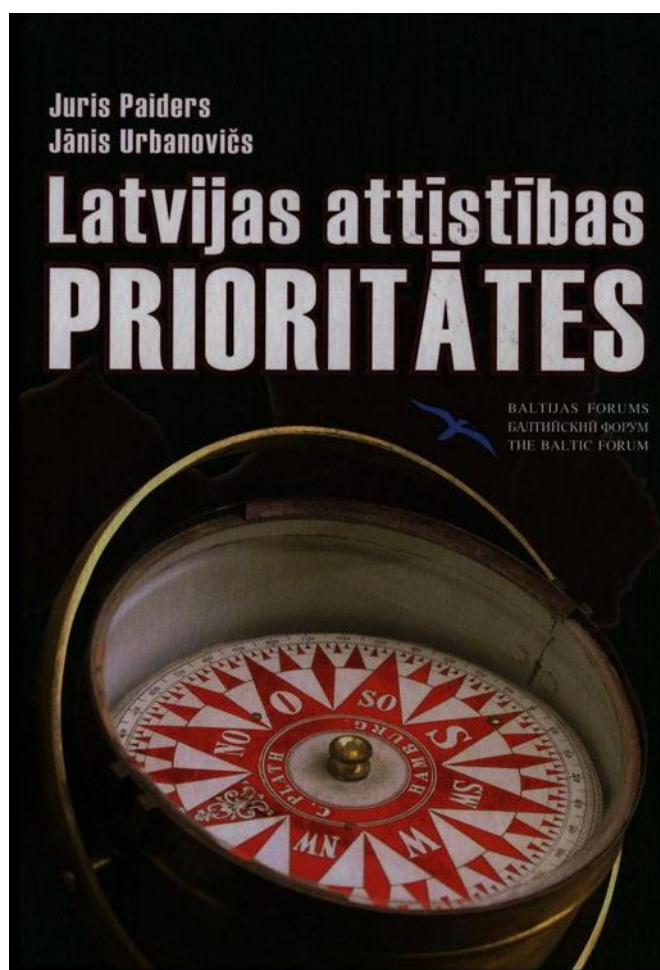

Latvijas attīstības prioritātes: Alternatīva valsts izaugsmei līdz 2025. gadam

Juris Paiders, Jānis Urbanovičs

Izdevējs "Baltijas forums", Rīga 2010

Saturs

Ievads (Aleksandrs Vasiļjevs)

1. Kāpēc esam tur, kur esam?

1.1. 1991.-2009. gadā pieļautās kļūdas Latvijas ekonomikā

1.2. Vai 2004. gadā Latvija bija gatava iestāties ES?

1.3. Kas ir galvenais Latvijas krīzes dziļuma vaininieks?

1.4. Latvijas Bankas monetārā un valūtas politika

2. Ekonomiskās un sociālās attīstības alternatīvas

2.1. Sociāli atbildīga tirgus ekonomika Latvijā

2.2. Kā pārvarēt krīzes apburto loku?

2.3. Operatīvie pasākumi krīzes pārvarēšanai

2.4. Kā veidot valsts budžetu?

2.5. Publisko un privāto finanšu reformas aprises

2.6. Izglītības, pensiju sistēmas un veselības aizsardzības reforma

2.7. Nozaru politika

2.8. Kardināla nodokļu sistēmas reforma

2.9. Ilgtermiņa plāns (līdz 2025. gadam) - videi draudzīga, uz augstām tehnoloģijām balstīta, energoneatkarīga valsts

3. Demokrātijas krīze un valsts pārvaldes sistēmas reformas virzieni

4. Alternatīva starptautiskajā dimensijā

4.1. Baltijas forums kā starptautiskā alternatīva

4.2. Krievijas un Amerikas attiecību dimensija

4.3. ES un Latvijas dimensija un Latvijas ģeogrāfiskā stāvokļa izmantošana. Vidusāzijas, Ķīnas un Indijas dimensija

Nobeigums

Ievads

Pagājuša gadsimta deviņdesmitajos gados Latvijas attiecības ar saviem austrumu kaimiņiem sasniedza līmeni, kuru varētu nosaukt par vēsturisku minimumu.

Cenšoties par jebkuru cenu integrēties tādās ietekmīgās starptautiskās struktūrās kā Eiropas Savienība un NATO, Latvijas ārpolitika, tēlaini izsakoties, pazaudēja austrumu virzienu kompasa debespusēs. Vārdos Latvijas diplomāti pozicionēja Latviju kā tiltu starp Rietumiem un Austrumiem, bet praktiski nespēja pat atbildēt uz tik elementāru jautājumu, kas ir Krievija Latvijai - draugs, ienaidnieks vai partneris.

Tieši tad kļuva skaidrs, ka tikai nevalstiskas organizācijas spēš ne tikai atbildēt uz šo jautājumu, bet arī izkustinās no sastinguma punkta Latvijas - Krievijas starpvalstu attiecības. Baltijas forums izveidojās, apvienojoties kopā Latvijas, Krievijas, NVS un ES valstu uzņēmējiem, politiķiem, zinātniekiem un kultūras darbiniekiem. Sākotnēji Baltijas foruma darbība bija koncentrēta uz ikgadējās starptautiskas konferences organizēšanu. Pakāpeniski Baltijas forums kļuva par diskusiju, konferenču, semināru platformu, kurā tika diskutēts par starptautisko attiecību un globālas drošības jautājumiem, kura tika meklēti arī Latvijas iekšpolitiskie risinājumi, kurā tika diskutētas alternatīvas un iezīmēti attīstības virzieni.

Kaut vai viens piemērs - Sergejs Karaganovs (Krievija) 2000. gada jūnijā, uzstājoties Baltijas forumā, precīzi raksturoja vēl tikai briesošo demokrātijas krīzi un ieskicēja šīs krīzes cēloņus. Tolaik lielā daļā sabiedrības gan Baltijā, gan Eiropā un Krievijā dominēja optimistisks noskaņojums, bet 21. gadsimta otrās desmitgades sakuma gan Latvijā, gan Baltijā kopumā ir apzināta demokrātijas krīze, un tikai tagad sāka tās apzināšanās varas līmeni.

Ir arī cits piemērs - 2002. gadā pēc Nikolaja Neilanda (1930-2003) iniciatīvas tika sarīkota diskusija par Jura Paidera topošo grāmatu "Ne Eiropai!", kurā tika ieskicētas galvenās problēmas, kas piemeklēs Latvijas ekonomiku un sabiedrību pēc iestāšanās ES. Tolaik Baltijas foruma diskusijā izskanēja precīzas prognozes par vēl tikai sagaidāmo - par Latvijas un Austrumeiropas darbaspēka aizceļošanu, par gaidāmo straujo inflācijas pieaugumu pēc iestāšanās ES utt.

Šoreiz Baltijas forums uz diskusiju uzaicināja zinātnieku un Neatkarīgās Rīta Avīzes ekonomisko procesu komentētāju Juri Paideru un Baltijas foruma prezidentu Jāni Urbanoviču. Diskusijas mērķis bija ieskicēt tās pārmaiņas, kuras ir nobriedušas Latvijas sabiedrībā un saprast, kā tās būtu risināmas gan tuvākajā laikā, gan tālākajā perspektīvā līdz 2025. gadam. Diskusija noritēja vairākos laika posmos no 2009. gada novembra līdz 2010. gada aprīlim. Grāmata tapa kā diskusija, kurā viens no autoriem - Juris Paiders - aplūkoja procesus no zinātniska un kritiska skatupunkta, bet otrs autors - Jānis Urbanovičs - apskatīja Latvijas prioritātes kā reālpolitīķis.

Labējo valdību gandrīz divdesmit gadus ilgā valdīšana ir novedusi Latviju pie visdziļākās krīzes. Grāmatā ir ieskicēta pozitīva programma, kā pārvarēt krīzi un kādas prioritātes ir jāīsteno, lai Latvija kļūtu par respektablu un bagātu Eiropas valsti, kuras iedzīvotāji ir lepnī par savu valsti.

**Baltijas foruma direktors Aleksandrs Vasiljevs
2010. gada 28. maijā**

1. Kāpēc esam tur, kur esam?

1.1. 1991.-2009. gadā pieļautās kļūdas Latvijas ekonomikā

Juris Paiders - Valsts var funkcionēt normāli tikai tad, ja valsts saistības un sociālās garantijas atbilst tam ekonomikas potenciālam, kāds ir valstī. Ekonomikas potenciāls ir kopējais preču un pakalpojumu apjoms, kas tiek saražots valstī un kuru apliekot ar nodokļiem, vienlaikus būs arī nodokļu ieņēmumi.

Ja ekonomikas potenciāls, kura mērīšanā visbiežāk izmanto IKP (iekšzemes kopproduktu) palielinās, tad valsts var palielināt saistību apjomus. Ja ekonomikas potenciāls samazinās, tad valdībai ir jāizvērtē, ko darīt. Ja samazinājums ir nenozīmīgs un īslaicīgs, valdība var aizņemties un turpināt uzturēt veco garantiju apjomus. Savukārt, ja ekonomikas potenciāls samazinās dramatiski, tad valstij ir jāizvērtē, no kādam garantijām un cik lielā mērā būs jāatsakās.

Jānis Urbanovičs – Pirms lemt par virziena maiņu ir jāsaprot, kāpēc mēs esam tur, kur esam? Kādas bija galvenās kļūdas? Tad būtu jāvienojas par lietām, kas sabiedrību uztrauc, jāpasaka, kā tās risināt, kā solidāri sadalīt ciešanas.

Lielā mērā šodienas problēmu sākums meklējams 1991. gadā. Tolaik Latvija varēja sākt ekonomikas transformāciju, veidojot pavisam citu nodokļu sistēmu, ja kā bāze tiktu izmantota zemes īpašumu cena. Ekonomikai augot, augtu gan zemes cena un tai līdzīgi sekotu nodokļu ieņēmumi. Tas būtu ļāvis Latvijai neaplikt ar pārmērīgiem nodokļiem darba ņēmējus, darba devējus un ražotājus. Deviņdesmito gadu sākumā mums bija visas iespējas, lai Latvija un Baltijas valstis kļūtu par Eiropas konkurētspējīgākajām valstīm. Tolaik mūsu mājoņi un biroju ēkas, sabiedrisko pakalpojumu uzņēmumi, transporta un komunikāciju sistēmas nebija apgrūtinātas ar parādiem. Tolaik Latvijai nebija izveidojies privātīpašnieku slānis, kas, tikai iekasējot īri, varētu gūt peļņu bez darba. Tolaik Latvijas valdība palaida garām iespēju saprātīgi sakārtot valsts uzņēmumu pārvaldību un ieviest nodokļu sistēmu, kas nav balstīta uz pārmērīgu darbaspēka sadārdzinājumu.

Tā vietā Latvijas valdība rīkojās kā banķieru un nekustamo īpašumu mantinieku lobījs. Īpašumi un infrastruktūras nomas maksas netika apliktas ar nodokļiem. Īpašumu aplikšana ar ievērojamiem nodokļiem būtu novērsusi īpašumu radīto ienākumu kapitalizāciju banku kredītos. Notika radikāli pretējais - Latvija aplika ar nodokļiem darba ņēmējus un darba devējus. Tas, savukārt, paaugstināja dzīves dārdzību un uzņēmējdarbības izmaksas. Latvijā darbaspēka nodokļi šī iemesla dēļ sasniedza tādu līmeni, ka tieši nodokļi veicināja arvien masveidīgāku darbaspēka emigrāciju un ražošanas evakuāciju uz lētākiem pasaules tirgiem. Tie ir Latvijas Reformu darba grupas (www.rtf.lv) pētījumu rezultāti. Viens no pētījuma autoriem Misūri Universitātes ekonomikas profesors Maikls Hadsons pētījumā par Latvijas un Valūtas fonda memorandu secināja, ka „Latvijas ekonomiku ir nolaupījusi Eiropas Savienības un SVF politikas ievirze, pakļaujot tās nodokļu politiku un finansu programmu Zviedrijas un citu ārvalstu banku interesēm”. Tas nozīmēja, ka Finanšu ministra un Latvijas Bankas vadītāja „paustais nolūks ir vēl vairāk padziļināt Latvijas depresiju, pazemināt dzīves standartu, apcirpt algas, sašaurināt iekšzemes tirgu, veicināt plašāku emigrāciju un kapitāla aizplūšanu. Šķiet, ka Otrais pasaules karš bija saudzīgāks pret Latviju nekā tas, ko šodien ar valsti dara tās politiķi”.

Juris Paiders - Rīgā 2006. gada 25.maijā man bija iespēja apmeklēt profesora Maikla Hadsona lekciju. Maikls Hadsons tolaik lekcijās un savos rakstos Latvijas presē (*Kultūras Dienā*) izteica vairākus skarbus brīdinājumus Latvijas sabiedrībai un valsts pārvaldei, un tie no šodienas skatpunkta izskatās patiesi pravietiski.

„Japānas desmit gadus ilgo ekonomisko krīzi deviņdesmito gadu vidū izraisīja Japānas valdības un centrālās bankas pakļaušanās ASV spiedienam un atteikšanās no jenas devalvācijas, kad ekonomiskie apstākļi to prasīja.

„Visi īpašumu burbuļi ir finanšu burbuļi. Tos gandrīz vienmēr veicina valdības politika, it īpaši nodokļu politika. Latvijas augstie nodokļi strādājošajiem ir slēpta īpašumu subsīdija. Latvijas pašreizējie augstie nodokļi strādājošajiem un ienākumiem spiež daudzus jaunus cilvēkus darba meklējumos emigrēt. Šādi darbaspēka un uzņēmumu nodokļi ir inflāciju veicinošas izmaksas, taču tādi nav nodokļi, ar kuriem tiek aplikti īpašumi, jo gan ienākumus no īpašumiem, gan spēju par tiem maksāt nodokļus, nosaka tirgus ... Latvijā nav ieviesta spēcīga patērētāju aizsardzība - tāda kā, piemēram, likums par "patiesību kreditējot", kas liek skaidri izklāstīt tos riskus, kurus uzņemas kredīta ņēmējs. Pašlaik banku klienti netiek informēti, cik lieli procenti viņiem, iespējams, būs jānomaksā, ņemot hipotekāro kredītu ar mainīgu likmi. Procentu likmes pieaugums varētu jūtami palielināt viņu ikmēneša maksājumu slogu. Ja īpašuma ķīlas vērtība ir tuva kredīta apjomam, tas varētu novest pie saistību neizpildes un īpašuma pārdošanas izsolē.

Dažu banku kredītos noteiktas ārkārtīgi smagas soda sankcijas par maksājumu kavēšanu, daudzās citās valstīs šādi maksājumi tiktu uzskatīti par pārlieku augstiem. Liela daļa Latvijas iedzīvotāju pakļauti daudz bargākiem kredītu nosacījumiem nekā tiem, kādus mātesuzņēmumu valstu lielākās bankas piedāvā savu valstu pilsoņiem. Latvieši ir pelnījuši labāku klientu aizsardzību, līdzīgu tai, kādu bauda ASV banku klienti. Amerikas Savienotās Valstis jau sen ieviesušas soda sankcijas bankām, kas piešķir nesamērīgus kredītus, nepietiekami pārbaudot kreditora iespējas aizdevumu atmaksāt. Piemēram, Ņujorkas štata "likums par krāpniecisku īpašumtiesību nodošanu" pat iet tik tālu, ka nosaka — ja aizdevējs piešķir kredītu, nezinot, kādā veidā kreditors varētu to atmaksāt, tad šāds aizdevums tiek anulēts...

Latvijai un citām valstīm ir jābūt modrām attiecībā uz likumiem un regulējumu, kas mudina bankas izsniegt aizdevumus atbildīgi, tā, lai arī tās pašas uzņemtos daļu riska, nevis to pilnībā uzliktu aizdevumu ņēmējiem.”

Savukārt 2009. gadā Maikla Hadsona paustā kritika par Latvijas un Starptautiskā Valūtas fonda memorandu, manuprāt, ir godīgākais dokuments par to nevērtību, kurā Latviju ir ievilkusi pašreizējā politiskā kliķe.

Viena no būtiskākajām atziņām ir tā, ka tas, ko t.s. treknajos gados sauca par IKP pieaugumu, nemaz nebija ekonomikas izaugsme:

Maikls Hadsons raksta: „Taču tas, kas augs, bija parāds, nevis ekonomika klasiskajā izpratnē, proti, nevis progresējoša spēja ražot preces un pakalpojumus. Cilvēki aizņēmas pret nekustamā īpašuma un citām ķīlām, kuru cenas tika mākslīgi celtas ar ārvalstu kredītu starpniecību. Tā bija aizņemšanās patēriņa, nevis investīciju nolūkiem. Un tā nav izaugsme. Tā ir vienkārši ieslīgšana parādos.”

Tas, kas tika pasniegts kā izaugsme bija ieslīgšana lielākos parādos. Rupji sakot - izaugsme 2004.-2007. gadā nemaz nebija. Notika labklājības pieaugums uz parāda.

Krīzes pamatā ir pilnīgi aplamā valsts varas pieņemtā finansu politika, izdabājot banku sektoram un ārvalstu investoriem, tāpēc SVF „aizņēmumam nav jāatrisina īslaicīgs likviditātes deficīts, bet gan strukturāla problēma – krīze privātu Latvijas īpašnieku kredītattiecībās ar ārvalstu bankām”

Manuprāt arī 2008. gada rudenī sāktās reformas ir tikai banku interesēs: „Pārmērīgs Latvijas iedzīvotāju ienākumu apmērs tiek maksāts par mitekli un darba telpām, kuru cena ir maksimizēta, Latvijai nerealizējot īpašuma aplikšanu ar nodokļiem. Nodokļu iekasētāja zaudētais platības nodoklis ir novadīts banku kredītu uzturēšanai”.

Jānis Urbanovičs – Piebildīšu, ka Maikls Hadsons īpaši iznīcinoši kritizēja Latvijas valsts varas atteikšanos kritiski izvērtēt savu ekonomisko politiku. Viņš rakstīja: „Latvijas vienošanās nosacījumos ar SVF izpaliek atzinumi par to, cik ačgārna ir bijusi tās politika kopš neatkarības atjaunošanas. Tā iedomājas, ka veids, kā nodrošināt Latvijas sekmes, ir iemest to klēpī ārvalstu bankām un investoriem, izmantojot tādu sviru kā iekšzemes standartu pazemināšana, nevis plaukstoša iekšzemes tirgus radīšana...Vēstules Fondam demonstrē,

ka Centrālā banka un Finanšu ministrija vēl arvien nav apzinājušās to pieļautās elementārās kļūdas. Tas nepārsteidz, jo šodien valdības darbu vada tie paši cilvēki, kas pieļāva sākotnējās kļūdas pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados.”

Atceros, ka 2008. gada decembrī, tsi pirms slavenās Saeimas sēdes, Valsts prezidents Valdis Zatlers mani un citus Saeimas frakciju līderus uzaicināja Rīgas pilī uz sanākumi, kurā bija paredzēts apspriest krīzes situāciju un izejas ceļus no tās. Toreiz Valda Zatlēra uzruna bija stingra un nopietna - viņš kategoriski uzstāja, ka tagad nevajag meklēt notiekošajā vainīgos un uzlikt kādam atbildību par tuvojošos katastrofu. Tā vietā viņš gan valdošajai koalīcijai, gan opozīcijai piedāvāja aktīvi un bez ierunām atbalstīt likumprojektu paketi, kuru viņš nosauca par krīzes pārvarēšanas plānu, kuru pašlaik izstrādā valdība ar kompetentu ekspertu un starptautisku institūciju atbalstu. Daļa klātesošo prezidentam piekriņoši māja ar galvu un pat kaut ko apsoltāja.

Tolaik no prezidenta teiktā es sapratu trīs vēstījumus. Pirmais vēstījums: lai kāds būtu pretkrīzes plāns, tas nav apspriežams. Tas jārealizē tikai esošajai valdībai, kas to arī darīs. Otrais vēstījums bija - par notikušo nevienam nebūs jāatbild. Varbūt, lai «nolaistu tvaiku», tiks noteikti pāris grēkāži no ierēdņu vidus. Trešais vēstījums: jūsu viedoklis nevienu neinteresē, turiet to pie sevis.

Es personīgi visus šos trīs vēstījumus uztvēru kā aizvainojošus, un lielā mēra tie man deva ierosmi sākt domāt un strādāt, lai radītu politisko un ekonomisko alternatīvu Latvijai. Jau tolaik man bija savs viedoklis par esošās krīzes cēloņiem un iespējamiem tās pārvarēšanas veidiem.

Juris Paiders - Savu kļūdu atzīšanas vietā Latvijas augstākie vadītāji aicināja iedzīvotājus, kuri kopumā ņemot nezaga un nerīkojās bezatbildīgi, uzņemties vainu par politiku, Latvijas bankas un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas kļūdām, vai, iespējams, noziedzīgu rīcību.

Jānis Urbanovičs – Hadsona ieteikti risinājumi bija izbeigt banku interešu pārmēra lobēšanu. Viņš aicināja likumdošanas ceļā panākt, ka visi hipotekārie iedzīvotāju kredīti tiktu denominēti vietējā valūtā. Hadsons arī aicināja Latviju pārdalīt nodokļu slogu no darbaspēka uz nekustamajiem īpašumiem, nesamazinot atvieglojumus tiem, kas dzīvo savos īpašumos, bet ievērojami palielinot nekustamā īpašuma likmes tiem, kas nedzīvo savos īpašumos.

Bija arī ieteikums sodīt tos, kas nolaupīja Latvijas neatkarību”, taču pirms tam veikt varas pastrādāto noziegumu starptautisku izmeklēšanu, līdzīgi, kā to pabeidza Islande. 2010. gada 12. aprīlī Speciālās izmeklēšanas komisija publiskoja ziņojumu, secinot, ka 2008.gada finanšu krīzes galvenais cēlonis bija bijušo Islandes vadītāju ārkārtēja nolaidība un pārāk strauja banku izaugsme. Tieši tas iedragāja Islandes ekonomiku. Speciālās izmeklēšanas komisija secināja, ka bijušais Islandes premjerministrs, bijušais finanšu ministrs, ka arī bijušais banku ministrs vainojami neattaisnojamā nolaidībā par pieņemtajiem un nepieņemtajiem lēmumiem pirms triju lielāko banku bankrota. Kā galvenie vaininieki tika nosaukti arī Islandes Centrālās bankas vadītāji un bijušie Islandes Finanšu uzraudzības pārvaldes vadītāji.

Juris Paiders - Secinājumos par Islandes ekonomikas sabrukuma cēloņiem ir teikts, ka Islandes izaugsme pirms krīzes balstījās uz triju lielāko banku aktīvu desmit kāršu pieaugumu no 2004. gada līdz 2007.gada nogalei.

Kā viens no Islandes ekonomikas sabrukuma cēloņiem tika minēts aplami privatizācijas procesi laikā, kad jaunie īpašnieki ieguva ietekmi pār bankām, veicot to pārmērīgu izaugsmi, un banku īpašnieki faktiski bija lielākie partiju sponsori un kontrolēja parlamenta darbu, nepieļaujot ierobežojošas normas. Gandrīz kā pie mums. Pie mums, tāpat kā Islandē, valdība slēpa no sabiedrības informāciju par patiesajiem procesiem ekonomikā. Ekonomiskā krīze Latvijā sākās daudz agrāk, nekā to oficiāli izsludināja.

Jautājumu, kad sākās ekonomiskā krīze Latvijā, esmu uzdevis visdažādākajās (studentu, skolnieku, skolotāju, arodbiedrību līderu un žurnālistu) auditorijās. Tradicionālas atbildes bija - 2009. gadā, 2008. gada decembrī (Saeimas dramatiskā valsts budžeta un 40 pavadošo

likumprojektu pieņemšana vienas pilnmēness nakts laikā 12. decembrī), citi teica, ka 2008. gada novembrī (*Parx* bankas krahs), vai 2008. gada septembrī (bankas *Lehman brothers* krahs).

Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes (turpmāk CSP) dati par jaunu auto reģistrāciju (1.att.) liecina, ka ievērojami jaunu auto pirkumu samazinājumi sakās 2007. gada otrajā pusē. Savukārt visu 2008. gadu notika strauja patēriņa samazināšanās. Krīze bija pilnās burās jau visu 2008. gadu, tikai par to patērētāji un pilsoņi netika informēti, ļaujot tiem turpināt bezjēdzīgi aizņemties.

Valsts vara lobēja bankas un necentās atkal un atkal atgādināt, ka, ņemot lielus patēriņa kredītus, nevar tikt pie bagātības, ka, patiesībā, patēriņa kredīts vienkārši paātrina materiālu labumu baudīšanas uzsākšanas brīdi.

Jānis Urbanovičs – Ja „patinam filmu atpakaļ”, tad jāsecina, ka viens no ekonomiskas lejupslīdes cēloņiem ir apstākļi kādos Latvija iestājas Eiropas Savienībā. Jau 2003. gada sākumā teicu, ka Latvijai pēc iestāšanās Eiropas Savienībā dzīve kļūs daudz sarežģītāka. Ne tāpēc, ka iestāšanās Eiropas Savienībā mums kaitētu, bet tāpēc, ka līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā mēs iegūsim tādas pašas tiesības dzīvot un strādāt, kādas ir attīstītajās Rietumeiropas valstīs, taču tas būs ārkārtīgi sarežģīti. Jau tolaik izteicos, ka mūsu valsts no Padomju Savienības rietumiem var pārtapt par Eiropas Savienības *Čukotku*, bet bez zelta iegulām, un, pat pēc iestāšanās ES, Latvija joprojām būs viena no vistrūcīgākajām Austrumeiropas valstīm.

1.2. Vai 2004. gadā Latvija bija gatava iestāties ES?

Juris Paiders - Es piederu pie to ļaužu grupas, kas kritizēja Latvijas iestāšanos ES. Manas pārdomas par Latvijas attīstības virzienu tikai izteiktas grāmatā *Nē Eiropai!*, kas iznāca 2002. gadā.

Tagad, pārlasot grāmatu, man nav kauns par to, kas uzrakstīts. Pat pretēji. Mani visjaunākie secinājumi piepildījās vēl kroplīgākās un nejaukākās formās, nekā tas tika uzrakstīts pirms 7 gadiem. Lūk, mani 2002. gadā izteiktie secinājumi:

„Ar pašreizējiem noteikumiem Latvijai vajadzētu palikt ārpus ES lauksaimniecības un pārtikas ražošanas sistēmas uz pārejas periodu — vismaz 10 gadiem.

Šādu Eiropas paplašināšanas modeli nedz Latvijas, nedz citvalstu pārstāvji nevēlas izskatīt. Lai gan ES dalībvalstis nevēlas maksāt uzreiz 100 % jaunajām dalībvalstīm, tomēr tās nekautrējas pieprasīt visus maksājumus uz ES veikt kārtīgi un regulāri. Ja ES nevēlas maksāt pilnā apmērā to, ko saņem lauksaimniecības un pārtikas ražotāji vecajās dalībvalstīs, tad varbūt saprātīga izeja ir atlikt jauno dalībvalstu iekļaušanos ES kvotu un sanitāro normu sistēmā uz 10 gadiem vai līdz brīdim, kamēr vecās ES dalībvalstis pašas neveiks savas neefektīvās lauksaimniecības reformu.

Vēl kādu laiku varbūt varēs cīkstēties ar Briseli, mēģinot mīkstināt iestāšanās nosacījumus, taču, ja Brisele nepieņemas, ko Latvijai vajadzētu darīt?

Grāmatā izteiktās ekonomiskās idejas, kā Latvijai attīstīties bez ES, tika publicētas laikrakstā *Dienas bizness* 2002. gada aprīlī. Kā norādīja kritiķi, lai realizētu projektu *Eiroveikals*, ir jātiek galā ar tādu vērā ņemamu lietu kā Latvijas tirgotāju alkatību. Cenšanās raust lielu peļņu tūlīt un atpelnīt tirdzniecības platībās investēto vienā gadā var degradēt jebkuru ekonomisko ideju. Taču Latvijas tirgotāju alkatība ir tikai viens šķērslis. Daudz lielāks un nopietnāks šķērslis ir Latvijas politiķu mazspēja. Varas partijās nav tādu cilvēku un tādas komandas, kura būtu spējīga realizēt ilgtermiņa stratēģiju kādā nozarē. Visa partiju enerģija aiziet cīņā, lai izrautu no valsts budžeta pēc iespējas lielāku kumosu. Dažādas partijas pārstāv dažādus ekonomiskos grupējumus, kuri lielāko daļu laika tērē, cenšoties apkarot un mazināt konkurentu ietekmi, nevis rūpējoties par to, kā panākt vispārēju labumu. Eiroveikala projekts

izskatās skaisti uz papīra, bet pašreizējās vadošās partijas nav spējīgas to konsekventi realizēt. Ja šāds projekts sāks veiksmīgi un tam radīsies pretdarbība transnacionālajās korporācijās, tad Latvijas korumpētā vide radīs visus apstākļus, lai ar kukuļu palīdzību deputāti to izgāztu vai apturētu. Lai šādu projektu realizētu, ir vajadzīga politiķu komanda, kura ir gatava un spējīga īstenot drosmīgas politiskas un ekonomiskas idejas. Te arī ir meklējama atbilde, kāpēc ļoti daudzi, kuri nesaredz konkrētu labumu no iestāšanās ES, tomēr atbalsta iestāšanos tajā. Eiropas Savienībā tiek saskaņota alternatīva Latvijas korumpēto politiķu pārlieku lielajai alkatībai. Lielā mērā ES direktīvas būs bremze Latvijas un Saeimas korumpantiem — pieņemot likumus tikai vienas vai dažu firmu interesēs. Jau šobrīd iespējas pārsūdzēt Latvijas tiesu nedaudzus bezkaunīgākos spriedumus Strasbūras Cilvēktiesību tiesā disciplinē Latvijas tiesu sistēmu. Tāpēc daudzi uzskata, ka pēc iestāšanās ES būs lielāka stabilitāte, jo ES direktīvu un normatīvo aktu regulējumu dēļ sašaurināsies tās sfēras, kurās līdz šim uzdarbojās politiskie korumpanti. Kamēr Latvijā valsts pārvaldē netiks ievēlēti vismaz normāli cilvēki, kamēr pie varas būs korumpantu un afēristu kliķe, tikmēr dalība ES ir vienīgā cerība, kā mazināt šīs bandas ietekmi. Tāpēc arī daudzi uzņēmēji, apzinādamies ES iestāšanās ekonomisko neizdevīgumu, tomēr ir par dalību ES, jo tādējādi varēs ierobežot korumpēto politiķu apefti un iespējas.

Tiesa, ja lobēšanai vai korupcijai Eiropā vajadzēs vairāk līdzekļu nekā Latvijas politiķiem, tad šis arguments par labu ES varētu stipri vājināties tālākā nākotnē.

Šādu problēmu ir visai spilgti iezīmējis Eduards Stiprais, iestāšanās ES sarunu delegācijas dalībnieks: «Tikai pēc iestāšanās ES teritorijā darbosies Luksemburgas tiesu vara, kur varēs pārsūdzēt katru apšaubāmu nacionālās valdības lēmumu. Valsts kļūs prognozējama, un tas investīcijām ir pats svarīgākais. Tādējādi ES darbosies kā uzraugs, kas sitīs pa pirkstiem tiem, kuri, tautas valodā runājot, vēl mēģinās *prihvatizēt* to, kas valstī nav izpārdots. Piemēram, ierobežojumi pretendentu godīgākai atlasei valsts pasūtījuma izpildē no šā gada sākuma tika pieņemti ES spiediena ietekmē...» Te ir arī meklējama atbilde. Latvijas politiskajā elitē pie varas ir tikuši mazdūšīgi, alkatīgi, korupcijas caurēsti cilvēčiņi. Kamēr pie varas būs šādi politiķi, tikmēr vienīgais spēks, kurš tos varētu atturēt, iebiedēt, ir Briseles birokrācija, tiesu un sodu sistēma. Latvijas seklā, garlaicīgā politiskā kliķe, kura bija pie varas pēdējos desmit gadus, nav spējīga drosmīgi vadīt Latvijas ekonomiku, īstenojot neatkarīgas valsts politiku. Ar šādiem vadītājiem mums nav citas izvēles kā vienīgi Eiropas Savienība.»

Grāmatas gala secinājums bija aicinājums balsot par iestāšanos ES.

Grāmatā tika izklāstītas sekas, kuras Latviju piemeklēs iestājoties— cenu kāpums (inflācija), kā arī tas, ka Austrumeiropa un Latvija ES vecajām dalībvalstīm ir nepieciešama, kā lēta darbaspēka rezervuārs, tāpēc no šādām pozīcijām nav jāveicina Latvijas attīstība, jo ES ir vairāk nepieciešams Latvijas darba rokas, nekā mūsu rūpniecības produkcija.

Tas arī ir noticis. Cenu kāpums pārsniedza visas iespējamās pat vispesimistiskākās prognozes.

Prognoze par Latviju kā darbaspēka resursu vecajai Eiropai piepildās arvien skaudrāk. Lai gan jaunajām ES dalībvalstīm darbaspēka tirgus sākumā tika pilnīgi atvērts tikai dažās valstīs, vairāk kā 100 000 Latvijas iedzīvotāju devās darba gaitās Īrijā, Lielbritānijā un citur. Ar tādiem politiķiem un tādu valdību, kāda Latvijā bija visus šos gadus, labākais, ko varējām darīt 2004. gadā, bija iestāties ES. Šādu politisko kliķi strādāt sabiedrības interesēs var piespiest tikai ārēja vara. Okupācijas varai zūdot, šim slānim ir vajadzīga runga Eiropas Komisijas vai Valūta fonda izskatā. Ar tādu polisko elitī Latvijai nebija cerības būt neatkarīgai, jo tikai ārpusē spiediens var paglābt mūs no mūsu pašu demokrātiski ievēlēto kaklakungu alkatības, nemākulības un zagšanas.

Jānis Urbanovičs – Tolaik aicināju liberalizēt pilsonības likumu un arī tagad uzskatu, ka, lai mūsu nācija varētu apvienoties, mums vispirms ir jāizmirst aizvainojums. Latviešiem jābeidz atcerēties krievu okupācijas sekas, bet krievvalodīgajiem jābeidz pieminēt latviešu nacionālismu.

Tas, ko tolaik, uzsvēru bija - ES negarantē pasaules labumus, tikai rada iespējas, ko nevajadzētu laist garām.

Juris Paiders - Atbilde uz jautājumu, kā izmantojām šī iespējas pēc iestāšanās ES, ir arī atbilde par vienu no krīzes cēloņiem. Jau 2009. gadā Latvijas ekonomika vairākos rādītājos nokritās līdz 2004. gada aprīļa līmenim. Taču Latvija iestājās ES tikai 2004. gada maijā!

Jānis Urbanovičs –Kad mēs gatavojām alternatīvo budžeta projektu Saeimai, tad mēs aprēķinājām, ka lekšzemes kopprodukta (IKP) ražošanas apjomu kritums 2009.gada divos ceturkšņos, salīdzinājumā ar 2008.gada pirmajiem diviem ceturkšņiem bija 18,7% (2000.gada salīdzināmajās cenās). 2009. gada beigās IKP apjoms pazeminājās līdz 2004. gada līmenim (6.367 miljoni latu).

Tikai atcerēsimies, ka 2004. gadā valsts attīstījās, izmantojot savus pašas resursus, attīstījās bez būtiska ārvalstu finanšu pieplūduma. Finanšu pieplūdums radikāli pieauga tikai pēc 2004. gada 1.maija, kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā.

Juris Paiders - Latvijas IKP vai citu ekonomiskas izaugsmes rādītāju atgriešanās uz 2004. gada sākuma līmeni liek secināt, ka ES naudas izlietojums ir bijis absolūti neefektīvs. Latvija 5 gadus izmantojusi ES līdzekļus un ir atgriezies starta pozīcijā, kurā tā bija pirms kohēzijas un ES līdzekļu izmantošanas sākuma. Kopējais ES maksājumu apjoms pārsniedz 1 miljardu eiro, neskaitot lauksaimniecības atbalsta naudas, eksporta subsīdijas u.c. , kur apjomi ir daudzkārt lielāki.

Ja krīzes rezultātā Latvija ir atgriezies tajās pašās ekonomiskās attīstības līmeņa pozīcijās, kādās tā sāka pēc iestāšanās ES, tad jāsecina, ka tie ES mehānismi, kam bija jāveicina reģionālas attīstības līmeņa izlīdzināšanās, nav darbojušies vai darbojušies pretēji iecerētajam.

Es savulaik *Neatkarīgajā Rīta Avīzē* izteicu labu līdzību. Iedomāsimies, ka pie ārsta atnāk pacients, kuram ir 38,5 grādi temperatūra. Ārsts izraksta zāles, pacients sāk tās lietot un pēc piecām dienām pacientam ir 36,6. Vai no šādas pieejas var izdarīt secinājumus, ka ārstēšana bija efektīga? Varbūt jā, varbūt nē, jo iespējams, ka pacients izvesēļots arī bez zālēm. Iesnu gadījumā tā arī dažkārt notiek.

Otrs gadījums: pie ārsta atnāk pacients, kuram ir 38,5 grādu temperatūra. Ārsts izraksta tās pašas zāles, pacients sāk tās lietot, un pēc piecām dienām pacientam jau ir 41,9 grādi temperatūra un situācija ir tuva klīniskai nāvei.

Vai no šādas pieejas var izdarīt secinājumus, ka ārstēšana bija neefektīga?

Diemžēl jā! Ārsts ir devis nepareizās zāles arī vai pārāk lielu devu, vai vispār ārsts neprata novērtēt pacienta stāvokli, varbūt nekontrolēja, ka pacients ārsta ieteiktās zāles patvaļīgi kombinēja ar kaut ko indīgu.

Tas vistiešākā formā attiecas gan uz Latvijas valsts politiku, gan arī uz struktūrfondu apgūšanas politiku pēdējos piecus gadus. Pirms pieciem gadiem Latvija tika uzņemta ES slimnīcas palātā ar temperatūru 38,5 grādi. Pēc pieciem gadiem Latvijai jau ir 41,9 grādu temperatūra un situācija bija tuva klīniskai nāvei. Diemžēl struktūrfondu nauda nevis uzlaboja Latvijas ilgtspējīgu izaugsmi, bet veicināja vēlākā ekonomikas kraha dziļuma pieaugumu.

Viena no atbildēm uz jautājumu, kāpēc ES nauda Latvijā nav devusi rezultātus, pat atzīstot, ka ES atbalsta nauda tik tiešām nonāca mazāk attīstītajās teritorijās, ir meklējama Latvijas biznesa un ekonomiskajos apstākļos pēc iestāšanās ES.

Vispirms, Latvijā bija vāja koordinācija starp dažādām programmām, kad vienu programmu līdzekļi tiek novirzīti mazāk attīstītu teritoriju atbalstam, bet citu programmu līdzekļi nonāca visattīstītākajā valsts daļā, veicinot reģionālās nevienlīdzības pieaugumu.

Latvijā 2004. gadā sākās nekustamo īpašumu un celtniecības bums. Nekustamo īpašumu cena auga 20-30 % gadā. Ar līdzīgiem tempiem auga arī būvniecības izmaksas. Naudas

ieguldīšana nekustamo īpašumu attīstīšanā 2005. gadā garantēja 100% peļņas normu. Rezultātā ieguldījumi mazāk attīstītajās teritorijās kļuva nevis par papildus naudas piesaisti attiecīgajam reģionam, bet atļāva īpašniekiem pēc ES struktūrfondu līdzekļu piesaistes izbrīvēt savus līdzekļus, lai investētu spekulācijās ar nekustamajiem īpašumiem Rīgā un Rīgas apkārtnē. Savukārt, tik tiešām nepieciešamie ieguldījumi infrastruktūrā laikā, kad celtniecības izcenojumi pieauga desmitos procentu gadā, veicināja vēl lielāku pieprasījuma pieaugumu un palielināja ekonomikas pārkaršanu. Lielā mērā ES kohēzijas politikas realizācijas prakse 2005.-2008.g. veicināja Latvijas ekonomikas pārkaršanu un nekustamo īpašumu spekulācijas un kreditēšanas burbuļa izaugsmi.

Jānis Urbanovičs -Nepilnības Latvijas nodokļu sistēmā pēdējo gadu laikā veicināja starptautisko spekulatīvo līdzekļu pieplūdumu banku sistēmā un nekustamā īpašuma darījumu jomā. Tas viss izraisīja plaša patēriņa preču cenu būtisku celšanos (2007.gadā - par 10,1 %, 2008.gadā – par 15,4 %), kas savukārt stimulēja nepamatotu algas palielināšanos un nepamatotu izdevumu pieaugumu valsts sektorā. Savukārt, tiklīdz sākās krīze, ārvalstu spekulatīvie līdzekļi no Latvijas ekonomikas aizplūda uz valstīm ar prognozējamāku finanšu un banku sistēmu.

Līdz 2008. gadam nodokļu slogs Latvijā atsevišķās tautsaimniecības nozares bija sadalīts ārkārtīgi nevienmērīgi. Spekulatīvajam finanšu kapitālam bija plaukstoši apstākļi, bet ar paaugstinātu nodokļu slogu tika aplūkta ražošana, īpaši - vietējo darba resursu izmantošana. Valstī radītā sistēma stimulēja individuālo un valsts patēriņu, bet kavēja kapitāla uzkrāšanu.

Pārmērīgā un netaisnīgi sadalītā nodokļu sloga dēļ uzņēmumi un fiziskās personas masveidā izvairījās no nodokļu maksāšanas, kapitāli aizplūda uz ārvalstīm, aktīvākie un kvalificētākie darbinieki devās uz ārvalstīm.

Juris Paiders- Arī pašvaldību un valsts sektoram iedotā papildus nauda ļāva ietaupītos resursus pastiprināti novirzīti neracionāliem un pārāk dārgiem projektiem. Lauksaimniecībā daudzos gadījumos ES naudas apguve veicināja pārāk lielu investēšanu, kas nebija atbilstoša reālajai ekonomiskajai situācijai. Izmantojot kredītus, ar ES struktūrfondu atbalstu tika pirkti nesamērīgi dārga tehnika. Šo procesu ļoti trāpīgi raksturoja Pašvaldību savienības priekšsēdētājs Andris Jaunsleinis: „Struktūrfondu apgūšana veicināja resursu neracionālu izmantošanu.”

Faktiski tagad palēnām zūd pēdējas ilūzijas par ES ietekmes iespējām.

5 gadus pēc iestāšanās ES Latvijas politiskā kliķe pielietoja primitīvu politisku lēmumu marketinga shēmu. Kādam uzņēmumam ir pārāk dārgi, nevienam nevajadzīgi un nekvalitatīvi pakalpojumi, kurus turklāt neviens no laba prāta nevēlas pirkt. Klakt! Tiek pasludināts, ka ir obligāti jāpērk šie pakalpojumi, jo citādi Latviju sodīs, ka tā neievieš vienu vai otru ES direktīvu. Klakt! Un visiem ir obligāti jāpērk superdārgi pakalpojumi. Sākot ar energoauditiem, noslēdzot ar pārmērīgām sanitārām analīzēm vienīgajai gotiņai.

Tehnoloģija, kā visiem citiem uzspiest šādu pakalpojumu pirkšanu un apturēt jebkuras debates par pasākuma lietderību, bija primitīva. Tā ir Eiropas prasība! Eiropa mūs nesapratīs! Ja tā ir Eiropas prasība, tad to nevar pārsūdzēt vai atcelt. Ja tiks nokavēta kaut diena no izdomāta datuma, tad ES pret Latviju pielietos sankcijas. Eiropas tiesa jau gaida.

ES standarti nemaksā lēti. Mēs nevaram un diezgan ilgi nevarēsim īstenot visus ES standartus. Latvijai tas nav un nebūs pa kabatai. Ir standarti, no kuriem nevar atteikties – robežas aizsardzība, Šengenas līgums u.c., bet visās citās jomās, piemēram, sociālajā aizsardzībā, Latvijā vienkārši nespēs uzturēt tādu pašu līmeni, kā bagātās ES valstīs.

Jānis Urbanovičs -Tautsaimniecības pārkaršanu veicināja arī augstais lata kurss, kas uzturēja importa pieaugumu un samazināja Latvijas preču eksporta iespējas. Diemžēl pretēji lozungiem, Latvijas ekonomikā dominēja preces un pakalpojumi ar zemu pievienoto vērtību. Ekonomikas reālā sektora, finanšu un kreditēšanas sistēmas nesabalansētība pēdējo piecu gadu laikā strauji attīstījās, un īpaši asi tas izpaudās 2008. gada vidū, kad sākās pasaules ekonomiskā krīze, kas Latvijā ieguva vistraģiskākās formas Eiropā.

Juris Paiders - IKP pieaugums treknajos gados balstījās uz vairākiem vaļiem. Liels balsts bija nekustamo īpašumu tirgus - gan ar cenu pieaugumu, gan ar to, ka nekustamo īpašumu bums stimulēja celtniecības nozari, kura palielināja jaunradīto vērtību, būtiski paaugstinot pakalpojumu cenas. Latvijas iedzīvotājiem kļuva pieejami patēriņa kredīti, un liela daļa iedzīvotāju uz parāda sāka pirkt ne tikai nekustamos īpašumus, bet arī ilgtermiņa preces. Tirdzniecības apgrozījumi auga neticamā apjomā, divkārt apsteidzot IKP.

Ja pirkums tika veikts šogad uz parāda, tad nākamgad, pirms netiks atmaksāts parāds, tāds vai līdzīgs pirkums vairs nevar tikt veikts. Ekonomika, kuru stimulē pirkumi uz kredīta var augt laikā, kad notiek kredītu pieaugums un kredītņēmēju skaita pieaugums. Tiklīdz kredītņēmēju skaits vairs nepalielinās, tā pirkumu apjomi apstājas. Cilvēki turpina savus ienākumus tērēt, lai maksātu par iepriekšējā gada pirkumiem un jaunus pirkumus veikt nesteigsies. Uz kredītu pieauguma balstīts ekonomikas pieaugums apstāsies, tiklīdz iestāsies līdzsvars starp kredītos atmaksājamo ikmēneša summu un jauniem pirkumiem (arī ar kredītiem) atvēlēto ikmēneša summu.

Līdz 2008. gadam patēriņa pieaugumu nodrošina arī līdzekļu ieplūdums no nekustamo īpašumu realizācijas. Kad līzinga pieejamības radītais pirkumu bums apstājas, tirdzniecības apgrozījumu vēl kādu laiku turpināja uzturēt nauda no nekustamo īpašumu buma.

Savukārt kritums nekustamo īpašumu tirgū iznīcināja arī šo ienākumu avotu. Sākoties lejupslīdes fāzei šādam biznesam iestājās pilnīgs krahs.

Mani tolaik mulsināja eiforija par nekustamā īpašuma cenām. Es savos rakstos *NRA* bezcerīgi pūlējos atgādināt, ka nekustamo īpašumu tirgū augšupeju var nomainīt ilgstoša cenu krituma periodi.

Japānā no 1980. līdz 1990. gadam zemes cenas sešās lielākajās pilsētās piecāršojās, bet no 1990. līdz 2001. gadam zemes cenas ik gadus samazinājās, līdz 2001. gadā sasniedza gandrīz piecas reizes zemāku līmeni nekā 1990. gadā. Tiklīdz sākās lejupslīde, lielākajai daļai nekustamo īpašumu bizness beidzās. Vislielākajā riska grupā nokļuva tie cilvēki, kuru ienākumi bija nestabili (paši viņi to nemaz nezināja). Ja šādi ļaudis nopirka savus mājokļus par uzpūstu cenu, tad pazaudējušie darbu un vairs nevarēdami maksāt kredītu procentus, viņi zaudēja mājokli, bet no tā pārdošanas iegūtā summa varēja segt tikai daļu no kredīta. Daudzi Latvija jau tagad ir bez mājokļa un ar milzīgu parādu nastu uz visu atlikušo mūžu.

Jānis Urbanovičs -Pēc krīzes sākuma Latvijas valdība divus gadus nespēja piedāvāt pasākumu sistēmu, kas varētu apturēt vai mīkstināt krīzes radītos zaudējumus iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Ekonomikas stabilizācijas programmas bija tikai lozungu un vēlējumu apkopojums, tajās netika ietverti konkrēti pasākumi, kas veicinātu ekonomikas stabilizāciju 2009.-2010.gadā.

2009.gada ceturtajā ceturksnī bezdarbnieku skaits Latvijā jau pārsniedza 200 000 cilvēku – vairāk nekā piekto daļu jeb 20 % no nodarbināto iedzīvotāju skaita, un bezdarba pieaugums gaidāms arī turpmāk. Turklāt bezdarbnieka pabalstu saņēmēji 2010. gada sākumā bija 40 % no kopējā oficiāli reģistrēto bezdarbnieku skaita. Latvijā valdība neko neuzsāka, lai stimulētu ražošanas attīstību, lai sāktu reformas, kas ļautu pārvarēt ekonomikas nesabalansētību. Notika pretējais - lai kompensētu faktiski visu nodokļu ieņēmumu samazināšanos valsts budžetā, tika nolemts paaugstināt praktiski visu nodokļu veidu likmes. Tas vēl vairāk samazināja iedzīvotāju maksātspēju, pieprasījumu iekšēja tirgū un ražošanas apjomus. Šādas politikas sekas izpaudās kā uz iekšējo tirgu orientētu uzņēmumu pārdošanas apjomu un ieņēmumu samazināšanās par 30-50 % un pat 70 % viena gada laikā. Proporcionāli pārdošanas apjoma kritumam notika gan darbinieku atlaišanu no darba, gan pat līdz 50% algu samazinājums atlikušajiem darbiniekiem.

Minēšu piemēru par pievienotās vērtības nodokļa likmes pilnīgi bezatbildīgo paaugstināšanu no 2009.gada 1.janvāra. Paaugstināšana nenodrošināja nodokļu ieņēmumu palielināšanos valsts budžetā. Tieši pretēji, 2009. gada pirmajos astoņos mēnešos, kad spēkā bija

paaugstinātās nodokļu likmes, nodokļu ieņēmumi samazinājās par 31,1 %, bet pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi – par 28%.

Pie šāda nodokļu ieņēmumu krituma loģisks solis bija attiecīgi samazināt visus izdevumus, bet 2009.gada 8 mēnešos valsts budžeta izdevumi tika samazināti tikai par 0,8 % salīdzinājumā ar 2008. gada pirmajiem astoņiem mēnešiem. Tieši 2009. gada bezatbildīgā saimniekošana palielināja Latvijas saistības pret Starptautisko Valūtas fondu un Eiropas Komisiju.

Izdevumi ierēdņu aparāta uzturēšanai praktiski netika samazināti, tika likvidētas tikai brīvās štata vietas, vai arī štatu samazināšana skāra tādas darbinieku kategorijas kā apkopējas, sekretāres, grāmatvežus. Valsts aparāts visu ekonomiskās krīzes smagumu pārlika uz uzņēmējiem, darba ņēmējiem privātajā sektorā, kā arī uz valsts apgādībā esošajiem iedzīvotājiem – materiāli vismazāk nodrošinātajiem slāņiem.

Uz iekšējo tirgu orientētu uzņēmumu ekonomiskais krahs izmainīja līdzsvaru un dramatiski palielināja to IKP daļu, kas atkarīga no valsts izdevumiem. 2007.gadā Latvijas budžeta izdevumu līmenis bija 35,9 % no IKP, 2008.gadā tas sasniedza 39,9 % , bet 2009.gada pirmajā pusgadā tas pieauga jau līdz 43,9 % no IKP. Latvijā tika sasniegts viens no Eiropā augstākajiem budžeta sloga līmeņiem. Milzīgā valsts budžeta izdevumu ietekme uz IKP līmeni ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc turpinot samazinot valsts izdevumus krīzes pārvarēšana kļūst neiespējama. Tā kā 2011. gada valsts budžetā ir jāsamazina (jākonsolidē) izdevumi vismaz par 500 miljoniem latu, tad šādi samazinājumi, ņemot vērā valsts budžeta izdevumu milzīgo ietekmi uz IKP, izraisīs kārtējo ekonomikas lejupslīdi pat visu tā sastāvdaļu sabalansētības apstākļos.

Īpaši jāuzsver, ka valdības veiktais budžeta ieņēmumu samazinājums bija neproporcionāli liels attiecībā pret sociāli neaizsargātajiem un maznodrošinātajiem iedzīvotājiem – pensionāriem, daudz bērnu ģimenēm u.c.

Valdības neadekvātie pasākumi arī saasināja sabiedrības sociālo spriedzi, kas visāsāk izpaudās 2009.gada 13.janvārī Rīgā, tikai tās sabiedrisko jēgu valsts vara nesaprata.

1.3. Kas ir galvenais Latvijas krīzes dziļuma vaininieks?

Juris Paiders - Pēdējos trīs gadus Latvijas IKP pieaugums balstījās uz kredītiem. IKP ciparos atspoguļojās kredītu lielumi un pirkumi par lielajiem kredītiem. Tad sekoja krahs. Galvenais kraha cēlonis ir pārāk lieli kredīti.

Latvijā galvenie krīzes vaininieki, kuru dēļ tagad ir tik dziļš krahs, ir divi. Pirmkārt, tie, kas pārāk lielus kredītus izsniedza. Otrkārt, tie, kas pārāk lielus kredītus paņēma.

Vēl ir vispārējie vaininieki valdības, Saeimas, Latvijas Bankas un finansu kapitāla tirgus uzraugu izskatā, kas zināja par šo kredītu piramīdu, bet nerealizēja sev doto varu, lai šādu bakhanāliju izbeigtu jau 2006.vai 2007. gadā.

Jānis Urbanovičs – Politiskā elite sastāv no politiķiem, kas pārsvarā nāk no birokrātijas, un tā ir neefektīva, korumpēta, smaga. Vēl dižķibe. Kas bija vainīgs? Valdība pasludināja par vainīgiem „tievo” galu: pensionārus, skolotājus, bet augstākā un vidējā ierēdniecība nekur nebija līdzvainīga. Solidāri būtu, ja no „resnā” gala - augstākās birokrātijas - grieztu vairāk, bet birokrācija ir valdošo partiju mugurkauls, un viņi nevarēja sev tā vienkārši mugurkaulu traumēt.

Juris Paiders - Pie krīzes nav vainīgi tie, kas dzīvoja, tērējot tikai nopelnīto un neņēma nesamērīgi lielus kredītus. Pēc kredītreģistra informācijas, 2009. gada sākumā 83% Latvijas kredītņēmēju nekad nebija kavējuši maksājumus par kredītu! Ekonomikas problēmas tolaik radīja tikai tie 17% kredītņēmēju, kuri jau tad nespēja samaksāt par saviem kredītiem. Tie, kas grāba nesamērojami lielus kredītus, ir galvenie vaininieki varas nedienām un

ekonomiskajām problēmām. Tostarp *Parex* bankas īpašnieki, kuri sagrābās no starptautiskajiem sindikātiem pārmērīgi lielus kredītus, kurus paši nespēja atdot un skrēja pie politiķiem pēc glābņa.

Atceros, kā ap 2002. gadu Igaunijas ekonomiskie komentētāji debatēja par *Nordea* bankas pētījumu, kurā tika analizēta vidējo kredīta lieluma atšķirība Igaunijā un Somijā. Vidējais klients Igaunijā bija paņēmis 6 reizes lielākus kredītus nekā vidējais klients Somijā, savukārt, vidēja igauņa alga (ienākumi) bija mazāka nekā vidējam klientam Somijā. Kāpēc tāda atšķirība? Tāpēc, ka Somijas pašreizējā paudze vēl labi atceras 1991. gada krīzi. Pēc PSRS sabrukuma Somijas ekonomiku piemeklēja smaga depresija. PSRS bija Somijas lielākais eksporta tirgus, kas deva darbu simtiem tūkstošiem somu. IKP kritums bija pārdesmit procentos, bezdarbs un nacionālās valūtas devalvācija izputināja somus. Tie, kas bija neapdomīgi kreditējušies, zaudēja mājokļus. PSRS kraha krīze somus izskoloja būt piesardzīgiem. Latvijā daļa ļaužu bija pārāk vieglprātīga, jo viņiem šķita kapitālisms ir nebeidzama *fiesta*, svētki bez gala.

Manuprāt, Latviju krīzē un valsts bankrotā ievilka divas avantūristu grupas - bankas un vieglprātīgie kredītņēmēji. Vieni deva pārāk riskantus kredītus, bet otri tos ņēma. Atbildība ir jāsadala līdzīgi.

Savukārt valsts nedrīkst atņemt ienākumus tiem, kas nepiekrita avantūrām, lai tagad palīdzētu avantūristiem. Valstij ir jāpalīdz vienādi gan trūcīgajiem, kas ir ar kredītu nastu, gan trūcīgajiem bez kredītu sloga.

Jānis Urbanovičs – Viena no lielākajām valdības kļūdām 2008. gada novembrī bija lēmums valstij pārņemt *Parex* bankas kredītsaistības. Pārņemšana notika, pārkāpjot esošos likumus, jo budžeta līdzekļi tika izmantoti privātu saistību segšanai. Zaudējumi no šīs operācijas 2010. gada sākumā jau bija sasnieguši miljardu latu un turpināja augt.

Turklāt visa būtiskā informācija par glābšanas operāciju tika slēpta ne tikai no Latvijas sabiedrības, bet arī no parlamenta deputātiem. Uz daudzajiem Saeimas opozīcijas deputātu lūgumiem un pieprasījumiem atklāt šo informāciju mēs saņēmām divas atbildes: "Jūs tur neko nesapratīsit!" vai "Mūsu partneri iebilst pret šo vienošanos publiskošanu."

Formāla izmeklēšana par *Parex* bankas pārņemšanu tika uzsākta tikai pēc tam, kad neizdevās noslepenot Valsts kontroles ziņojumu par nelikumībām pārņemšanas laikā. Nozīmes ziņā Latvijai tas būtu ne mazāk svarīgi kā ASV bija Votergeitas vai Kenedija slepkavības izmeklēšana. Es tikai brīnos, kāpēc Godmanis un kompānija ir tik pārliecināti par savu nesodāmību.

Juris Paiders – Savulaik, atbildot uz manu jautājumu, vai var apgalvot, ka *Parex* lieli īpašnieki ir izglābti par Latvijas pensionāru naudu, Ministru prezidents Valdis Dombrovskis izteicās: „Lielās depresijas laikā ASV bankas bankrotēja tūkstošiem un neviens tās neglāba. Tas bija viens no iemesliem, kāpēc Lielā depresija kļuva par Lielo depresiju. Viena mācība no Lielās depresijas ir tā, ka jāglābj tās bankas, kas ir sistēmu veidojošas. Cita lieta vai ir jāglābj šo banku akcionāri, vai šiem akcionāriem ir jāatstāj daudzmiljonu depozīti? Tas ir cits jautājums. Iepriekšējās valdības izpildījums bija tāds, ka viņi glāba ne tikai banku, bet arī tās akcionārus.”

Notiekošais izskatās pēc valsts nozagšanas un ciniskas visatļautības demonstrēšanas.

Jānis Urbanovičs – Un arī pats *Parex* glābšanas plāns drīzāk atgādināja evakuācijas plānu treknajiem runčiem. Sākumā valdība veselu mēnesi sprieda - glābt vai neglābt banku. Pa šo laiku varēja ne tikai pārdot *maibahus*, bet arī brīdināt pirmās kategorijas klientus. Pēc tam tika pieņemts kompromisa plāns par 50% pārdošanu. Tas bija signāls otrās rindas klientiem, un viņu nauda pamet banku ar gaismas, tas ir, interneta vadu ātrumu. Tikai pēc tam jau iztukšotā un saplosītā banka tika atvēlēta valstij. Tikai pēc tam, kad banka tika iztukšota, tika ieviesti ierobežojumi līdzekļu izņemšanai. Taču valdībai arī ar to šķita par maz. Pēc tam par bankas prezidentu tiek ielikts cilvēks, par kuru raksta un runā, ka viņš ir saistīts ar amerikāņu specdienestiem. Turklāt galvenajai noguldījumu daļai bankā taču bija Krievijas, Ukrainas,

Uzbekistānas un cita postpadomju izcelsme, un šo noguldījumu īpašnieki *Parex* bankā meklēja miera ostu...

Manuprāt, *Parex* tika gremdēta tīšām, neraugoties uz līdzekļiem. Esmu pārliecināts, ka mērķi bija vairāki, turklāt dažāda līmeņa ieinteresētajām personām tie bija atšķirīgi. Atraut no *Parex* miesas saldāku gabaliņu, nopelnīt, ņemot maksu par izeju no tiem, kas nokavējuši, utt.

Ja par ko gribas protestēt, tad par to, ka īstenojot *Parex* „glābšanu”, valsts ir novesta līdz bankrotam, ieraujot mūs visus kopā mūžīgā parādu kalpībā? Tikai – kurš bija pārliecināts, ka Starptautiskais Valūtas fonds mums nodiktēs labus plānus un programmas, kas Latviju novedīs līdz patiesai, nevis mītiskai labklājībai? Varbūt tikai padarot mūs absolūti un juridiski noformēti atkarīgus, mūs iemācīs dzīvot saskaņā ar līdzekļiem un ierēdņus iemācīs nezagt un neņemt kukuļus? Un tad izzudīs korupcija un beidzot būs reformēta medicīna, izglītība, sociālā nodrošināšana? Un tādā veidā kauns un valsts mēroga katastrofa parastajam cilvēkam vērsīsies par labu? Diemžēl nekas tāds nenotika.

To visu jau tad saprata valdošie politiķi un oligarhi. Viņi izmantoja šo katastrofu, lai dabūt sev kārtējo naudas žūksni, bet turpmāk – kaut lai viss izput. Kā teica marķīze de Pompadūra: "Pēc mums kaut vai ūdens plūdi!" Tagad mūsu līderi ir gatavi plūdiem. Viņiem ir apslēptie uzkrājumi un ieguldījumi nekustamajos īpašumos, kas iegādāti labākajos ārvalstu nostūros – no Portugāles līdz Jaunzēlandei.

Vienu gan es nevarēju saprast – kāpēc Ivars Godmanis un kompānija nebaidījās no tautas dusmām? Jo, pat ar visu tautas nosvērtību un savaldību, mūsu vēsturē taču ir bijis 1905. gads. Tāpat kā reiz baronu muižas, no tautas atriebības varēja uzliesmot arī viņu savrupmājas.

Juris Paiders - Manuprāt, valstu vadītāju (politiķu) izpratnas par tautu bagātību ir cita, tā transformējās politiķu pamatfunkciju dēļ. Politiskās varas realizācijas pakāpe ir proporcionāla ievāktu nodokļu daudzumam. Politiskim valsts bagātība ir vienāda ar nodokļu apjomu. Mazāks nodokļu (valsts ienākumu) apjoms samazina politiķu iespēju realizēt vienu vai citu politiku (samazina izzagšanas apjomus, ja tāda ir galvenā politika), bet nav tieši saistīts ar valsts bagātību.

Valsts bagātība ir preču un pakalpojumu apjoms, bet nauda ir tikai instruments preču un pakalpojumu apmaiņai un krājumu (kredītu) iespējamībai.

1.4. Latvijas Bankas monetārā un valūtas politika

Juris Paiders - Latvijas krīzes dziļuma vaininieks, līdzīgi kā Islandē, ir arī Latvijas Banka un Latvijas Bankas monetārā politika. Klasiskajā tirgus ekonomikā valūtas tirgus neregulē līdzsvaru starp eksportu un importu. Diemžēl nav izgudrots labāks instruments importa - eksporta balansa regulēšanai kā valūtas kursa maiņa pret citām valūtām. Tas ir galvenais iemesls, kāpēc, lai pievienotos Ekonomikas un monetārajai savienībai, valsts vispirms iesaistās Valūtas kursa mehānismā II, kurā vietējās valūtas kurss, attiecībā pret eiro, drīkst svārstīties ne vairāk kā +/-15% robežās. Latvija pievienojās Ekonomikas un monetārās savienības Valūtas kursa mehānismam II 2005. gada 2. maijā. Tikai Latvijas Banka atteicās no tirgus mehānisma izmantošanas un garantēja piecpadsmit reizes stingrākas prasības, attiecībā uz lata svārstību robežu pret eiro, nekā ir maksimāli pieļaujama. Kad bija izdevīga fiksēta kursa uzturēšana?

Fiksēts kurss ir iedarbīgas zāles hiperinflācijas apstākļos, lai atjaunotu ticību vietējai valūtai. Taču fiksēta valūtas piesaiste neatļauj ekonomikā pilnībā darboties tirgus likumiem un neļauj tirgum izlīdzināt eksporta importa bilanci.

Ja fiksētās valūtas piesaistes kurss tiek noteikts pārāk zems rodas pozitīva bilance (KĶina 2000.-2010.g.). Ja fiksēts valūtas piesaistes kurss tiek noteikts pārāk liels rodas negatīva bilance (Latvija 2000.-2008.g). 2006. gadā Latvija importēja preces par 6,3 miljardiem latu,

bet eksportēja par 3,3 miljardiem un Latvijas ārējās tirdzniecības deficīts bija 3 miljardi latu. Latvijas ārējās tirdzniecības deficīts gada laikā pieauga pusotru reizi, jo 2005. gadā tas bija 2 miljardi latu.

Šāda sistēma, ja valūtas kurss ir pārāk augsts pret visām citām valūtām, var ilgstoši funkcionēt tikai nepārtraukti aizņemoties papildus līdzekļus ārvien pieaugošā apjomā.

Principā, tam ir liela līdzība ar finanšu piramīdām - ar katru gadu jāaizņemas ārvien vairāk un vairāk, jo pieaugumu uztur kredītu apjomi, nevis normāla izaugsme.

Jānis Urbanovičs –Vērtējot apstākļus 2010. gada vidū, bija jāsecina, ka devalvācija, vairs nenodrošinās gaidāmo ekonomikas atlabšanas efektu, kas parasti tiek balstīts uz eksporta pieaugumu pēc nacionālās valūtas vērtības samazināšanas. Lata devalvācijas scenārijs 2010. gadā vairāk nebija aplūkojams kā ekonomikas sildīšanas paņēmieni, gluži pretēji, lata devalvācija jau varēja izjaukt relatīvo stabilitāti, radīt vēl dziļāku ekonomisko lejupslīdi un valsts iekšienē izraisīt sociālo konfliktu lavīnu.

Juris Paiders - Viens no krīzes cēloņiem bija daudzu Latvijas valdību stils - problēmu risināšanu atlikt uz pēc iespējas vēlāku laiku. Jautājums par gāzes tarifiem varēja tikt risināts jau pirms 2002. gada. Taču tolaik valdības vēlējās iestāties ES ar skaistiem ekonomikas rādītājiem un optimistisku iedzīvotāju balsojumu gaidāmajā referendumā. Tāpēc gāzes, siltuma un citu monopolcenu korekcija, kurai vajadzēja sākties jau sen, tika atlikta gadu no gada. Kā izskatītos Latvijas ekonomiskā situācija 2004. - 2008.g., ja ļautu tirgus mehānismam noteikt lata patieso vērtību?

Pieņemsim, ka 2004. gada 31. decembrī lata kurss, attiecībā pret eiro, drīkstētu svārstīties ne vairāk kā +/-15% robežās (nevis +/-1% robežās, kā to noteica Latvijas Banka), tad 2005. gadā sāktos milzīga kapitāla plūsma uz Latviju. Ja netiktu papildus emitēti lati, tad pieprasījums pēc tiem izraisītu lata revalvāciju. Turklāt to veiktu tirgus. Lata revalvētu tirgus nevis Latvijas Banka!

Lata revalvācija apturētu kapitāla plūsmu, spekulatīvā kapitāla ieplūstu mazāk. Lata revalvācijas dēļ ES preces Latvijas tirgū kļūtu lētākas (80 % preču mēs ievēdām no ES). Lata revalvācija izraisītu nulles inflāciju, jo importa preču kritums apslāpētu energoresursu cenu kāpumu. Iespējams, ka sāktos deflācija. Lai apturētu deflāciju, Latvijas Bankai būtu jāpalielina naudas piedāvājums, tas 2005.-2006.g. izraisītu lata procentu likmju kritumu. Ja lata procentu likmes būtu zemākas vai līdzīgas eiro procentu likmēm, tad 2005. - 2006.g. ļaudis pārsvarā ņemtu kredītus nevis eiro, bet latos! Aizsākoties krīzei, ja kapitāls sāktu evakuēties, sāktos pretējs process - lats devalvētos par 30% un sasniegtu mīnus 15 % intervences sliekšni.

Viss kapitāls, kas šajā laikā evakuētos no Latvijas, šeit atstātu 30% komisijas maksu par to, ka kapitāls pelnīja ar nekustamo īpašumu spekulācijām.

Visticamāk, pie šādiem nosacījumiem lielas kapitāla bēgšanas nebūtu un arī krīzes amplitūda nebūtu tik liela kā tagad.

Secinājums - Latvijas krīzes dziļumā un Latvijas parādu nastas lielumā vislielākā atbildība ir Latvijas Bankai.

Pasaules labākie ekonomisti, tostarp SVF eksperti, ieteica Latvijai jau 2008. gada pavasarī devalvēt latu. Oficiālu vai faktisku devalvāciju 2008.-2009.g. veica Zviedrija, Baltkrievija, Ukraina, Lielbritānija un pat Krievija ar visām savām valūtas, naftas un gāzes rezervēm.

Taču tie, kuri pārstāvēja valsti sarunās ar Valūtas fondu, apgalvoja, ka latvju tauta labāk mīrs un izzudīs no zemes virsmas nekā pieļaus lata valūtas piesaistes kursa svārstības, ka tā ir vienīgā vērtība, kas palikusi šai valstī. Tas ir svētums. Ka tauta labāk atteiksies no jebkā, no dzīvokļiem uz senču zemes un savas algas, lai tikai valūtas piesaiste nemainās. Ka latvju tauta kā mūris nostāsies un atbalstīs valdību, ja tā turēs valūtas piesaistes kursu stingru, jo stingru.

Tieši sarunu laikam tika pieskaņoti 2008. gada rudens aresti, dodot mājienu, ka cietuma kamera ir garantēta katram, kas kaut vai čukstus pieminēs vārdu devalvācija.

„Labi”, teica Valūtas fonda eksperti. „Ja jau tas ir tāds svētums, tad neapgānīsim to. Tikai, draugi, tad jūsu vidējais algu līmenis ir stipri par lielu šādam valūtas kursam. Ja vēlaties tik augstu un ciešu lata piesaisti pie eiro, tad visas algas ir jāsamazina par 30%. Pilnīgi visiem - gan valsts, gan privātajā sektorā. Algām ir jāatbilst apmaiņas kursam.”

Šeit ir vietā atgādināt Liepājas uzņēmēja Ulda Pīlēna teikto *Neatkarīgajai Rīta Avīzei* 2009. gada 10. janvārī: „Lata stabilitāte nedrīkst stāvēt pāri visam – pāri ekonomiskajai telpai un nācīgas eksistences telpai. Nauda ir instruments, ko izmanto ekonomisko procesu stabilizēšanai, nevis nauda ir pašmērķis.”

Valūtas kurss ir līdzeklis. Valūtas piesaistes matemātiskais kurss nedrīkst būt nedz valsts, nedz sabiedrības mērķis. Definēt lata kursu kā galveno valsts mērķi ir pilnīgi aplama orientācija. Lata kursam ir jābūt līdzeklim, lai sasniegu konkrētus mērķus, ekonomisko izaugsmi, līdzsvaru starp importu un eksportu, starp valsts ienākumiem un izdevumiem utt. Valstsvīrs Kārlis Ulmanis to saprata.

1936. gada 28. septembrī Ministru kabinets nolēma devalvēt latu par 40,8% un piesaistīt to pie Anglijas sterliņu mārciņas, nosakot, ka 1 lats ir vienāds ar 0,0396487 sterliņu mārciņām. Lata zelta standarts tika atcelts. Pēc lata devalvācijas palielinājās valsts parāds, taču lata devalvācija labvēlīgi ietekmēja Latvijas eksportu.

Tolaik lielās krīzes un valsts politikas pārmaiņu cēloņi īpaši ievērojami bija banku sektorā, krīzi pārdzīvoja tikai nedaudzas privātas bankas, turklāt lielāka daļa valsts finanšu resursu sakoncentrējās divās valstij piederošajās bankās - Valsts Zemes bankā un Latvijas Hipotēku bankā.

Jānis Urbanovičs - Atcerēsimies, ka no 2004. līdz 2008. gadam gandrīz divas trešdaļas Latvijas ekonomiskās attīstības apjoma nodrošināja ārvalstu investīcijas, finansiālā palīdzība un kredīti. Tie tika izmantoti, nevis lai attīstītu savus ekonomiskos resursus, bet gan lai izveidotu ārvalstu preču noieta infrastruktūru, tie akumulējās ārvalstu banku peļņā un apkalpoja svešu kapitālu un citzemju preču tranzīta plūsmas. Vietējā rūpniecība un lauksaimnieciskā ražošana šajos piecos gados praktiski neattīstījās. Auga celtniecības apjomi, jo to stimulēja ārvalstu kapitālieguldījumi un kredīti. Šādas attīstības sekas ir dramatiski lielas disproporcijas tautsaimniecības reālajā sektorā.

Juris Paiders - 2009. gadā valsts krahs rēgojas jau piecu minūšu attālumā, bet politizētie biznesa lobiji steidza iegūt no bankrotā ejošās Latvijas pēc iespējas lielākas dividendes.

2. Ekonomiskās un sociālās attīstības alternatīvas

2. 1. Sociāli atbildīga tirgus ekonomika Latvijā

Jānis Urbanovičs –Mūsdienu strauji mainīgajā pasaulē un, jo īpaši Latvijas 21. gadsimta nestabilajā politiski-ekonomiskajā situācijā, ir nepieciešams ilgtermiņa ekonomikas plānojums (programma), uz kuras pamata tad arī tiktu veidots katra gada valsts budžeta projekts. 2009. gadā, veidojot programmu, *Saskaņas centrs* to nosauca – „Atjaunotā Latvija” . Tas bija pirmais dokuments, kurā beidzot tika noteikts skaidrs un reāls mērķis, kuru īstenojot visa sabiedrība gūs ekonomiskās un sociālās priekšrocības.

Juris Paiders - Nacionālās attīstības plāns tika uzrakstīts *treknajos gados*, kad galvās bija nemitīgas augšupejas eiforija. Tagad tas atgādina tādu kā pasaku, kā kādreizējā PSRS līdera Ņikitas Hruščova solīto komunistisko paradīzi

Jānis Urbanovičs -Tādēļ mēs izstrādāsim un iesniegsim Saeimā nacionālās tautsaimniecības pamata plānojuma modeli līdz 2025. gadam. Mēs aicinām aizstāt t.s. neoliberālo paradigmu ar sociāli atbildīgas tirgus ekonomikas paradigmu, aizstāt spekulatīvo kapitālismu ar ilgtspējīgu ekonomikas struktūru.

Pat tad, ja krīzes apjomi mazināsies, tās sekas būs jūtamas vēl ilgi un līdz ar to nav gaidāma kapitālieguldījumu un kredītu plūsmas atjaunošanās no tām valstīm, kuras Latviju kreditēja pirms krīzes. Nākotnē ārējā ekonomiskā vide Latvijai un tās ekonomikai var izrādīties nelabvēlīgāka un maz palīdzēs krīzes pārvarēšanā.

Juris Paiders - Tagad der atgādināt Baltijas starptautiskās ekonomikas politikas studiju centra direktora Alfa Vanaga prognozi *Neatkarīgās Rīta Avīzes* slejās 2008. gada decembrī: „Ja IKP samazinās par 25 %, tad bezdarba līmenis būs lielāks par 20%. Tad mazāk nekā 80% no cilvēkiem, kas ir spējīgi strādāt, strādās. Tad visa valsts būs kā Latgale pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados.”

Pašreizējā krīze sākās kā globālās tirgus ekonomikas krīze. Preču ražošana samazinās un, tā kā darbaspēks arī ir prece, tad vajadzība pēc tā ir mazāka. Ja algas strādājošiem samazināsies proporcionāli pārdošanas apjomu kritumam, tad par algu strādājošie nevar iegādāties tādu pat preču un pakalpojumu apjomu, kāds tika pirktš līdz šim un, iespējams, ka nevarēs iegādāties pat minimālo preču un pakalpojumu apjomu, kāds ir nepieciešams kaut cik ciešamiem dzīves apstākļiem. Kad preču ražošana un tirgus ekonomika sasniedz tik katastrofālu līmeni, tad izeja nav rodama tirgus ekonomikā. Tad vairs nevar turpināt samazināt algas, saglabājot tādu pašu darba nedēļas ilgumu. Pie šādiem apstākļiem elastīgāka pieeja ir samazināt atalgojumu, proporcionāli samazinot darba nedēļas ilgumu.

Ja alga tiek samazināta par 40%, tad no 5 darbadienu nedēļas būtu jāpāriet uz 3 darba dienu nedēļu, jāizbrīvē darbiniekiem divas darba dienas. Šajās dienās darbinieki varētu strādāt papildus darbus vai, nodarbojoties ar pašražošanu, nopelnīt naudu tām precēm un pakalpojumiem, kurus nevar iegādāties par pamatalgu, vai arī saražot paši sev trūkstošo. Divas dienas nedēļā veltot dārzkopībai piemājas zemē vai malkas sagādei, ir iespējams ārpus Rīgas un lielajām pilsētām kompensēt algu samazinājuma radīto preču iztrūkumu. Ja algas nepietiek, lai nopirktu visu nepieciešamo, tad divas brīvās dienas veltot braucienam uz Krieviju, lai iepirktu zāles sev un kaimiņiem. Ceļa izdevumus var atpelnīt, atvedot četras remantadīna paciņas utt.

Krīzei padziļinoties ir tikai jāatceras tie risinājumi, kādi radās PSRS telpā pēc 1991. gada, kad kopprodukts un dzīves līmenis īsā laika sprīdī samazinājās uz pusi.

Varbūt tas skan ciniski, bet Latvijas mazpilsētās ir elastīgākas iespējas absorbēt lielākus algu samazinājumus nekā Rīgā un citās lielajās pilsētās, jo mazpilsētās ir iespējams diezgan ātri pāriet uz galveno lauksaimniecības produktu pašražošanu.

Alternatīvu apzināšanās ļautu veidot nevis tikai mehānisku izmaksu politiku, bet gan līdzsvarotu krīzes smagumu, atrodot optimālus risinājumus.

Jānis Urbanovičs – Kad gatavojām alternatīvo 2010. gada valsts budžeta projektu, tad viens no secinājumiem bija, ka Latvijā ražošanas apjomi samazinās arī tāpēc, ka eksporta apjomi samazinās pārlietu augstā lata piesaistes kursa dēļ. Turklāt 2009. gadā samazinājās gan reālās darba algas, gan arī palielinājās bezdarbnieku skaits, un tas radīja ievērojamu pieprasījuma samazināšanos iekšējā tirgū.

Tālākajā laikā ražošanas apjomus negatīvi ietekmēs arī sociālo izmaksu apjoma samazināšanās un uzņēmējdarbībai nelabvēlīgi apstākļu palielināšanās, kas izpaužas, kā kapitāla un darbaspēka aizplūšana no Latvijas.

Prognozējamais bezdarba līmenis 2010. gada beigās varētu sasniegt aptuveni 300 000 cilvēku jeb 25 % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Gada beigās lielākā daļa bezdarbnieku vairs nesaņems pabalstu. Pārmērīgais un netaisnīgais nodokļu slogs izraisīs turpmāku valsts budžeta ieņēmumu apjoma samazinājumu. 2009. gada pieredze liecina, ka

nodokļu ieņēmumu samazināšanās ir sinhroni saistīta ar IKP apjoma samazināšanos. Proti, 2010.gadā budžeta ieņēmumi tiek plānoti 2006.gada budžeta ieņēmumu līmenī (3.632 miljoni latu), un tas korelējas ar IKP apjomu 2006.gadā.

Pie šādiem apstākļiem būtu loģiski arī valsts budžeta izdevumus plānot 2006.gada līmenī, lai tie atbilstu gan 2006.gada ražošanas līmenim, gan 2006.gada nodokļu ieņēmumu līmenim. Atgādināšu, ka 2006.gadā budžeta izdevumi bija tikai 3.600 miljoni latu.

Turklāt ir jāņem vērā, ka 2008.gadā 82,7 % no valsts budžeta ieņēmumiem nodrošināja nodokļu ieņēmumi, 2009.gadā ieņēmumi no nodokļiem bija tikai 72,6 % no budžeta kopējās summas, bet 2010.gadā šis rādītājs vēl samazinājās - tikai 67,1 %. Tas liecina, ka Latvijas valdības nodokļu politika bija kļūdaina. Nodokļu likmju pieaugums neradīja iekasētās nodokļu masas pieaugumu.

Šādos saimniekošanas apstākļos nodokļi tiek iekasēti uz nevienādiem noteikumiem. Nodokļus maksā tikai tie, kas spēj un nevar no tā izvairīties. Šāda nodokļu iekasēšanas sistēma izskatās pēc uzņēmumu un iedzīvotāju brīvo naudas līdzekļu atsavināšanas principa. Šī pieeja iznīcina godīgu uzņēmēju aktivitāti un stimulē izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

2009. gadā ražošanas apjomu kritums Latvijā daudzējādā ziņā bija saistīts ar naudas masas nepietiekamību. Praktiski visas ekonomiski attīstītās valstis 2008. gada nogalē un 2009. gadā veica būtisku naudas masas piedāvājuma palielināšanu. Bija valstis, piemēram, Austrālija, kurās, lai palielinātu iekšējo pieprasījumu, visiem valsts iedzīvotājiem izmaksāja (atmaksāja kā nodokļus) noteiktu naudas summu.

Ja piepildīsies drūmākās prognozes, tad jau 2010.gadā valsts parāds pieaugs līdz 7.500 miljoniem latu jeb (t.i. 63 % no IKP). Tas ir daudz vairāk nekā valsts budžetā plānotais deficīts un daudz vairāk par valsts rīcībā esošo uzkrājumu apjomu. Šāds apjoms, padarīs valsts ārējā parāda atdošanu ārkārtīgi problemātisku. Tas tikai pastiprinās tendences un virzienu uz valsts suverenitātes zaudēšanu un valsts pārvaldi no ārpuses. Tik liela ārējā parāda uzaudzēšana nepalīdzēs tās ekonomikai pārvarēt krīzi. Valūtas Fonda un Eiropas Komisijas noteikumi aizliedz aizņēmumu līdzekļus izmantot ieguldīšanai ekonomikas reālajā sektorā. Valsts parāds tika palielināts tikai tāpēc, lai vēlēšanu gadā nodrošinātu valdošo partiju varas saglabāšanu. Jo šāds parāds ir vajadzīgs tikai pie varas esošajiem, lai ar aizņēmumu nomaskētu neveiksmīgu valdības ekonomisko politiku.

2010. gada valsts budžeta projektā valdība vispār netika ieplānojusi pasākumus krīzes pārvarēšanai, bet pašu radītu problēmu risināšanu novirzīja nākamajām paaudzēm. 2010. gada budžeta projekts saasināja sociālās problēmas un virzīja Latviju uz tādu nākotni, kurā sabiedrība vairs nebūs vadāma.

Saskaņas centrs uzskata, ka „Latvijas problēmas ir sabiedrības integrēšana, valsts un sabiedrības spēja izmantot Eiropas Savienības finansiālo atbalstu, globalizācijas procesu izmantošana un to negatīvo seku mazināšana, harmonisku attiecību ar dabu veidošana”. *Saskaņas centrs* saprot integrāciju kā „sabiedrības slāņu, sociālo, etnisko grupu, paaudžu un atsevišķu indivīdu nošķirtības pārvarēšanu un apvienošanu, it īpaši politiskajā, sociālajā, tiesiskajā un kultūras jomā; sabiedrībai kopīgu vērtību, zināšanu un mērķu nostiprināšanos grupu un atsevišķu indivīdu apziņā”.

2.2. Kā pārvarēt krīzes apburto loku?

Juris Paiders - Latvijas dižkibeli pastiprina apburtais loks, kurš ir izveidojies starp biznesu un privātajām komercbankām. Bizness nevar pilnvērtīgi strādāt, jo tam pietrūkst apgrozāmo līdzekļu savukārt komercbankas nekreditē biznesu uz tādiem noteikumiem kā agrāk. Apgrozāmo līdzekļu trūkums parādās kā IKP samazinājums un pastiprina rekordlielo lejupslīdi. Pēc katras jaunākās informācijas par lejupslīdes apjomu bankas vēl vairāk papildina kredītu piešķiršanas nosacījumus, jo risks pieaug, un tā bez apstājas. Lejupejoša spirāle.

Šis process atgādina ainu no Antuāna de Sent-Ekziperī pasakas, kura Mazais princis tikās ar dzērāju (Antuāna de Sent-Ekziperī pasakas levas Lases tulkojumā ir pieejamas <http://raimondsverpejs.lv/princis/index.htm>):

„Uz nākamās planētas dzīvoja kāds dzērājs. Lai gan šis apciemojums bija ļoti īss, tas modināja mazajā princī dziļas skumjas.

- Ko tu tur dari? - viņš vaicāja dzērājam, kas klusēdams sēdēja pie veselas kolekcijas tukšu un tādas pašas kolekcijas pilnu pudeļu.

- Es dzeru, - drūmi atbildēja dzērājs.

- Kādēļ tu dzer? -jautāja mazais princis.

- Lai aizmirstu, - atbildēja dzērājs.

- Ko aizmirstu? - apvaicājās mazais princis, kuram jau bija sameties dzērāja žēl.

- Lai aizmirstu, ka man ir kauns, - atzinās dzērājs, galvu nodūris.

- Kauns? Par ko? - apjautājās mazais princis, kas vēlējās viņu glābt.

- Kauns par to, ka dzeru! - atzinās dzērājs un pilnīgi aplkusa.

Un mazais princis apmulsis devās projām.”

Jautājums ir, kā pārraut apburto loku. Lejupslīdi izraisa kreditēšanas apsīkums, bet, jo lielāka lejupslīde, jo lielāks kreditēšanas apsīkums.

Pirms piedāvāt apburtā loka risinājumu, ir jāsaprot lejupslīdes spirāles cēloņi. Nostājamies banku pozīcijās. Banku īpašnieki un vadītāji, atjēgušies no tās bezatbildības un vieglprātības, ar kādu tika dalīti kredīti pēdējos piecus gadus, metās otrā grāvī, nosakot ļoti stingrus kreditēšanas normatīvus.

Tā ir viena problēma. Ir arī otra. Kurš drīkst aizņemt līdzekļus, lai glābtu uzņēmumus? Ļoti daudziem uzņēmumiem 2009. gada sākumā jau bija negatīvs pašu kapitāls, un šāds uzņēmums, patiesībā, jau piederēja kreditoriem. Tikai Latvijas likumdošanas īpatnību dēļ maksātnespēja ir pārvērsta par liekēžu barotni. Latvijā maksātnespējas process ir izdevīgs nevis kreditoriem, bet tai ļaužu grupai, kas barojas no maksātnespēju prociem. Uzņēmums faktiski vairs nepieder vecajiem īpašniekiem, tas, pēc civilizētām normām, pieder bankām, kas deva lielākos kredītus. Tām arī jālemj, vai un cik ilgi uzticēties vecajiem pārvaldniekiem vai meklēt jaunus un kad sākt oficiālo pārņemšanas procedūru, vai turpināt darbu, vai izpārdot ķīlas utt.

Kredītu apsīkums skāra arī tos uzņēmumus, kas vēl turējās virs ūdens. Kāpēc 2009. gadā netika kreditēti uzņēmumi, kuriem vēl bija pašu kapitāls? Atbildes, kas neoficiāli izskanēja no banku sektora bija divas. Uzņēmumi, kuriem pašu kapitāls strauji samazinājās, nonāks tādā pašā stadijā, kā 2009. gada maksātnespējīgie, tikai pēc pusgada vai gada. Otrs apstāklis. Gan Latvijas, gan Eiropas banku kredītu nodaļu analītiķi neticēja Latvijas izvēlētajam ekonomikas atveseļošanas ceļam. Neticēja un viss! Kurš uzņēmums izturēs klientu un pircēju maksātnespējas pazemināšanos triju gadu periodā par 30% kopumā? Nevienam pasaulē miera laikā līdz šim nav izdevies veikt tik plaša mēroga iekšējo devalvāciju bez katastrofāliem satricinājumiem. Bankas kredītu lūdzējiem atbildēja: „Izturēsiet nākamos trīs gadus, tad nāciet pie mums. Mēs atsāksim kreditēšanu.”

Signāli, kas nāca no banku sektora liecināja, ka, tiklīdz lejupslīde beigsies, tā kreditēšana atsāksies. Tikai tad būs redzams, kurš bizness ir dzīvotspējīgs, bet kuru saplosīs „meža sanitāri”. Ir arī otrs scenārijs. Kreditēšana varētu atsākties, ja tiktu devalvēts lats vai ja Latvijas ekonomikas atveseļošanas ceļam noticētu bankas.

Lai pārrautu lejupejošo spirāli, Latvijas ekonomikai ir vai nu jāuzrāda augšupejas pazīmes, vai momentā, negaidot trīs gadus, jānosēžas krīzes dziļākajā līmenī.

Jānis Urbanovičs –Tā kā valdībai nebija plāna, tad mēs 2009. gada rudenī izstrādājām un piedāvājām savu plānu, kurā, kā viens no galvenajiem ekonomikas aktivizācijas plāna noteikumiem, bija valsts aparāta uzturēšanas izdevumu samazināšana.

Lai Latvija no lejupslīdes scenārija pārietu uz ekonomikas attīstību, vispirms bija jāatrisina vairāki sociāli uzdevumi. Bija jānodrošina visu valsts iedzīvotāju, bet pirmkārt, sociāli neaizsargāto slāņu, fiziska izdzīvošana. Jānovērš darbinieku, ieskaitot tos, kas uz laiku ir

zaudējuši darbu, uzkrātā darba potenciāla zudumu. Jārūpējas par šī potenciāla attīstīšanu. Jāsaglabā sociālās jomas resursus, kas nodrošina cilvēciskā kapitāla veidošanos. Jālikvidē iespēju nepamatoti iegūt līdzekļus. Jāsaglabā iedzīvotāju ienākumu sadales diferenciāciju, kas saistīta ar atšķirībām darba ieguldījumā. Jāsniedz labvēlīgākas iespējas firmu attīstībai un jaunu darba vietu radīšanai. Būtiski jāsamazina valsts aparātā un pašvaldībās nodarbināto skaitu un jāveic pasākumus šo cilvēku pārvietošanai uz privāto sektoru.

2.3. Operatīvie pasākumi krīzes pārvarēšanai

Juris Paiders - Viena no idejām, kas tika apspriesta visu 2009. gadu, bija progresīvais nodoklis. Lai finansētu budžeta deficītu un samazinātu privāto patēriņu, bija jāievieš progresīvais (krīzes) nodoklis. Latvijas bankrota draudu laikā cilvēki bija gatavi pieciest daudzas nepatīkamas lietas. Taču politiskie biznesa projekti tika virzīti kā treknajos gados (vēja enerģijas, biogāzes, bibliotēku celtnes utt.).

Jānis Urbanovičs – Progresīvais iedzīvotāju ienākumu nodoklis krīzes laikā nodrošinātu budžeta ieņēmumus un veiktu sociāli stabilizējošu uzdevumu, ļautu taisnīgāk sadalīt nodokļu slogu starp trūkcietējiem un tiem, kam ienākumi ir ļoti lieli. Tostarp arī mans priekšlikums, kuru noraidīja Saeima, bija ieviest iedzīvotāju progresīvo ienākuma nodokli, nosakot neapliekamo summu iztikas minimuma (165 latu) līmenī. Ar ienākuma nodokli neapliekamā minimālā summa būtu jāpalielina par 50% par katru apgādājamo personu. Savukārt ienākumi virs minimuma (neapliekamā lieluma) tiktu aplikti ar nodokli robežās no 23% līdz 35%. Ienākumiem mēnesī starp 0 un 500 latiem likme būtu tie paši 23%, un šādas izmaiņas attiektos uz lielāko daļu - 68,7% no visiem strādājošajiem. Pārējiem likme pakāpeniski palielinātos līdz 35%. Lielā likme attiektos tikai uz 7% strādājošo, bet augstākā progresīvā nodokļa likme skartu tikai tos, kam algas ir lielākas par 3251 latu mēnesī, tas ir, nepilnu pus procentu no visiem algu saņēmējiem.

Pie šādiem noteikumiem Latvijas iedzīvotāju ienākuma nodokļa augstākā likme būtu tikai ES valstu iedzīvotāju vidējās ienākuma nodokļa likmes līmenī.

Man bija principiāli iebildumi pret ar nodokli apliekamo ienākumu bāzes paplašināšanu un neapliekamo minimuma samazināšanu, jo šādu reformu sekas, manuprāt, būs tendence iedzīvotāju ienākumus pārvietot uz ēnu ekonomikas sektoru.

Valdības izstrādātais 2010. gada valsts budžets paredzēja, ka to darbinieku skaits, kas maksā algas nodokli, samazināsies, bet šos zaudējumus kompensēs nodokļa palielināšana tiem, kas turpinās strādāt un maksāt nodokļus.

Progresīvā algas nodokļa ieviešana dotu tādus pašus nodokļu ieņēmumus, bet mazu algu saņēmējiem nebūtu stimula aizbēgt uz ēnu ekonomiku. Vēl jo vairāk - tas stimulētu iznākt no „ēnas”. Vienlaikus, ja šādu reformu realizētu, palielinātos mazāk apmaksāto iedzīvotāju reālā darba alga. Tas nodrošinātu pieprasījuma pieaugumu un būtu pirmais solis sociālās spriedzes mazināšanai sabiedrībā.

Uzņēmumu ienākuma nodokli krīzes laikā vajadzētu saglabāt esošajā 15% līmenī. Kamēr ekonomikas reālajā sektorā nesāksies pieaugums, tikmēr ir vērtīgi cerēt uz uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu pieaugumu, neatkarīgi no likmes.

Reforma, kas būtu jāveic – uzņēmumu ienākuma nodoklis jāpārdala starp valsts un pašvaldību budžetiem, līdzīgi kā tiek sadalīts iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Mēs ierosinājām uzņēmumu ienākuma nodokli 13% apmērā ieskaitīt valsts budžetā, bet 2% no nodokļa ieskaitīt pašvaldību budžetos. Šāda norma stimulētu pašvaldības atbalstīt uzņēmējdarbību.

Juris Paiders - Pašvaldības tagad ir ieinteresētas un motivētas panākt, lai iedzīvotāji ar lieliem ienākumiem (un attiecīgi lieliem iedzīvotāju ienākumu nodokļa maksājumiem)

deklarētu savu dzīvesvietu pašvaldībā. Pašvaldības ir ieinteresētas pārvilināt pie sevis iedzīvotājos (īpaši bagātus rīdziniekus), bet nav ieinteresētas biznesa attīstībā savā teritorijā.

Jānis Urbanovičs – Manuprāt, nodokļu ieņēmumu pārdale nav taisnīga, jo pēc reģionālās reformas pabeigšanas pašvaldībām ir uzticētas jaunas funkcijas un uzdevumi bez atbilstoša finansējuma.

Galvenie iebildumi pret 2010. gadā ieviestajām izmaiņām likumā par „Iedzīvotāju ienākuma nodokli” bija tāpēc, ka tas palielināja varas diskrimināciju pret mazajiem uzņēmējiem. 2009. gadā Saeimas vairākums izlēma pašnodarbinātām personām ieviest lielāku nodokli nekā SIA uzņēmējdarbības formai. Tolaik mēs uzsvērām, ka pašnodarbinātās personas likmes palielināšana no 15 % uz 23 % radīs nevienlīdzību starp SIA un pašnodarbinātajām personām un aicinājām, lai veicinātu legālu saimniecisko darbību, saglabāt 15 % likmi pašnodarbinātajām personām. Tolaik mums bija iebildes pret darba devējam piederošā vieglā automobiļa izmantošanas aplikšanu ar nodokli, jo mēs uzsvērām, ka šādam nodoklim būs dārgas administrēšanas izmaksas. Kā liecināja 2010. gada notikumi, mūsu prognozes pilnībā piepildījās.

Bija vēl viens lēmums pret ko burtiski gribējās kliegt - Eiropas atbalsta lauksaimniecībai aplikšana ar nodokļiem. Latvijā jau tā ir zemākais valsts atbalsts lauksaimniecībai starp ES valstīm. ES atbalsta aplikšana ar nodokli vēl vairāk samazina lauksaimniecības konkurētspēju.

Iebildām arī pret neapliekamā minimuma samazināšanu, jo tas ļoti smagi skāra iedzīvotāju dzīves līmeni, īpaši smagi ietekmējot iedzīvotājus ar zemāko darba samaksas līmeni.

Ar biznesa attīstību cieši saistīts arī pievienotās vērtības nodokļa lielums. Visu 2009. gadu aicinājām atgriezties pie agrākās pievienotās vērtības nodokļa vispārējās pamatlīkmes 18 % apjomā un 9% likmes sociāli nozīmīgām precēm un pakalpojumiem. Sociāli nozīmīgo preču sarakstā, manuprāt, ir jāiekļauj svarīgākos pārtikas produktus, un tie apliekami ar 9 % PVN likmi.

Pievienotās vērtības nodokļa likmes samazināšana nozīme vienlaicīgu cenu samazināšanos, nesamazinot tirgotāju un ražotāju ienākumus. Pievienotās vērtības nodokļa likmes samazināšana nekavējoties palielinātu pieprasījumu pēc plaša patēriņa precēm un pakalpojumiem, kā arī nesamazinātu, bet iespējams palielinātu iekasēto PVN apjomu.

Latvijas 2009. gada pieredze liecina, ka PVN likmes paaugstināšana izraisa tiešus budžeta ieņēmumu zaudējumus, bet PVN likmes samazināšana var dot nodokļu ieņēmumu pieaugumu, kas turklāt veicinās arī iekšējo pieprasījuma pieaugumu pēc Latvijā ražotām precēm un pakalpojumiem.

2009. gadā atkārtoti izvirzījām priekšlikumu atteikties no turpmākas akcīzes nodokļa paaugstināšanas. Vispirms ir jāpanāk, lai tiktu nodrošināta noteikto nodokļu iekasēšana. 2009. gadā nodokļi tika iekasēti ļoti neapmierinošā līmenī. Pēc Latvijas Tabakas ražotāju asociācijas datiem, jau 2009. gadā valstī nelegāli tika pārdoti aptuveni 40% visu cigarešu.

Diemžēl mūs prognozes piepildījās. 2010. gada martā Ministru kabinets izveidoja darba grupu cigarešu nelegālās tirdzniecības apkarošanai, jo 2010. gada pirmajos divos mēnešos tabakas akcīzes ieņēmumi bija mazāki par 44 % no plānotā. 2009. gada novembrī vislētākā cigarešu paciņa maksāja 1,07 latus. No 2010. gada 1. janvāra šādai paciņai tika uzlikts vēl papildus nodokļa slogs 17 santīmu apmērā. Cigarešu paciņa, kas Latvijā maksāja 1,40 latus, Krievijā maksāja 30 santīmus, bet Baltkrievijā cigaretes bija vēl lētākas! Par cigarešu kontrabandas apjoma pieaugumu 2009. gada nogalē skaļi protestēja uzņēmēji, piemēram, *British American Tobacco Latvia*. Šī uzņēmuma pasūtītie tirgus pētījumi rādīja, ka nelegālo cigarešu īpatsvars Latvijā laikā pēc 2009. gada maija Latvijas tirgū pieauga par 10 procentpunktiem un sasniedza 36% no kopējā cigarešu patēriņa, bet 2010. gada janvārī nelegālā tirgus apjoms pārsniedzis jau 40% no kopējā tirgus. Viens no iemesliem bija Latvijas valdības kārtējā iztapība Eiropai. Latvijas valdība vienojās ar ES, ka obligātais akcīzes nodoklis 90 eiro apjomā jāsasniedz tikai līdz 2018. gadam un sāka šo programmu īstenot

krīzes laikā. Ja nodokļi netiktu palielināti, tad ieņēmumi no tabakas tirdzniecības un no akcīzes nodokļa būtu vismaz par 30% lielāki. Igaunija 2009. gadā nepaaugstināja tabakas akcīzi, un tās ieņēmumi no tabakas nodokļiem atbilda plānotajam.

Manuprāt, samazinot iespēju darboties ar akcīzi apliekamo preču nelegālajam tirgum, var palielināt nodokļa ieņēmumus budžetā. Nodokļa likmes paaugstināšana tikai padara nelegālo tirgu arvien izdevīgāku. Pareizs risinājums ir nepaaugstināt akcīzes nodokļa likmes un apturēt Latvijā akcīzes preču nelegālo tirdzniecību. Manuprāt, nodokļa likmes automašīnām un azartspēlēm bija jāatstāj 2009. gada līmenī, jo maz ticams, ka šo nodokļu likmju paaugstināšana līdzēs paaugstināt kopējo nodokļu ieņēmumu apjomu.

2.4. Kā veidot valsts budžetu?

Juris Paiders - Ir vispārzināma patiesība, ka krīzi ir iespējams ātrāk pārvarēt tikai tad, ja kopīgi sadarbojas sabiedrība, uzņēmēji un valdība. Jebkuras grūtības ir iespējams pārvarēt, ja ir savstarpējā uzticēšanās. Savukārt, ja uzticības nav, tad valdības centieni ar varu uzspiest nepopulārus pasākumus var novest pie sacelšanās. Ja valdība nepilda saistības pret mani, tad man nav jāpilda saistības pret valsti. Ja valdība nepilda saistības pret tautu, tad tautai ir tiesības uz sacelšanos. Tā savulaik rakstīja filozofs Tomass Hobss (1588-1679). Sacelšanās var izpausties vardarbīgas formās, kā 1905. gadā, vai kā 2008. gadā Grieķijā, kad dega banku ofisi un liesmoja automašīnas. Sacelšanās var izpausties arī neredzamās formās. Ja valdība nepilda saistības pret tautu, tad tauta izmanto savas tiesības uz sacelšanos, pārtraucot pildīt saistības pret valdību. Visvienkāršākā formā ļaudis pārstāj maksāt nodokļus. Ikvienš, kas nopirka cigarešu paciņu bez Latvijas akcīzes markas ir sacelšanās dalībnieks pret valdības politiku. Pirms iestāšanās ES sacelties pret valdības varēja darīt tikai pārejot uz nelegālo jeb pelēko biznesu. Tagad ES brīva kapitāla, preču, pakalpojumu un darbaspēka kustība sniedz iespējas likumīgi noslēpties zem citas ES valsts jumta. Šāda sacelšanās pret Latvijas valdību pieņemas spēkā.

Valsts pārvalde nevis meklē izeju, bet visu enerģiju 2009. gadā veltīja, lai reklamētu kārtējo priekšlikumu par valsts izdevumu samazinājumu.

Jānis Urbanovičs – Nevar tikai gaidīt budžeta izpildes prognozi, lai atkal teiktu: "Ļaudis, esat slikti strādājuši, mēs jums griezīsim vēl nost!" Un tā līdz vēlēšanām. Sabiedrībā jau ir radušās lielas problēmas. Cilvēkus jau izliek laukā no dzīvokļiem. Valsts vara nedrīkst nodarboties tikai ar populismu, valstij jānodarbojas ar iedzīvotāju problēmām. Tagad atklājas, ka iedzīvotāji ir nepareizi prognozējuši savas iespējas un uzņēmušies pārāk lielu risku. Vara visus aicināja ņemt kredītus un solīja treknus gadus, cilvēki tam noticēja un uzņēmas pārāk lielu risku. Varai ir jābūt līdzatbildīgai. Protams nedrīkst nīcināt arī bankas. Valdībai bija jārada iespēja bankām norakstīt zaudējumus neatmaksājamus kredītus. Savukārt valdība nedrīkstēja cilvēkus dzīt ārā no valsts vai pagrīdē. Lai atrastu izeju no strupceļa, valdībai bija jāpieņem lēmums iesaldēt bez darba palikušo ģimeņu saistības par vienīgo mājokli.

Taču valdība nostājās tikai banku pusē un 2009., 2010. gadā nerisināja šo jautājumu vispār. Otra problēma bija tā, ka daudzie miljardi, kas tika Latvijai rezervēti, netika laisti ekonomikā. Kāpēc netika apgūti eirofondu miljardi? Tāpēc, ka valdība neuzticējās nedz Latvijas uzņēmējiem, nedz sabiedrībai, nedz saviem partneriem koalīcijā.

Juris Paiders - Sistēma, kas balstās uz lieliem valsts izdevumiem un uz vēl lielāku pasūtījumu nemitīgu izdājāšanu politiski pietuvinātajam biznesam, nevarēja apstāties. Apstāties nozīmētu apturēt naudas plūsmu un palaist bankrotos politisko biznesa bloku. Turklāt ar to jau arī nepietiktu! Valsts kopējie izdevumi jau 2008. gadā nebija pa kabatai Latvijai. Lai sabalansētu ienākumu un izdevumu struktūru, Latvijai jau 2008. gadā bija jāatgriežas pie tā saimniekošanas modeļa, kāds tas bija, pirms sākās treknos gadu izvirtības.

Jānis Urbanovičs - Jebkurā gadījumā, budžeta izdevumu struktūra bija jāpārskata. Darba samaksas fonds valsts sektorā bija jāsamazina par 20 %, salīdzinājumā ar pirmskrīzes līmeni saskaņojot to ar IKP samazinājuma apjomu. Visas piemaksas valsts sektorā, līdztekus tām, kas paredzētas vienotajā darba samaksas tarifu sistēmā, bija jāatceļ. Atceļot kaut vai tikai

izdevumus ministriju aparātu uzturēšanai, ietaupījums 2010. gadā samazinātu valsts budžeta deficītu par 270 miljoniem latu.

Savukārt izdevumi valsts aparāta uzturēšanai bija jāsamazina proporcionāli nodarbināto skaita samazinājumam - vienkārši bija jāatsakās no daudzām īrētajām telpām administratīvā aparāta izvietojšanai, varēja pārdot liekos valsts īpašumus, tad ietaupītos arī īpašumu uzturēšanai, apkurei utt. nepieciešami izdevumi.

2009. gadā aicinājām tomēr realizēt valsts pārvaldes strukturālu reformu, atsakoties no dažu pārvaldes funkciju veikšanas, kuras varētu nododot privātajam sektoram. Tas netika izdarīts. *Saskaņas centrs* tolaik ierosināja atstāt tikai septiņas ministrijas: Iekšlietu un aizsardzības ministriju, kurai nodotu arī daļu Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja un Tiesībsarga biroja funkciju. Ārlietu ministrija, Finanšu ministrija paliktu nemainīgas. Sociālo lietu ministrija varētu pārņemt Izglītības un zinātnes, Kultūras ministrijas, Veselības ministrijas, Labklājības ministrijas un Radio un TV padomes funkcijas.

Ekonomikas ministrija apvienotu Zemkopības, Satiksmes ministrijas, Vides ministrijas, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas, kā arī Zemes komisijas funkcijas. Valsts kontroles ministrijas sistēmā varētu tikt iekļauta arī prokuratūra.

Savukārt Tieslietu ministrijā iekļautos Augstākā tiesa, Satversmes tiesa un Centrālā vēlēšanu komisija.

Ieguvums būtu ne tikai izdevumu samazinājums mazāka skaita ministriju uzturēšanai, bet tiktu novērsta dublēšanās un uzlabota sociālās jomas iestāžu darba efektivitāte.

2.5. Publisko un privāto finanšu reformas aprises

Jānis Urbanovičs - Mūsu plāns paredzēja īstermiņā (līdz 2012. gadam) realizēt sešu posmu publisko un privāto finanšu reformu. **Pirmajā posmā** būtu jāveic neatmaksājamo parādu novērtējums, jāaprēķina to apjoms un jānovērš masveida process, kura ietvaros parādnieki samazina savus ietaupījumus un pārstrukturē parādus, veltīgi cerot atlikt neizbēgamo saistību pildīšanu. Ar likumu jāaizsargā tās mājsaimniecības, kuru parādsaistības veidoja vienīgā īpašuma iegāde.

Juris Paiders - ASV ir gājusi cauri vairākām krīzēm, un tur ir izveidota privātpersonu aizsardzības sistēma. ASV arī kredīta došana ir risks, un kredīta devējam ir jāizvērtē riski. Kredīta devējs nedrīkst aizdot naudu, ja kredīts varētu tikt neatmaksāts. ASV šādu sodu kredītdevējiem par neadekvāti lielu optimismu realizē ar privātā bankrota sistēmu. Privātpersona pasludina personisko bankrotu un atdod visus īpašumus kreditoriem. Tālāk kreditori paliek ar īpašumu un, ja to nevar pārdod par kredīta lielumu, tad starpību noraksta savos zaudējumos un tādējādi samaksā par savu alkatību. Latvijā nav šādas normas. Latvijā tie, kas nespēs atdot hipotekāros kredītus un kuriem bankas atņems mājas, paliks ne tikai uz ielas, bet arī ar parādu nastu visam atlikušajam mūžam. Nepieciešams finansiāli sodīt ne tikai vieglprātīgu kredīta ņēmēju, bet arī vieglprātīgos kredītu dāļātājus, ieviešot personiskā bankrota sistēmu, līdzīgu kā ASV. Tas atvēsinās tirgu un veidos nopietnāku attieksmi, lai kredītu dāļātāji ne tikai cerētu uz vieglu peļņu, bet arī izvērtētu riskus.

Tomēr Latvijā birst reālas problēmas. Nekustamo īpašumu tirgus turpina kristies, 2010. gada sākumā jau iestājās brīdis, kad mājokļa tirgus cena bija zemāka par ļoti daudzu hipotekāro kredītu lielumu. Teorētiski bankas ģimenei var pieprasīt iekļāt vēl kaut ko, bet, ja citu īpašumu nebūs tad banka var arī atņemt mājokli. Valstij vajadzētu iejaukties, nosakot, ka bankas nedrīkst šādi rīkoties. Ja kredīta ņēmējam ir iekļāts vienīgais mājoklis un kredītņēmējs godīgi spēj samaksāt vismaz procentus, tad papildus ķīlas pieprasīšanu vai atsavināšanu vajadzētu aizliegt.

Jānis Urbanovičs - Tieši šo problēmu mēs aicinājām sākt risināt īstermiņa plāna **otrajā posmā**, kura laikā būtu jāieņem kredītņēmēju aizsardzības likums, kas aizlieltu izsniegt

aizdevumus ārvalstu valūtā, kamēr Latvijas lats ar fiksētu kursu ir piesaistīts eiro. Šādam aizliegumam ir vairāki pamatojumi.

Lielākā daļa iedzīvotāju, īpašnieki un uzņēmēji, ir parādā bankām nevis latus, bet ārzemju valūtu. Parādnieki banku vietā uzņemas visu valūtu svārstību risku.

Protams, ir jārēķinās, ka noteikumu maiņa nepatiks ārzemju un vietējām bankām, īpaši tām, kas lielos apjomos izsniegušas kredītus ārzemju valūtā. Varu prognozēt arī starptautisku spiedienu uz valdību, lai saglabātu iepriekš noslēgtos līgumus.

Juris Paiders - 2009. gada 1. novembrī Saeimas galīgajā lasījumā pieņemtais Maksātnespējas likums ir itkā orientēts uz kredītdevēju tiesību nodrošināšanu. Ja privātpersona sekmīgi maksās, tad pēc septiņiem gadiem tā no parādiem tiks atbrīvota. Šādā veidā kreditoriem būšot iespējams saņemt atpakaļ kaut daļu līdzekļu.

Maksātnespējas likuma sadaļa, kura attiecas uz privātpersonām, ir kredītiestāžu diktāts, tā ir veidota kredītdevēju interesēs. Maksātnespējas likumu varēja izmantot tikai ļoti bagāti cilvēki. To labi saprata likuma izpildītāji. Ja ASV analoga likuma aizstāvību lūdza miljoni, tad Latvijā tādu nebūšot pat divi desmiti. Maksātnespējas administrācijas pārstāve Dace Mihaļska (*Dienā* 02.11. 2007.) prognozēja, ka gada laikā Latvijā šīs likuma iespējas varētu izmantot tikai 15 cilvēki.

Paradoksālā kārtā Maksātnespējas likuma (nemaz nerunājot par Civillikumu) normas Latvijā tika noteiktas vēl nežēlīgākas par slavenajiem Hamurapi likumiem (Mezopotāmija, 18. gadsimts pirms mūsu ēras).

Hamurapi likumi bija klaji nežēlīgi. Tie ieviesa principu - aci pret aci un zobu pret zobu. Ja sabruka nekvalitatīvi celts nams un sabrūkot nogalināja namatēvu, tad nāves sods bija jāpiemēro vainīgajam celtniekam. Ja māja sabruka un nogalināja namatēva vecāko dēlu, ar nāvi bija jāsoda brāķdara celtnieka vecākais dēls utt. Taču vienlaikus Hamurapi definēja, ka likums ir vajadzīgs, lai vājākos aizsargātu no stiprākajiem. Ja likuma vispār nav, tad pārsvars (un arī taisnība) būs tam, kurš ir stiprāks. Likums ir nepieciešams vājākajiem un primāri aizsargā tos.

Kredīta ņēmējiem ir nepieciešama lielāka likuma aizstāvība nekā kredīta devējiem. Kredīta devēji ir labāk juridiski sagatavoti, tie piedāvā parakstīt pašu sagatavotus (juridiski noslīpētus kredītdevēju interešu aizsardzībai) standarta līgumus.

Kredīta devējiem ir lielāki līdzekļi, lai noalgotu labākus advokātus utt.

Privātpersonu bankrots Hamurapi likumos tika noteikts visnotaļ humāni. Lai atturētu kredītdevējus izsniegt nesamērīgi lielus aizdevumus, kredītdevēju tiesības tika ierobežotas. Privātpersonai bankrotējot, tā zaudēja īpašumu, bet atbrīvojās no visiem parādiem, trīs gadus strādājot (vergojot) kredītdevēja labā. Par nesamaksātiem parādiem vairāk par trīs gadiem verdzībā Hamurapi likumi aizliedza piespriest.

Latvijas Maksātnespējas likums nosaka septiņu gadus ilgu kredītu verdzības laiku.

Likums nav līdzsvarots. Turklāt tagad attīstās jauns tūrisms – bankrotēšanas tūrisms, jo izrādās, ka daudz izdevīgāk ir uz laiku kļūt par Lielbritānijas rezidentu, pieteikt personisko bankrotu Anglijā un pēc tam, kad formalitātes pabeigtas, atgriezties Latvijā.

Jānis Urbanovičs - Tieši tāpēc **trešajā posmā būtu jāmodernizē Maksātnespējas likums.**

Ir jāmaina Latvijas Maksātnespējas likums tā, lai hipotekārajiem aizdevējiem būtu tiesības vērsties pret aizņēmēju tikai iekšlātā īpašuma apmērā. Šīs reformas mērķis būtu līdzsvarot riskus un likt kredītdevējiem uzņemties risku par bezatbildīgiem kredītiem, kuru atmaksas iespējas nav pamatoti izvērtētas. Latvijai nepieciešams pārņemt ASV valdošo praksi, ka hipotekārā parāda saistības tiek attiecinātas uz īpašumu, nevis uz parādnieka ienākumiem

visā viņa dzīves laikā. Šādas nekustamā īpašuma finansēšanas reformas neieviešana radītu draudus lielai daļai iedzīvotāju nonākt parādu verdzībā.

Juris Paiders - ASV un citās civilizētās valstīs šādos gadījumos cilvēkam ir iespējams pasludināt personisko bankrotu. Sperot šādu soli, kredītdevēji iegūst visu vērtīgāko šīs privātpersonas mantu, bet kredītņēmējs, pasludinājis privātu bankrotu, izvairās no parādu saistībām uz atlikušo dzīves laiku. Iespēja realizēt personisko bankrotu līdzsvaro kredītdevēju. Zemēs, kurās privātpersona var pieteikt personisku bankrotu, kredītdevēji atbildīgāk izsniedz aizdevumus un izvairās aizdot naudu cilvēkiem ar sliktu kredītvēsturi. 2007. gada ASV hipotekāro kredītu krīze izcēlās tāpēc, ka kredītņēmēji, kuri, nespējami samaksāt procentus par mājokļu kredītiem un ievērojuši, ka nekustamo īpašumu cenas samazinājušās, izvēlējās labāk pasludināt personisku bankrotu, nevis izvēlējās bez mājokļa turpināt maksāt kredītu atlikumus visu atlikušo mūžu. Miljoniem piesakot personisko bankrotu, visi zaudējumi bija jāsedz kredītdevējiem, kuri peļņas apmātībā pazemināja kredītu izsniegšanas standartus. Latvijā kredītdevēju un ņēmēju attiecības nav līdzsvarotas.

Jānis Urbanovičs - Ceturtajā posmā būtu jārealizē neproduktīvu aktivitāšu aplikšana ar nodokļiem. Valsts ienākumu struktūrā proporcionāli būtu jāsamazina nodokļi, ar kuriem tiek aplikts darbaspēks un tādā pašā proporcijā jāpalielina nodokļi, ar kuriem tiek aplikts nekustamais īpašums un nodokļi no nenopelnītiem ienākumiem (t.i. no virspeļņas).

Ieguvēji būtu lielākā daļa darba devēju un darba ņēmēju, jo algas vairs neapliktu ar kopējo 49% nodokli un sociālajiem maksājumiem.

Piektajā posmā būtu jāpieņem taisnīgs maksātspējas (bankrota) likums Valdībai ir jāpieņem likums par maksātspēju (bankrotu), paredzot iekļātā īpašuma nodošanu izolē un pārdošanu par tirgus cenu. Tas nodrošinās pret parādiem un īpašumu celto prasību laicīgu un taisnīgu atrisināšanu rietumu sabiedrībā pieņemtā veidā. Valdībai, iespējams, būtu jāizvērtē iespēja nodibināt īpašu banku, lai palīdzētu finansēt šādu parādu pārstrukturēšanu.

Juris Paiders - Bankām ir jāaizdod atbildīgi. Bankām ir jāatbild par īpašumu vērtējumiem. Darījumam jābūt līdztiesīgam. Vienkāršs cilvēks var nezināt riskus, nezināt īpašuma patieso vērtību! Praktiski katra banka, pirms dot hipotekāro kredītu treknajos gados, veica īpašuma novērtējumu. Vai bankām ir jāatbild, ja tās principā apkrāpa klientus, sniedzot nepatiesu informāciju par vienīgā mājokļa cenas novērtējumu? Turklāt kredītņēmēji vēl piedevām maksāja komercbankām par īpašuma novērtējumu. Tātad, ja klienta apmaksātas bankas (vai bankas nozīmēta pilnvarota vērtētāja) īpašuma novērtējums ir bijis aplams, tad, piedodiet, bet bankām ir jāuzņemas atbildība!

Jānis Urbanovičs - Atbildot uz šo jautājumu, mēs paredzam, ka **sestajā posmā būtu jāmaina banku licencēšanas un regulēšanas kārtība**

Lai ekonomiku atbrīvotu no parādu sloga, bankas būtu jālicencē saskaņā ar banku gatavību ieguldīt jaunus līdzekļus ražošanā, nevis akceptējot jebkuru gatavību piesaistīt iedzīvotāju un uzņēmumu naudu un izsniegt kredītus.

Valdībai nākotnē ir jāizturas pret kredītu izsniegšanu un bankām kā pret sabiedrisko pakalpojumu, kā pret privilēģiju. Valdībai ir jānodrošina sabiedriskas banku darbības iespēja. Attiecībā uz banku sistēmu kopumā un finanšu regulējumu ir jāstimulē produktīvi kredīti un jāapkaro (ar papildus nodokļiem, piemēram, kredīta nodokli) tādi kredīti, kas veicina netaisnīgi lielu patēriņu.

Juris Paiders - Lielākā daļa Eiropas valstu pilsoņu strādā algotu darbu. Tomēr Eiropā periodiski vēlēšanās balsu vairākumu gūst gan partijas ar sociālistiskām, gan tirgus ekonomiku veicinošām idejām. Kāpēc ES izdodas noturēt līdzsvaru starp privātu iniciatīvu un lielāku valsts regulējumu? Tāpēc, ka tirgus ekonomikai ir divas puses. Ir tirgus ekonomikas nejaukā, pretīgā puse, kas izpaužas kā nežēlīga ekspluatācija, nevienlīdzība un iracionāla rīcība par labu peļņai un pretēji jebkuram saprātam, loģikai vai sabiedrības vajadzībām. Tirgus ekonomikas sliktu pusi līdzsvaro tirgus ekonomikas pozitīvā ietekme, kas izpaužas kā konkurence, kas spiež ražotāju uzlabot kvalitāti, radīt to, kas sabiedrībai ir vajadzīgs, turklāt

konkurence ir tā, kas veicina cenu samazināšanos un racionālu saimniekošanu. Savukārt tirgus dalībnieki nav filantropi. Tirgus dalībnieki nevēlas konkurēt un darīs visu, lai no tā izvairītos. Tirgus dalībniekiem ir nepieciešama maksimāla peļņa ar iespējami mazāku darba un izmaksu apjomu, kā arī jebkuras konkurences iznīcināšana.

Paradokss slēpjas apstākļos, ka, tiklīdz tirgus dalībnieki sasniedz savu ideālu - tirgu bez konkurences un ar milzīgām monopola peļņas iespējām, sabiedrība aicina iznīcināt šo ideālo veidojumu. Tiklīdz tirgus pārvēršas monopolā, sabiedrībā zūd pēdējās simpātijas pret šādu tirgus ekonomikas modeli. Tad arī tiek definēts, ka šāda ekonomika vairs nav vajadzīga. Tiklīdz tirgus sasniedz fāzi, kad konkurence ir izzudusi, sabiedrība ir gatava pieņemt sociālistiskas reformas, pieprasa valsts kontroli utt. Faktiski tirgus dalībnieki ar savām rokām, likvidējot konkurenci, atjauno sociālistisku modeli.

Valsts apzināti vadīta politika nevis tirgus stihija ir tā, kas var dot Latvijas attīstībai zināmu virzienu.

2.6. Izglītības, pensiju sistēmas un veselības aizsardzības reforma

Juris Paiders - Pēc Finanšu un kredītu politikas sakārtošanas būtu nepieciešams sākt īstenot svarīgāko nozaru struktūrreformas.

Jānis Urbanovičs - Vispirms par izglītības reformu. Latvijas pamatresurss joprojām ir tās cilvēki. Tehnoloģiju gadsimtā cilvēkiem ir jāpalīdz apgūt prasmes un iemaņas, kas tiem ļautu ātri pielāgoties izmaiņām. Nacionālā atdzimšana, pirmkārt, nozīmē, ka tiek pārtraukta cilvēkresursu aizplūšana no valsts un darbaspēkam ir perspektīva, kas ļauj tam būt daļai no Latvijas sabiedrības, zinot, ka šai sabiedrībai ir, ko cilvēkiem piedāvāt apmaiņā pret viņu godprātīgu darbu. Cilvēki tikai tad ir uzticīgi sabiedrībai, ja viņi zina, ka tā apmaiņā pret darbu sniedz taisnīgu atlīdzību, ieskaitot sociālos labumus, izglītības pieejamību. Joprojām izglītības pieejamība arvien vairāk ir atkarīga no maksas. Tas izslēdz no šīs sistēmas lielāko daļu iedzīvotāju.

Atklāti sakot, mūsu izglītības sistēma, neskatot dažus izņēmumus, ir novecojusi un stagnējoša, tā lielākoties nespēj reaģēt uz pārmaiņām, ir vērsta tikai pati uz sevi un atražo šauras specializācijas kadrus. Ja Latvija vēlas attīstīties, tam vienkārši ir jāpieliek punkts. Mūsu universitātes un citas augstākās izglītības iestādes ir divu gadu desmitu laikā atpalikušas un šobrīd spēj piedāvāt maz risinājumu problēmām, ar kurām Latvija saskaras. Pārāk ilgi sabiedrības politikas debātes ir kavējis intelektuālais konformisms, bez kādas kritikas pieņemot ortodokso zinātnes autoritāšu viskonservatīvākās un reakcionārākās atziņas. Kritiku saturošas debātes, it īpaši sociālajā un humanitārajā jomā, ar glēvu pašcenzūru ir slāpētas un pretrunas ignorētas. Tie, kuriem būtu jārunā, ir klusējuši. Tie, kuriem būtu jāuzņemas vadība, ir bijuši pasīvi.

Juris Paiders - Augstākās izglītības sistēmu nākamajos gados gaida jauni izaicinājumi. Neskatoties uz vidusskolas beidzēju maksimumu 2009. gadā, demogrāfisku apstākļu dēļ vidusskolas beidzēju skaits jau pēc trim gadiem būs par trešdaļu mazāks un turpinās samazināties. Šis pārmaiņas atkal izvirzīs jautājumu par konkurences apstākļiem starp privātajām un valsts augstākās izglītības mācību iestādēm, kuras saņem 100% valsts finansējumu.

Jānis Urbanovičs - Valdībai un augstskolām ir jāiegūst no sadarbības valstīm īpašas mērķstipendijas Latvijas labāko studentu mācību darba finansēšanai jomās, kas ir saistītas ar atjaunojamās enerģijas ražošanu. Sadarbības valstīm tas būs izdevīgi, jo Latvija importēs to tehnoloģijas atjaunojamo energoresursu ražošanai.

Valstij būtu jānodrošina jebkuri nepieciešamie studiju kredīti, jo pastāvošais modelis ļauj bankām realizēt tālāku peļņu no kredītiem. Līdzšinējais studiju kreditēšanas modelis samazina ģimeņu pārticības potenciāla veidošanās iespējas, kuras, savukārt, ir nepieciešamas, lai Latvijā varētu attīstīties vidusšķira.

Juris Paiders - Vidusšķīrai ir zudušas ne tikai bērnu izglītību iespējas, bet arī veselības aizsardzības iespējas. Privāto medicīnas iestāžu īpašniekiem galvenais ir peļņa un vēl lielāka peļņa. No peļņas viedokļa labs ir tikai tas ārsts, kurš sarakstīs maksātspējīgam pacientam pēc iespējas vairāk dārgas procedūras. No peļņas viedokļa labs ir tikai tas ārsts, kurš pārliecinās apdrošinātus pacientus piekrist visām izmaksām, kuras apmaksā apdrošinātājs. Bet arī Latvijā apdrošinātāji taču nav labdarības iestādes. Latvijā apdrošinātāji ir tādas kā naudas drukājamās mašīnas saviem īpašniekiem. Latvijā arī apdrošināšanas biznesa īpašniekiem galvenais ir peļņa un vēlreiz peļņa.

Latvijas veselības apdrošināšanas realitāte kļuva skarba. 2010. gada sākumā pēc Rīgas Slimokases - *RSK apdrošināšanas* - slēgšanas privātā veselības apdrošināšana fiziskajām personām kļuva neiespējama vai ārkārtīgi dārga. Punkts.

Tas neesot izdevīgi, un neviens privātais apdrošinātās šādu pakalpojumu kā masveida produktu nepiedāvāja. Punkts. Vēl 2009. gada nogalē Tirdzniecības un rūpniecības kameras „runas sieva” kļiedza pa visu pasauli, ka Latvijas valstij ir jāatsakās no daudzām funkcijām, kuras ir jāatdod privātai sfērai. Kamēr notika kliegšana, ka Latvijas valsts ir uzņēmusies par daudz, tīkmēr, krīzei saasinoties, privātais sektors vienkārši atteicās no tām funkcijām, kas nedod ātru peļņu. Kā globālajā tirgū - peļņu nesošas jomas jāprivatizē, bet visi zaudējumi jāsadala uz galviņām katram nodokļu maksātājam! Privātie apdrošinātāji atteicās no fizisku personu veselības apdrošināšanas. Šī problēma līdz ar to būs jāpārliet uz valsts vai pašvaldību pleciem.

Valstij būs jāuzņemas veselības apdrošināšanas funkcijas arī turpmāk un vienlaikus jārada sistēma, lai izslēgtu masveida krāpšanas. Sistēma, kad maksātspējīgie pacienti paši sedz daļu ārstniecības izmaksu, zināmā mērā neļauj iegriezt inflācijas spirāli medicīnā un padara medicīnu un veselības apdrošināšanu par pieejamu lielai daļai sabiedrības.

Jānis Urbanovičs – Līdzīgi kā ASV, Latvijai ir nepieciešama Veselības aizsardzības reforma.

Viena no pilsoniskās sabiedrības sociālās kopības raksturīgām iezīmēm ir tas, ka sabiedrības locekļi jūt saikni starp sevi un sabiedrības institūcijām. Viņiem ir jājūt, ka sabiedrības pamatā ir taisnīgums, kas nozīmē, ka viņi saņem kaut ko pretī par savu „ieguldījumu” nodokļu veidā un devumu vispārējai sabiedrības labklājībai. Tādējādi, viņiem ir jābūt tiesībām piekļūt noteiktām sabiedrības apmaksātām precēm un pakalpojumiem atlīdzībā pret viņu veikto finansiālo un morālo ieguldījumu.

Līdztekus valsts garantētiem kolektīvās drošības un aizsardzības pasākumiem pastāv arī atsevišķu sabiedrības locekļu un no viņiem atkarīgo cilvēku drošība. Diemžēl Latvijas tikko liberalizētā brīvā tirgus ekonomikā šādas personīgās labklājības un drošības garantijas ir lielā mērā pamestas novārtā, atstājot postošu ietekmi uz tautas fizisko un psiholoģisko veselību. Sliktasi veselības statistikai pamatā ir tās ciešā saikne ar tādiem sociālajiem faktoriem kā nabadzība, neatbilstoši sanitārie un higiēnas apstākļi, neatbilstoša pārtika, alkoholisms un bezdarbs.

Vairākos autoritatīvos pētījumos kā pamatu nevienlīdzībai veselības jomā starp „vecu” un „jauno” Eiropu min trīs galvenos nāves cēloņus: traumas un vardarbību, sirds slimības un vēzi, kas visi ir saistīti ar sociāliem un ekonomiskiem faktoriem. Jo nabadzīgāks, jo vairāk esi pakļauts slimībām.

Pēc veselības pamatrādītājiem Latvija ir pēdējā vai priekšpēdējā vietā ES. Tas izpaužas arī ļoti zemā paredzamajā Latvijas iedzīvotāju dzīves ilgumā, salīdzinot ar citām valstīm. Pēc *Eurostat* datiem 2007.gadā ES 27 dalībvalstīs vidējais paredzamais vīriešu „veselīgas dzīves laiks” bija 61,6 gadi, bet Latvijā vidēji tas bija 50,9 gadi. Vēl zemāks rādītājs bija tikai Igaunijai – 49,5 gadi.

Pat pirms krīzes (2004.g.) valsts izdevumi veselībai Latvijā bija 3,0 % no IKP, kas bija vairāk nekā divas reizes mazāk nekā vidēji ES (7,4%). No 2008. gada izdevumi veselības aprūpei ir

samazinājušies gan absolūto skaitļos, gan procentuāli no IKP. Neskatoties uz sabiedrības protestiem (2009. gadā Bauskas iedzīvotāji izgāja ielās, protestējot pret vietējās slimnīcas slēgšanu), Latvijas valdība izvēlējās slēgt slimnīcas un citas sabiedrības veselības iestādes. Latvijas elite izliekas nesaprotam – ja atņem cilvēkiem nepieciešamās sociālās garantijas un veselības aprūpi, tad būtībā „nokauj vistu, kas dēj zelta olas.” Latvijas „zelta olas” ir tās parastie, godtie un daudz cietušie iedzīvotāji, bez kuriem tauta nevarēs pastāvēt.

Juris Paiders - Kā būs ar pensiju reformu? Laikā, kad pensiju 2. līmeņa nauda tika uzticēta pārvaldījumā komercbankām, to kapitāls zuda un to administrēšanas izmaksas bija neproporcionāli lielas.

2001.-2007.g. Valsts kase pārvaldīja valsts fondēto pensiju shēmas līdzekļus, veicot ieguldījumus zema riska finanšu instrumentos un ievērojot ieguldījumu diversifikācijas principu, kā arī nodrošinot atbilstošu ieguldījumu likviditāti.

No 2003. gada arī privātie pārvaldītāji uzsāka valsts fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldīšanu. Valsts kases ieguldījumu plāns bija konservatīvs un neparedzēja ieguldījumus komercsabiedrību akcijās un citos augsta riska vērtspapīros.

2005.gadā sākas straujš lata procentu likmju kāpums, kas radīja ievērojamu likviditātes iztrūkumu Latvijas starpbanku sektorā. Tā kā Valsts kases pārvaldītais valsts fondēto pensiju plāns bija ar visaugstāko ienesīgumu, tad Ministru kabinets, pakļaujoties rupjam un nekaunīgam komercbanku spiedienam, atņēma Valsts kasei tiesības pārvaldīt valsts fondētās pensijas. Valsts kases ieguldījumu plāna portfelis bija jāatdod privātajiem līdzekļu pārvaldītājiem.

2007.gadā, kad Valsts kase beidza pārvaldīt valsts fondēto pensiju shēmu, tai bija otrs ienesīgākais konservatīvo ieguldījumu plāns - 3,94% gadā.

Tiklīdz Valsts kase bija atbīdīta no pensiju shēmām, sākās izšķērdība un nesaimnieciskums. 2. līmeņa pensiju fondi sacentās, kurš uzrādīs lielāku negatīvo ienesīgumu. Pensiju kapitāls kusa kā ledus saulītē, bet alkatīgie pārvaldnieki pieprasīja vēl vairāk palielināt valsts naudas plūsmu uz bankām.

2008. gada nogalē atjēdzās Lietuvas un Argentīnas valdības. Lietuva savu pensiju izšķērdētāju apetīti pamatīgi samazināja. Savukārt Argentīnas valdība vispār aizliedza privātajiem afēristiem manipulēt ar pensiju fondiem un nacionalizēja pensiju fondus.

Ir tāds vārds „pietiek”. Pietiek! Lai privāto pensiju fondu pārvaldnieki vispirms iemācās strādāt ar pozitīvu ienesīgumu. Tad jā! Tad sāksim debates par uzticības atgūšanu.

Kamēr ritēja cīņas ap nākotnes pensionāriem, 2009. gada vidū Saeima samazināja pensijas par 10 % un strādājošajiem pensionāriem par 70% .

Jānis Urbanovičs -2009. gada decembrī šim lēmumam tika Satversmes tiesas novērtējums. Pensiju samazinājums tika atzīts par neatbilstošu Satversmei. Savā spriedumā Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējs apstrīdētās normas pieņēmis steigā, bez pietiekamas ekspertu piesaistes un nav ar pietiekamu rūpību izvērtējis to alternatīvas un paredzējis saudzējošāku risinājumu.

2009. gada jūlijā vienas dienas laikā Ministru kabinets ar Valsts prezidenta piedalīšanos lēma par izmaiņām sociālā nodrošinājuma jomā, paredzot gan vecuma un izdienas pensiju samazināšanu par 10%, gan arī vecuma pensiju samazināšanu strādājošajiem par 70%. Jau nākamās dienas vakarā tika iesniegts attiecīgais likumprojekts, kura anotācijā korekti, bet skaidri tika norādīts, ka likumprojekta akceptēšana Ministru kabinetā un pieņemšana Saeimā nozīmētu apzinātu Satversmes pārkāpumu. Steiga turpinājās arī Saeimā, kurā nepilnu divu dienu laikā steidzamības kārtībā likumprojekts par pensiju samazinājumu tika pieņemts divos lasījumos. Netika ņemts vērā nedz Juridiskā biroja, nedz tiesībsarga atzinums.

Satversmes tiesa savu spriedumu ir pasludinājusi, bet izrādās, ka nav vainīgo tam, ka pusmiljonam Latvijas iedzīvotāju pusgadu tika pilnīgi nepamatoti samazinātas pensijas. Faktiski nav arī nekādu diskusiju par iespējamo atbildību, jo atkal ir steiga. Tagad ir steidzami jāizmaksā prettiesiski atņemtais.

Izbrīnu rada tas, ka vienīgie vainīgie jūtas tieši pensionāri, kuri ir gatavi pat atteikties no neizmaksātās pensijas, lai glābtu šo valsti.

Tāpēc ir jautājums – varbūt pietiek steigā un naktīs pieņemt lēmumus? Varbūt ir pienācis laiks izvērtēt to amatpersonu atbildību, kuras akceptē un pieņem apzināti prettiesiskus likumus?

Juris Paiders - Pensiju jautājums ir viens no vissāpīgākajiem. Kā pensiju sistēma var tikt iekļauta kopīgajā valsts finanšu un saimniecības sistēmā? 2009. gada jūlijā jau notika neveiksmīgs mēģinājums piekārtot pensijas lielumu valsts ieņēmumu lielumam. Tā turpinot, tiek iztērēts viss, kas tur līdz šim bija uzkrāts. Manuprāt, vislielākā netaisnība bija tā, ka visas vērtības, kas tika radītas PSRS sistēmā 50 gadu laikā, tika nevis nodotas pensiju bāzes izveidei, bet atvēlētas izlaupīšanai politiski izredzētiem zagļiem. 20. gadsimta deviņdesmitajos gados, tie, kas tika pie varas un zināja kā lietot varas instrumentus, sagrāba vērtīgākos īpašumus, kas pēc taisnības pienācās pensiju fondiem, sagrāba, lai pēc tam pārdotu un līdzekļus nevis ieguldītu attīstībai, bet notērētu uzdzīvei. Visā šajā procesā tika veikta ātrā privatizācija, kas faktiski bija valsts izzagšana. Bet kam tad īsti piederēja šie uzņēmumi? Cilvēki 30 gadus strādāja un radīja valsts bagātību, pēc tam kāds, kas saucas valdība vai Privatizācijas aģentūra, valsts radīto bagātību paņēma un vienkārši par neko atdod kādai politiski izredzētai privātpersonai. Uz privatizācijas brīdi Latvijas valsts bija ārkārtīgi bagāta, bet ļaudis, kuri šo bagātību bija radījuši, tagad pensijās saņem smieklīgi maz. Normālās valstīs liela daļa vietējo uzņēmumu akciju pieder pensiju fondiem. Tā ir bāze no kā maksāt pensijas tiem, kas šo bagātību radījuši, bet Latvijā tas viss tika atdots dažiem priekšizredzētajiem izlaupīšanai. Bez šīs bāzes tās paaudzes pensionāri saņem ļoti zemas pensijas. Mēs šo sistēmu tagad esam pārmantojuši. Kur ir izeja? Ko mēs varam šodien teikt nākotnes pensionāriem? Palūkojieties uz 1. līmeņa pensiju naudu – tā tūlīng beigsiēs!

Jānis Urbanovičs: Nebija jau nekas uzkrāts. Uzkrājums bija virtuāls.

Latvijā īpašumu konversija notika, kopīgo īpašumu atdodot kādam izredzētajam.

Tā bija visparastākā impēriskā domāšana, kas Latvijā dominēja līdz deviņdesmito gadu beigām. Vara rīkojas, varai nebija jāpiedomā par tiem, kas ir sabiedrība. Nebija pienākumu un tradīciju. Nebija valsts saimnieka domāšanas un joprojām nav. Kamēr sabiedrība bija apjukusi, „veiklie zēni” visu paņēma. Bet es uz šo jautājumu raugos no citas puses. Piemēram, Beļģijā par lielas zemes īpašniekiem vēsturiski bija izveidojusies baznīca. Beļģijas ekonomika nekādi nevarēja attīstīties, un valstij vajadzēja kaut ko darīt. Tā ekspropriēja baznīcas zemi, par to samaksājot ar procentiem no valsts budžeta, uzturot un dotējot abatijas, klosterus un baznīcas. Ļoti līdzīgi ir rīkojusies Latvijas valsts. No pensionāriem viss tika atņemts un atdots izredzētajiem, nepieprasot no tiem samaksu. Ja pensionāru bagātība tika uzdāvināta privātajam sektoram un netika nodalīta privatizācijas procesā, tad ir tikai taisnīgi, ka turpmāk pensijas tiek maksātas no valsts budžeta. Mēs turpmāk būsim atbildīgi par to, ko ir darījuši Ivars Godmanis, Andris Šķēle un citi. Jautājums ir, cik ilgi valsts var būt amorāla vara? Turklāt šis nav jautājums par vecajiem pensionāriem, bet gan par tiem, kas tikai kļūs par pensionāriem. Kā risināt pensiju jautājumu tālāk? Kā motivēt cilvēkus atteikties no saviem individuālajiem ienākumu palielināšanas risinājumiem, nemaksājot nekādus nodokļus? Kā reformēt sistēmu, lai cilvēki paši no laba prāta iesaistītos pensiju sistēmā un veidotu uzkrājumus, lai cilvēkam rastos ticība, lai viņi līdzdarbotos, lai domātu un rēķinātu? Tikai, ja cilvēki redz, kas patiesībā notiek ar pensiju sistēmu šodienas pensionāriem, tad vairs nav nekādas ticības šādās sistēmās nākotnei. Pagaidu risinājums ir skaidrs. Tā ir viena pieeja. Budžetā ir jābūt naudai, ar kuras palīdzību jānotur sociālais budžets un pensiju stabilitāte. Ja tā nenotiks, tad tas valstij maksās daudz, daudz dārgāk. Tieši tāpat kā bezdarbnieks, kas valstij izmaksā daudz, daudz dārgāk, salīdzinot ar cilvēku, kas strādā. Strādājošs darbinieks nodrošina savu un savas ģimenes iztiku un maksā valstij nodokļus, bet bezdarbnieks patērē un turklāt vēl rada citas problēmas.

Ja palūkojamies no ekonomikas stimulēšanas viedokļa, tad pensionārs ir lielākais un drošākais ekonomikas siltinātājs. Pensionārs ir visdisciplinētākais rēķinu maksātājs, labākais sabiedrisko labumu patērētājs un maksātājs. Pensionāri ir sociālie sponsori, jo to, kas paliek pāri no viņu patēriņa, viņi iedod bērniem, mazbērniem utt.

Juris Paiders - Ar pensiju palīdzību lielā mērā tiek finansēta kultūra...

Jānis Urbanovičs -...tirdzniecība, sabiedriskais transports. Paskaties, kas brauc! Pensionārs ir lielākais ekonomikas siltinātājs. Pat ja ir kāds „jaunais” pensionārs, kas neko nedod bērniem, viņš pēc tam to sakrāto atstās mantojumā. Pensionārs ir ļoti drošs ieguldījums valstī.

Juris Paiders - Turklāt nauda, kas nonāk pie pensionāriem, neuztur politiski korumpēto biznesu, bet iepērkoties nonāks pie tiem, kas piedāvā labākās cenas, veicinot konkurenci.

Jānis Urbanovičs -...Ir jānovērtē, ko mēs darām, jo ir lietas, no kurām Latvijai ir jāatsakās uz visiem laikiem. Ir lietas, no kurām būs jāatsakās uz laiku, bet kuras atkal sāksim realizēt, kad mums ies labāk.

Juris Paiders - Novērtēsim tās alternatīvas, kuras tikko ieskicējām! Nodokļu sistēmas slogu vajag no darbaspēka pārdalīt uz īpašumiem un patēriņu. Ražošana jāatbrīvo no nodokļiem. Tad, kā atrisināt sociālo budžetu? Šobrīd tieši darbaspēka nodokļi ģenerē sociālā budžeta ienākumus.

Jānis Urbanovičs – Tas, kā konkrētie nodokļi tiks virzīti, nav iecirsts akmenī. Kā mainīt un pārdalīt nodokļu sistēmu, ir mūsu brīva izvēle. Neatkarīgas valsts valdība pati izlemj, no kā nodokļus iekasēt un kā sadalīt.

2.7. Nozaru politika

Jānis Urbanovičs - Industriālā politika būtu jāīsteno ar valsts pārvaldījumā esošu attīstības banku, kas kreditētu prioritāras nozares - alternatīvos enerģijas veidus, kokrūpniecību ar augstāko pievienoto vērtību, optiku, farmāciju, tranzītu un loģistiku.

Valsts atbalsta mehānismi var izpausties kā prioritāro nozaru vai prioritāro segmentu uzņēmumu aizsardzība, kā nodokļu politikas atvieglojumi prioritāro uzņēmumu atbalstam, var arī pēc Francijas parauga izvēlēties nozīmīgākos uzņēmumus (vadoties no darbinieku skaita un nomaksātā sociālā nodokļa lieluma) ar lielu valsts vai pašu kapitāla īpatsvaru, kurus īpaši aizsargāt un atbalstīt.

Būtisks valsts atbalsta mehānisms ir eksporta veicināšana, kas paredz eksporta garantijas, atbalstu ārējam mārketingam un valsts institūciju atbalstu ārvalstu tirgu apgūšanā. Vienlaikus ir jārada importa aizstāšanas sistēma, optimizējot Latvijas dabas resursu izmantošanu.

Valdībai ir jāveicina kvalitatīvu ārvalstu investīciju piesaiste trūkstošo prioritāro kapacitāšu attīstīšanā, tehnoloģiskās pārneses veicināšanā un profesionālo iemaņu attīstīšanā, kā arī atjaunojamo resursu enerģētikā.

Juris Paiders – Manuprāt, valdībai jau tagad ir jākoncentrē uzmanība uz tādiem celtniecības projektiem, kas ir stratēģiski un ekonomikas struktūru veidojoši, kas radīs ievērojamus ienākumus nākotnē. Tās ir elektrostacijas, maģistrālie elektrosavienojumi. Tie ir enerģētikas un transporta sistēmu objekti, kuri palielinās Latvijas pakalpojumu eksportu.

Ja šādas investīcijas tiks veiktas krīzes laikā, tas nodrošinās gan darbu un ekonomikas izaugsmi celtniecības laikā, gan ļaus aizvietot importu un eksportēt pakalpojumus, kad šie objekti sāks strādāt. Ja Latvija tagad radīs ekonomikas struktūru veidojošus uzņēmumus, tad tieši tas dos naudu, ko pēc dažiem gadiem varēs novirzīt kultūrai. Ja pašlaik resursi tiks ieguldīti mazproduktīvās celtnēs ar uzskrūvētām tāmēm, tad tas radīs tikai papildus izmaksas. Ja elektrostaciju vietā tiks sabūvētas koncertzāles, tad nākotnē koncertzāļu apkures rēķini aprīs arī to mazumiņu, kuru varētu saņemt vēl citas kultūras izpausmes.

Viens no Latvijas lielākajiem trūkumiem, kas grauj tās konkurētspēju, ir mazā biznesa nožēlojamā pārstāvēniecība Latvijas ekonomikā.

Tik tiešām, Latvijā ir viens no zemākajiem mazā biznesa īpatsvara radītājiem Eiropā. Politiskā elite Latvijā valda neizpratne par to, kāpēc neproporcionāli vājā mazo uzņēmumu struktūra nespēj veicināt Latvijas konkurētspēju.

Globalizācijas ietekmē Eiropa zaudē konkurences cīņu rūpniecībā. Rūpnieciskā ražošana pakāpeniski pārvietojas ārpus Eiropas. Viens no galvenajiem argumentiem, kas veicina kapitāla aizplūšanu, ir tas, ka Rietumeiropā darbaspēka vērtība ir vairākas reizes augstāka nekā Ķīnā. Pie vienādiem apstākļiem Rietumeiropas ražojumi nevar konkurēt ar Ķīnas izmaksām. Tas, ko liberālā spārna ekonomikā apzīmē ar jēdzienu „darbaspēka cena”, marksistiskajā ekonomikā dēvē par ekspluatācijas pakāpi. Ķīnas un Indijas ekonomikā ekspluatācijas pakāpē ir augstāka. Vienā vidējā produkcijas vienībā darbaspēka izmaksu daļa ir zemāka.

Taču Rietumeiropas ekonomikā ir mehānismi, kas ļauj saglabāt citas ekonomikas nozares. Viens no ekonomikas konkurētspējas elementiem ir mazais bizness.

Daudzās jomās lielās korporācijas var izturēt konkurences spiedienu, pateicoties mazajam biznesam. Lielajām korporācijām attiecībās ar darbiniekiem ir jāievēro zināmas sociālas garantijas, algas apjoms, darba drošība, apdrošināšana, sociālās garantijas utt. Taču šādu garantiju (izmaksu) spektru var neievērot attiecībā pret mazajiem uzņēmumiem.

Arī mazā uzņēmuma īpašnieks attiecībā uz sevi drīkst neievērot darba likumdošanas īpatnības. Īpašnieks (un viņa ģimenes locekļi) drīkst strādāt savā uzņēmumā ik dienas no 7.00 līdz 23.00 un bez brīvdienām.

Mazais uzņēmums šo īpatnību dēļ var sniegt pakalpojumus par zemākām likmēm nekā, ja to pašu darbu veiktu kvalificēti, arodbiedrībās apvienoti strādnieki.

Mazajā uzņēmumā, kurā strādā tikai īpašnieki - vīrs un sieva, lai aizvietotu ģimenes darbu ar algotu darbaspēku ir nepieciešami (ņemot vērā brīvdienu tarifus atvaļinājumus slimības lapas un valsts svētkus), 4-5 algoti darbinieki. Ja mazā uzņēmuma īpašnieks strādās tikai 38 stundas nedēļā, bet pārējā laikā algos citus, tad biznesa izmaksas uz vienu darbinieku būs tādas pašas kā lielā uzņēmumā.

No marksistiskās terminoloģijas viedokļa mazais bizness ir rentabls un var konkurēt ar lieliem uzņēmumiem tikai tad, ja īpašnieks pats sevi pārekspluatē.

Uzņēmums, kurā pats īpašnieks strādā, var darboties ar ļoti nelielām izmaksām. Vienkārši īpašniekam nav laika, kad naudu tērēt, un daudzos gadījumos, īpaši, ja mazais uzņēmums ir restorāns vai pārtikas veikals, kurš atrodas mājas pirmajā stāvā, bet īpašnieks dzīvo augšstāvā, īpašnieks vispār var iztikt bez algas un tikpat kā visus savus personiskos izdevumus iekļaut ražošanas izmaksās. Viss, kas tiek nopelnīts, paliek uzņēmumā, lai nodrošinātu tā attīstību, bet personiskais patēriņš tiek minimizēts.

Vīrs un sieva, kas savā veikalā Londonā strādā no 7.00 līdz 23.00, katru dienu reāli veic 6 algotu darbinieku darbu, taču šādi darbaspēka izmaksas tiek samazinātas trīskārt, tas ir, gadījumā, ja sev tiek atstāta minimālā mēnešalga. Daudzos gadījumos, kad nav privātā patēriņa, vienīgās izmaksas var būt tikai minimālā sociālās apdrošināšanas likme. Tad darbaspēka izmaksas būs tikai 1/10 daļa no izmaksu apjoma, ja uzņēmumā legāli būtu nodarbināti 6 cilvēki.

Šāds saimniekošanas modelis ļauj ikvienam mazajam uzņēmumam būt konkurētspējīgam ar lielo biznesu. Marksistiskā terminoloģijā tā ir sevis pārekspluatācija. Tomēr, vērtējot globālās perspektīvas, - jo lielāku ekonomikas daļu aizņem mazais bizness, jo konkurētspējīgāka ir ekonomika.

Kāpēc ļaudis piekrīt pārekspluatācijai? Strādā trīsreiz vairāk, bet saņem tikpat vai pat mazāk nekā par vienu likmi. Pirmkārt, tas ir savs bizness, tu kļūsti par priekšnieku sev, lai gan brīvība ir zaudēta. Nav atvaļinājumu, nevar slimot un nevar visu pamest. Otrkārt, ir cerības, ka ar laiku izdosies biznesu attīstīt un izveidot tādu, ka ienākumi kļūs daudz lielāki nekā vidusmēra cilvēkam un brīvības pakāpe pieaugs. Tas ir burkāns, kurš ir pakarināts katra maza uzņēmuma īpašnieka priekšā un stimulē cilvēku uzņemties daudz lielāku darba apjomu ar sākotnēji daudz mazāku atbildību.

Viens no PSRS ekonomiskā kraha cēloņiem bija marksistu plānprātīgā doma nacionalizēt pat sīkražotājus un sīkāko pakalpojumu sniedzēju biznesu.

PSRS eksperimentā mazā biznesa pakalpojumu sniedzēji - frizieri, sīkie tirgotāji, kuri tirgus ekonomikā sevi pārekspluatēja - nonāca apstākļos, kad uz viņiem tika attiecinātas sociālas garantijas 100% apjomā. Ja uz mazā biznesa sfēru sāk attiecināt pilnu sociālas aizsardzības un darba laika ierobežojumu programmu, tad šai nozarei ir divas izvēles: piedāvāt pārējiem iedzīvotājiem nepieejamus tarifus vai arī kļūt nerentabli. PSRS sistēmā notika otrs process. T.s. apkalpojošā sfēra, kur visi darbinieki strādāja tikai 8 stundas dienā par vidējo algu, bija nerentabla, dotējama un kļuva par galveno neefektivitātes kritikas objektu. Lai gan, tiklīdz pakalpojumi tika sniegti, apejot valsts struktūras, privātā kārtā, tad mazais bizness plauka pat ar sociālisma aizliegumiem.

Latvijā viens no ekonomikas neefektivitātes cēloņiem ir mazo uzņēmumu trūkums. Precīzāk - legālo mazo uzņēmumu trūkums. Sfēras, kas Rietumeiropā un ASV tradicionāli ir mazā biznesa pārzinā, veido relatīvi zemu izmaksu daļu vidējo un lielo uzņēmumu izdevumu struktūrā. Latvijā līdzīgus pakalpojumus sniedz nevis mazais bizness, bet legālais vidējais bizness un mūsu izmaksas, pat salīdzinot ar Rietumiem, ir pārāk augstas. Mazais bizness Rietumos ir ar mieru sevi pārekspluatēt, jo neveiksmes gadījumā zaudēs visu. Tad ir jēga strādāt naktīs un rauties līdz nomaļai.

Latvijas legālais mazais bizness sāka savu ceļu kā sabiedrības ar ierobežotu atbildību, nevis kā pilnas atbildības uzņēmumi. Tagad ar šādu domu ir izaugusi vesela paudze.

Cita fundamentāla problēma bija nostādne, ka īpašniekam nav jāstrādā, bet tikai „jāgriež kuponi”. Īpašnieks brauc ar BMW un vada uzņēmumu no Kanāriju salām. Tas ir ideāls. Smagi strādā tikai algotie padotie.

Latvijā tie pakalpojumi, kurus vienkāršs cilvēks Vācijā pērk mazā biznesa sektorā, tiek novirzīti uz pašražošanu. Cilvēki sniedz pakalpojums sev vai kaimiņiem. Pēc oficiāla darba 8 stundām, vasarā vēl 4-6 stundas ekspluatē sevi, sniedzot pakalpojumus sev, jo darba algas nepietiekvisām nepieciešamajām precēm un pakalpojumiem. Klasiskais mazais bizness Latvijā ir iespiests pelēkajā ekonomikā.

Jānis Urbanovičs - Kopš 2008. gada pirmo reizi pasaules vēsturē enerģijas un pārtikas produktu cenas ir kļuvušas savstarpēji atkarīgas. Lai veidotu savu ekonomiku, Latvija var beidzot koncentrēties uz salīdzinošajām priekšrocībām, kas radītu izaugsmi, nevis paļauties uz spekulāciju un darba tirgu liberalizāciju.

Tieši lauksaimniecība dod jaunas iespējas. Indija un Ķīna ar 2,5 miljardiem iedzīvotāju sāk attīstīt pieprasījumu pēc graudaugu produkcijas. Otrs zīmīgs lauksaimniecības virziens būs biokurināmais, kura kultivācijai tiek izmantots arvien vairāk zemes, ko agrāk izmantoja pārtikas ražošanai. Latvija tagad var atgriezties pie savas vēsturiskās lomas kā pārtikas ražotāja, lai tādā veidā apmierinātu pasaules pieprasījumu.

Latvija varētu arī izmantot maznozīmīgas zemes platības ātraudzīgās biomasas kultivēšanai, tas samazinātu nepieciešamību pēc Krievijas naftas un gāzes. Tas ne tikai ļaus panākt tālāku ekonomikas stabilitāti, pārticību un neatkarību, bet arī, visticamāk, ļaus radīt tehnoloģiskās inovācijas, kas dos tālākas ekonomiskās iespējas. Citiem vārdiem – šis ir laiks Latvijas lauksaimniecības renesansei, kas ir daļa no “Atjaunotās Latvijas” stratēģijas.

Papildiniet lielveikalus ar paralēliem lauksaimnieku tirgus kooperatīviem, izmantojot darījumu vienkāršošanai bankas karšu bezvadu tehnoloģijas, utt., vienlaikus nodrošinot, lai patērētājiem piegādātu vissvaigākos un veselīgākos produktus! Pārdošanas cenu būtu jānosaka lauksaimniekiem, bez lielveikalu starpniecības.

Juris Paiders - Ja vērtē zinātnes attīstību pēc reģistrēto Eiropas patentu skaita, tad Latvijā situācija ir briesmīga - reģistrēto patentu skaits no 21. gadsimta sākuma ir ievērojami samazinājies. Centrālās statistikas pārvaldes pārskatā „Pētniecības un jauninājumu (inovāciju) statistika 2008” sniegtie starptautiskie salīdzinājumi liecina, ka vērtējot inovācijas pēc reģistrēto Eiropas patentu skaita, situācija ir katastrofāla. Latvijai 2005. gadā reģistrēja tikai četrus ES patentus, bet Vācijā 11456. Uz vienu miljonu iedzīvotāju Latvijā 2005. gadā ir reģistrēti divi patenti, bet Vācijā 139,7. Patentu skaita dinamiku var attiecināt uz zinātnes attīstību.

Jānis Urbanovičs - Pašreizējā krīzes situācijā ir laiks pārvērtēt arī līdzšinējo Latvijas valsts attieksmi pret zinātni. Somija ir specializējusies uz zināšanām ietilpīgas rūpniecības produkcijas ražošanu. Tāda giganta kā *Nokia* straujās izaugsmes pamats bija Somijas lēmums tērēt zinātnes vajadzībām 3-4% no IKP. Latvijai ir jāīstojas līdzīgi.

Kamēr vidējā Latvijas iedzīvotāja patēriņa grozā dominēs importa preces, mums būs negatīva ārējās tirdzniecības bilance un nebūs līdzekļu nedz investīcijām, nedz tautsaimniecības un arī zinātnes attīstībai. Latvija ir kļuvusi pārāk atkarīga no importa produkcijas. Tāpēc Latvijai vispirms ir jāpanāk importu aizstājošas rūpniecības strauja attīstība un ekonomikā jāizvirza uz eksportu orientētas rūpniecības produkcijas ražošanas attīstīšana. Latvija nevar konkurēt ar zemām izmaksām, tāpēc mums ir jārada produkcija ar lielu zināšanu ietilpību un arī ar lielu pievienoto vērtību. Ir jāveic Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) zinātniski pētniecisko institūtu zinātnisko patentu un izstrāžu inventarizācija un jānoskaidro, kuras no tām ir derīgas inovatīvas un konkurētspējīgas eksporta produkcijas ražošanai. Ideālais risinājums būtu izveidot inovatīvas produkcijas radīšanas modeli, sava veida klasteri, kas balstītos uz kādu no LZA zinātniski pētnieciskajiem institūtiem, pie kuriem veidotos eksperimentālās rūpnīcas vai nu no Latvijā jau esošajām rūpnīcām, vai arī no jauna ar valsts investīciju palīdzību. Farmaceitiskajā rūpniecībā varētu būt sasaiste Organiskās sintēzes institūts – *Grindeks* vai *Olainfarm*. Ķīmiskajā rūpniecībā varētu būt sasaiste Koksnes ķīmijas institūtam ar kādu no lielajiem kokrūpniecības uzņēmumiem. Tieši Latvijas valdībai, nevis privātajām struktūrām, ir regulāri jāorganizē izgudrotāju konkursi un citādi ir jāatbalsta un jāveicina izgudrotāju darbība valstī, jo tieši izgudrotāji bieži veic galveno darbu kāda jauna un perspektīva izstrādājuma radīšanā.

Juris Paiders - Ja valdība vēlas apturēt tirgotāju cenu diktātu, tad pirmais solis ir vairumtirdzniecības atvēršana jebkurai pircējam ar iespēju iepirkt preces, apejot lielveikalu uzcenojumu. Tas patiesi varētu samazināt inflāciju un piespiest lielveikalu tīklus samazināt cenas.

Latvijā tirgotāju alkatība jāsamazina, attīstot konkurenci.

Nozare, kas pirms desmit gadiem lobēja iedzīvotājus diskriminējošu likumu, ir tirdzniecība. Lielveikalu tīklu interesēs Latvijas vara ar likumu un Ministru kabineta noteikumiem aizliedza vairumtirgotājiem un ražotājiem pa tiešo pārdot preces fiziskām personām. Likumdošana visiem ražotājiem ir uzspiedusi obligātu starpnieku tirgotāju izskatā. Tas noveda pie tā, kas Latvijā preču cenas turpināja kāpt pat tad, kad ražotāji tās nepalielināja, jo tirgotāju alkatībai treknajos gados nebija nekādu robežu.

No vienas puses pretenzijas par nepamatoti augstām cenām liecina par marksistisku ekonomikas izpratni un pasaules uzskatu. Tirgus ekonomikā, vismaz tās modernajā variantā, cenu tirgotājs nosaka nevis izmantojot kaut kādu normatīvu vai valsts noteiktu, godīgu piecenojuma procentu, bet cena tiek noteikta tāda, par kādu pircējs gatavs precī pirkt. Pircēji lielveikalā ir gatavi maksāt vienu latu par Latvijas keramikas puķu podiņam analoģu precī. Arguments, ka ražotāja veikalā tieši tas pats izstrādājums (turklāt ar veikala piecenojumu) maksā 25 santīmi, nav pamatojums aizliegumam pārdot precī par četrkārt lielāku summu. Tirgotājam ir tiesības noteikt tik lielu cenu, cik pircēji ir gatavi maksāt.

Tirdzniecības uzņēmumi ir izveidoti, lai gūtu to īpašniekiem maksimālu peļņu, un valsts nevar aizliegt gūt peļņu. Tomēr Latvijā tirgotāju peļņas alkatība varētu tikt samazināta, attīstot konkurenci.

Tirgotāji Latvijā strādā protekcionistiskā režīmā. Latvijā ir ar likumdošanu noteikts mazumtirdzniecības monopols. Cīņu par efektīvu ekonomiku būtu jāsāk, atbalstot konkurenci un ļaujot privātpersonām brīvi iepirkties vairumtirdzniecības bāzēs un pie ražotājiem. Ja konkurence starp lielveikalu ķēdēm ir nepietiekama, tad valstij ir nevis jāsāk regulēt cenas vai uzcelojuma lielumu, bet valsts pienākums ir gādāt par konkurences pieaugumu, kas var nākt par labu gan pircējiem, gan ekonomikai kopumā.

Jānis Urbanovičs - Partijas apkalpoja nevis sabiedrības, bet oligarhu intereses. Kāds oligarhs novērtēja, kas no valsts mantas, pārdodot to ārzemniekiem var dot labu peļņu, un pateica: „Lūdzu, iepakojiet man!” Un tā ir bijis visu šo laiku.

Juris Paiders - 2010. gada martā Tautas partija izstājās no valdības, jo Valdis Dombrovskis atteicās īstenot ar Andra Šķēles vārdu saistītos Tautas partijas „Priekšlikumus tūlītējai rīcībai”.

Tiklīdz sākas problēmas ar valsti, tā Latvijas Saeimas vairākuma politiķi rīkojas dīvaini. Viņi spītīgi un ietiepīgi atsakās noskaidrot un sabiedrību iepazīstināt ar krīzes cēloņu analīzi. Pirms pieņemt rīcības programmu, ir jānoskaidro cēlonis. Politiķi izvirza detalizētus rīcības plānus, vispār neliekoties ne zināt par to, kādi ir krīzes cēloņi. Lai salabotu auto, ir jāsaprot, ko labot? Vai vaina ir motorā vai benzīna padevē, jeb varbūt ir nosēdies akumulators vai nestrādā ģenerators? Pirms remonta (rīcības plāna) ir jānoskaidro, kāds tad ir defekts. Tikai tad, kad ir zināms defekta cēlonis, ir jāveic defekta novēršanas un remonta programma. Tikai tad ir jādomā, kur meklēt naudu vai kredītu remontdarbu apmaksai. 62 lappuses garā Andra Šķēles programma šokēja ar Latvijas katastrofas dziļuma attēlojumu globālā kontekstā (18. att.). Tikai ASV Lielā depresija un Argentīnas *defolts* var konkurēt ar Latvijas kritiena dziļumu. Ārprāts, kāda katastrofa!

Tikai nav atbildes uz jautājumu, kas to izraisīja, kāpēc Latvija piedzīvo tādu katastrofu.

Pirms sākt īstenot jebkuru ultimātu vai rīcības plānu ir jāsaprot katastrofas cēloņi, kas to ir izraisījuši. Pat tad, ja auto noslāpis un „nepielec”, pirms uzrakstīt *Auto iedarbināšanas rīcības plānu* ar konkrētiem termiņiem, ir jānoskaidro, kāda ir problēma.

Andris Šķēle 2010. gada sākumā piedāvāja rīcību, neko nepasakot par katastrofas cēloņiem.

Ja nekas netiek pateikts par cēloņiem, tad var būt, ka atklāt patiesos cēloņus nav vēlēšanās vai nespējas.

Manuprāt, galvenais Latvijas ekonomiskās katastrofas cēlonis nav tikai banku un kredītņēmēju bezatbildība, galvenais Latvijas ekonomiskās katastrofas cēlonis ir tas, ka Latvijā ir radīta ekonomiskā sistēma, kurā privātais kapitāls saimnieko vēl neefektīvāk par valsti.

Latvijas privātais sektors 20 neatkarības gados tā arī nespēja radīt nedz *Latvju nokiju*, nedz kaut ko līdzvērtīgu. Nespēja un viss! Tāda sistēma. Šķēles plāns piedāvāja nevis novērst cēloņus, bet tieši otrādi - pamēģināt turpināt uzbarot jau tā neefektīvo privāto sektoru.

Privātais sektors, ar reti izņēmumiem, ir izputinājis visu, ko tam izdevās privatizēt! Ko 2010. gada martā, krīzes kulminācijas brīdī, ierosināja Andris Šķēle? Uzķāpt uz tā paša grābekļa vēlreiz. Atļausim privātajam sektoram izputināt un notirgot ārzemniekiem arī to, ko valsts nav atļāvusi izputināt!!!!.

Jānis Urbanovičs - Kāpēc politiķi un ierēdņi strādā slikti gan savās pašvaldībās, gan valstī? Tie bija ielikti, nevis ievēlēti. Vēlētājs varēja tikai akceptēt oligarhu izvēli. Akceptējis vai

mazliet pretojies, salīdzinājis dažādu oligarhu piedāvājumus un pieslējies vienam vai otram, bet viņš ir samierinājies ar šo piedāvājumu – ar to, ka tos izvirza kāds, kas ir lielāks par viņu. Izvēlas starp lielajiem, kurš mazāk riebjas vai vairāk patīk, kas pats par sevi jau ir aplami. Ja veido godīgu politiku, tai ir jābūt prezentējošai, pirms kaut ko sāk darīt, pierādošai, ka tas tik tiešām ir labākais risinājums. Ekonomikai un vispārējiem ienākumiem sarūkot, atsevišķi tarifi, kā, piemēram, par gāzi un elektroenerģiju celsies. Ekonomikai sašaurinoties, izmaksas un dzīves dārdzība turpinās pieaugt. Ko tālāk? Valstij beigās ienākumu tik un tā nebūs. Ko tad darīsim? Gaidīsim, līdz Satversmes tiesa atzīs, ka tomēr valstij naudas nav? 2008. gada decembrī atlaistā svira, kad Godmaņa valdība devalvēja ienākumus, turpina šo procesu, jo ekonomikas apjomi sarūk.

Juris Paiders - Pirms sākt jebkuru terminētu rīcības plānu, ir jātiek skaidrībā par cēloņiem. Biznesam ir jāpalīdz kļūt efektīvam. Parazītiskais business, kas dominēja Latvijas politiskajā elitē, bija neefektīvs. Neefektīvs, jo, saņemot daudzkārt pārmaksātus valsts pasūtījumus, varēja nedomāt un neuztraukties par efektivitāti un darba ražīgumu. Peļņas lielums un formālais ienesīgums bija atkarīgas nevis no efektivitātes un darba ražīguma, bet no sakariem un kukuļu lieluma politikas melnajiem kardināliem.

Ir jāsāk reforma. Valstij ir jāpalīdz privātajiem uzņēmējiem kļūt efektīvākiem par valsti. Tas nozīmē atteikšanos no privilģēto nozaru (banku sektora, celtniecības un tirdzniecības) protekcionisma. Tas nozīmē netraucēt un atbalstīt tos lielos privātos uzņēmumus, kas ir pierādījuši, ka var darboties bez koruptīviem pasūtījumiem. Šādi uzņēmumi ir gan rūpniecībā, gan sakaru, gan transporta un citās jomās.

Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju savas privātās finanses apsaimnieko daudz, daudz efektīvāk par valsti. Tieši šim potenciālam ir jāļauj izpausties uzņēmējdarbībā. Nevajag lobēt biznesa slāni, kas nespēj būt rentabls, bet vēl 2010. gadā strādāja trekno gadu mēroga pasūtījumiem. Turpināt uzbarot koruptīvo biznesu nozīmē nenovērst Latvijas problēmu cēloņus, bet virzīt valsti uz vēl dziļāku bezdibeni.

Par valsts uzņēmumu reformu. Šķēles 2010. gada marta piedāvājums „Visu pārdot!” ir cinisma kalngals, kas lielā mērā ieskicē līdzšinējo domāšanu. Tātad, izmantojot krīzes lozungu, jāpanāk, lai valsts manta nonāk privātās rokās un pēc tam ir ko pārdot jebkuram, kas par to gatavs maksāt.

2010. gada 19.martā es piedalījos seminārā par attīstīto valstu standartu ieviešanu valsts uzņēmumu pārvaldē Baltijā. Daudzi labas pārvaldības pamatprincipi ir pilnīgi pretēji Latvijas valdības rīcībai. Ziemeļvalstu eksperti iesaka lielajos valsts uzņēmumos izveidot padomes, nevis tās likvidēt. Ieteikumi ir domāti, lai palīdzētu Baltijas valstīm un Latvijai sakārtot valsts uzņēmumu pārvaldību. Viens no ieteikumiem ir sadalīt visus valsts uzņēmumus divās daļās - vienā grupa ieļaujot tos, kam būtu noteikti tikai komerciāli mērķi un otrajā grupā iekļaujot tos uzņēmumus, kam būtu jānodrošina kādas noteiktas politikas realizācija. Piemēram, elektrības sadalei un pārvadei ir jānodrošina noteikta politika, „droša energoapgāde”. Valdības vai regulatora galvenā funkcija (politika) ir tā, lai piekļuves noteikumi tirgum visiem būtu vienādi par cenu, kas visiem ir vienāda. Pat tad, ja tas nav izdevīgi, ir jānodrošina, lai visi varētu lietot elektroenerģiju. Šis nav komerciāls mērķis!

Viens no attīstīto valstu ieteikumiem ir – valsts īpašumā noteikti ir jāpatur uzņēmumi, kuriem ir jārealizē kāda politika. Ja uzņēmumam tiek izvirzīti sociāli, kultūras saglabāšanas vai valsts aizsardzības nodrošināšanas mērķi un uzdevumi, tad šos uzņēmumus nedrīkst izdāļāt alkatīgajiem valsts izzadzējiem jeb privatizēt. Otrs piemērs. Ir uzņēmumu grupa, kuriem ir komerciāli mērķi – gūt peļņu. Šie uzņēmumi ir jāsadala divās daļās. Vieni ir uzņēmumi, kuriem ir monopola stāvoklis, un ir uzņēmumi, kas darbojas konkurences tirgū. Ir ļoti riskanti privatizēt monopolu. Ja tiek privatizēts monopols, tas ir stingri jāregulē. Bet, tiklīdz privātais business tiek regulēts, tas gatavs savas tiesības uz virspeļņu aizstāvēt visās iespējamajās starptautiskajās tiesās, kļūdot: „Es gribu peļņu, kāpēc mani regulējat?!” Tā kā tas ir liels risks. Tāpēc monopolus labāk paturēt valsts īpašumā, privāts monopols var celt cenu līdz pat sāpju sliekšnim, un visiem būs jāmaksā.

Savukārt, ir uzņēmumi, kuriem ir tikai komerciāli mērķi un kuriem nekad nebūs jāveido kaut kāda politika, un kurš darbojas konkurences tirgū. Šī valsts uzņēmumu daļa ir brīvi pārdodama, to īpašuma tiesības vislabāk ir atdodamas pensiju fondiem. Privatizācija nav laba vai slikta. Īpašuma maiņa ir izvēle. Principā – politiska izvēle. Vajag skaidri definēt, kuriem uzņēmumiem jārealizē valsts vai pašvaldības politika, kuri valsts uzņēmumi ir monopola stāvoklī un kuri valsts uzņēmumi var tikt transformēti.

Jānis Urbanovičs - Tas ir jautājums varai. Kas ir vara – vai tā apkalpo visas sabiedrības intereses un dod vispusīgu analīzi par savām iecerēm nākotnē? Daudzviet Eiropā vara kalpo sabiedrībai, ja tā var teikt, piespiedu kārtā – sabiedrība ir piespiedusi varu kalpot, sodot katru, kas pārkāpj noteikumus. Varai būtu jāstāsta un jāpamato savi plāni. Kas tiks darīts ar *Latvenergo*, ar *Latvijas pastu*, ar *Latvijas dzelzceļu*, ar ostām, ar izmešu kvotām, ar valstij piederošajām zemēm? Varai ir jāpierāda, kādi ir ieguvumi no vienas vai otras politikas un kādi ir riski. Vara un politiķi to piedāvā, cilvēki var piekrist vai nepiekrist, bet turpināt kontrolēt varu un politiķus. Ja jums paslīdēja kāja, jūs savos skaistajos projektos esat ielikuši savtīgumu, bet mēs jūs pieķērām, tad pametiet varu! Tāpēc šiem plāniem ir jābūt sabiedrības pieprasītiem, opozīcijas kontrolētiem un saprotamiem.

Juris Paiders - Piemērs ar *Rīgas siltumu*. Tam var būt izvirzīts mērķis – maksimāla peļņa. Otrs mērķis var būt minimāls tarifs, lai sistēma varētu funkcionēt.

Jānis Urbanovičs: Sistēma var strādāt ar gandrīz nulles līmeņa peļņu, bet tā, lai tai pietiktu resursu, iekārtu un infrastruktūras atjaunošanai, kā arī tekošiem remontiem. Valsts uzņēmumi nedrīkst kļūt par valsts noslaukšanas instrumentu, citādi valsts uzņēmumu darbinieki veidos savu labklājību uz sabiedrības rēķina. Tāpēc ir jābūt stingri definētiem mērķiem, uzdevumiem un metodēm, un ir jābūt ļoti stingrai pārraudzībai no sabiedrības puses. Ja uzņēmums ir sabiedriska, tas nedrīkst strādāt slikti. Ir ļoti labi rietumvalstu piemēri, kā panākt, lai valsts uzņēmumi kalpo sabiedrībai. Piekrītu, ka stāsts par to, ka privātais strādā labāk, neiztur kritiku nekur. Privātais īpašnieks lielā uzņēmumā pats nestāv „pie virpas”, viņš ir īpašnieks un akcionārs. Un šeit mēs nonākam pie svarīgākās ekonomiskās atziņas, ka valsts pārvalde un vara tikai tad strādās labi, ja parlaments strādās labi. Ir jānotiek sabiedriskam auditam. Sabiedrībai ir jāpiespiež vara šādu auditu veikt.

2.8. Kardināla nodokļu sistēmas reforma

Jānis Urbanovičs -Pašreizējā Latvijas nodokļu sistēma nav „brīvajā tirgū” balstīta nodokļu sistēma.

Juris Paiders - To precīzi aprakstīja ekonomisti Maikls Hadsons un Džefs Somers *Neatkarīgajā Rīta Avīzē* 2010. gada 8. aprīlī : „Rietumu bankām, finanšu investoriem un ekonomistiem bijušajās Padomju bloka valstīs daudzās jomās tika dota pilnīga rīcības brīvība, ļaujot tiem pārplānot ekonomikas sistēmu. Rezultātā tika izveidota ekonomiskā sistēma, kas bija pielāgota banku un finanšu investoru interesēm. Tika izveidota nodokļu sistēma, kas atbrīvoja no nodokļiem banku un finanšu investoru galvenos klientus – nekustamo īpašumu un dabas resursu monopolus tā, lai tie varētu „beznodokļu” ienākumus iemaksāt bankās kā procentus un tos nevarētu izmantot kā dabisku nodokļu bāzi. Šādas transformācijas dēļ valdība, lai iegūtu nodokļus, tos pastiprināti iekasēja no darbaspēka un rūpniecības. Tas palielināja darbaspēka un kapitāla cenu. Rezultātā šāda politika aplika rūpniecību un lauksaimniecību ar tik augstām izmaksām, ka tās kļuva mazāk konkurētspējīgas ar „veco” Eiropu. Tas ļāva postpadomju valstu ekonomikas lietot kā „vecās” Eiropas rūpniecības un banku pakalpojumu eksporta zonas. Rietumeiropa jau bija sasniegusi augstu attīstības līmeni. Tā aizsargāja savu rūpniecību, darbaspēku un nodokļu sistēmu, iekasējot nodokļus par zemi un citiem ienākumiem, kuriem nebija nekādu ražošanas izmaksu. Postpadomju valstu ekonomikās tieši šie ienākumi bija „atbrīvoti no nodokļiem”, lai tos varētu iemaksāt Rietumeiropas bankās. Tieši tāpēc postpadomju ekonomika atpalika attīstībā un tās izmaksas kļuva nesamērīgi augstas. Sekas - tās bieži vien nespēja konkurēt uz vienlīdzīgiem nosacījumiem ar saviem rietumu kaimiņiem.”

Jānis Urbanovičs - Latvijas nodokļu sistēma tiecas radīt jaunu oligarhiju. Un Latvijas apstākļos šo oligarhiju veidos nevis pašmāju un ārvalstu investori, bet gan ārvalstu bankas (un Latvijas pavalstnieki ar ārvalstu valūtu kontiem), kas izsūknēs Latvijas nākotnes ekonomisko virsvērtību (economic surplus), ar nodevu iekasēšanas automātu principa veidotiem maksājumiem (tollbooth-type charges) apliekot Latvijas dabas doto zemi.

Tomēr šodienas pasaulē starptautiskās konkurētspējas noteicošie faktori ir mājokļu cenas un nodokļi. Jo zemāki ir īpašuma nodokļi, jo pircēju rīcībā paliek lielāka vērtība, kuru maksāt bankām procentos. Pazeminot īpašuma nodokļus, daudz lielāka ienākumu daļa tiek atbrīvota un var tikt kapitalizēta banku kredītos, ēku un komercplatību cenu paaugstināšanai. Nodokļu samazināšana zemei un citiem spekulatīviem ieņēmumiem vienmēr ir jākompensē ar ko citu, galvenokārt, ar nodokļiem darbaspēkam un darba devējiem. Rezultātā darbaspēks un rūpniecība cieš no augstākām hipotekāro kredītprocentu un nekustamā īpašuma izmaksām, augstākām nodevām par infrastruktūras izmantošanu un arī augstākiem nodokļiem. Gan kredītprocenti, gan rente, gan nodokļi transformējās par izmaksu un cenu sastāvdaļu. Latvijas ārkārtīgi augstais darbaspēka nodoklis un augstās mājokļu cenas treknajos gados bija nekustamo īpašumu „burbuļa” rezultāts. Taču „burbuļa” cēlonis bija valsts nespēja aplikt ar nodokļiem nekustamo īpašumu tādā pašā līmenī, kā tas ierasts rietumvalstīs. Tas viss izstūma Latvijas darbaspēku un biznesu ārā no pasaules tirgus. Tieši tāpēc Latvijā ilgstoši bija tirdzniecības deficīts un valsts nespēja izdzīvot ar līdzsvarotu bilanci. Desmit gados uzkrātais tirdzniecības deficīts iedzina Latviju dziļos parādos, un centieni apkalpot šos parādus kļuva par dzirnakmeni valsts kaklā. Jau 2009. gada beigās *Saskaņas centrs* piedāvāja ar ražošanu saistītos nodokļus samazināt un kompensēt neiegūtos valsts ienākumus, palielinot patēriņa nodokļus. Piemēram, nekustamā īpašuma, zemes nodoklis. Par zemi daudzi no Eiropas saņem platību maksājumus, vajadzētu kaut vai daļu no tā atdot nodokļos.

Opozīcijai nav pilnas informācijas no Valsts kases, ministrijām un šo iestāžu saistībām. Mēs nezinājām arī visu par saistībām ar kredītu donoriem, tāpēc vadījāmies no publiski pieejamās informācijas, un vienkārši trenējām savus finansistus, ekonomistus, grāmatvežus. Ārzemniekiem, kas mūs konsultēja, bija interesanti iedziļināties situācijā, jo Latvijas stāvoklis ir unikāls, un pētniekiem ir interesanti sadarboties ar tiem, kas grib situāciju mainīt.

Cilvēki nāk un saka: „Pagaidiet, ko jūs darīsiet, kad būsiet pie varas? Kur jūs būsiet pēc vēlēšanām?” Arī es uzdevu šo jautājumu saviem kolēģiem: „Ko darīsim, ja rīt būsīm varas partija?”

Juris Paiders – Tad, ko darīsiet, ja jau rīt kļusiet varas partija?

Jānis Urbanovičs - Pēc krīzes nodokļu sistēma būtu jāmodernizē, izmantojot jaunākos ekonomikas un zinātnes sasniegumus. **Nekustamā īpašuma nodoklis.** Pašreiz nekustamā īpašuma nodoklis ir 1% lielumā no kadastrālās vērtības. Būtu svarīgi pašreizējo nekustamā īpašuma nodokli aizvietot ar zemes vērtības nodokli saskaņā ar zemes patieso vērtību. Šādu reformu jau veica Hongkongā, Austrālijā un daudzviet citur.

Latvijā tradicionāli ir vāja nodokļu iekasēšanas sistēma un liels ēnu ekonomikas īpatsvars. Savukārt, nekustamā īpašuma nodoklis un zemes vērtības nodoklis ir relatīvi viegli administrējams, un izvairīšanās no tā ir neiespējama.

Lielākas zemes vērtības nodokļa likmes būtu jāpiemēro attiecībā uz neapstrādātu lauksaimniecības zemi, lai motivētu zemes īpašniekus zemi izmantot produktīvāk

Mazākas zemes vērtības nodokļa likmes jāpiemēro iedzīvotājiem pēc darbaspējīgā vecuma, paredzot iespēju pensionāriem turpināt dzīvot savos mājokļos.

Primāri ar nodokli ir jāapliek zeme. Zeme, nevis būves. Ja būvēm ir augsts nodoklis, tas var nemotivēt uzsākt un pabeigt celtniecību. Tas ļoti daudzos gadījumos nemotivēs īpašumus uzlabot. Loģiska nodokļu politika ir aplikt ar nodokli tikai būvlaukuma zemes vērtību, nevis ēkas. Ideja aplikt ar pārmērīgu nodokli ekspluatācijā nodotas ēkas var atturēt iedzīvotājus un uzņēmumus no tālākas celtniecības.

Nodokļi kapitālieguldījumiem kavē kapitālieguldījumus. Tomēr zemes nodoklis nemazina zemes krājumus, bet vērtību zemei piešķir vispārējais ekonomiskās labklājības līmenis.

Kapitāla pieauguma nodoklis bija Latvijas sājū bērns, kas ar lielu pretdarbību tika ieviests 2010. gadā. Spekulācija ir jāapliek ar nodokli.

Nekustamo īpašumu jomā minimālais periods, kad var uzskatīt, ka īpašums pirktis spekulatīviem mērķiem, būtu 5 gadi. Tas nozīmē, ka, ja īpašums tiktu pārdots ātrāk par 5 gadiem no pirkuma dienas, tad nodoklis varētu būt vismaz 7,5% no kapitāla pieauguma. Finanšu kapitāla pieaugumu ļoti daudzās valstīs apliek ar nodokļiem un attiecina uz depozītiem, investīciju un pensiju fondu peļņu, uzņēmumu kapitāla daļu un akciju pārdošanu. Nodoklis ir jāattiecina uz ieguvumiem no spekulācijām, uz valūtu svārstībām, dividendēm, utt. Spekulācija ir jāapliek ar nodokli.

Varētu tikt ieviests arī īpašs nodoklis par ienākumiem no izīrēšanas. Pašreiz tāds juridiskām personām tieši netiek piemērots.

Kapitāla pieauguma nodokļa lielums varētu būt 12,5% no ieņēmumiem. Tikai jau tagad ir izveidojies pelēkais nomas tirgus, kad strādā bez rakstiska līguma vai oficiālajā līgumā uzrāda zemāku nomas maksu. Šāds nodoklis, protams, radītu risku, ka namīpašnieks (īpaši denacionalizētajās mājās) visu nodokli pārlīktu uz nomnieku pleciem, par attiecīgu summu paaugstinot nomas maksu.

Tomēr Latvijā pārāk liela iedzīvotāju ienākumu daļa tiek maksāta par mājokli un biznesa maksāja nenormālas cenas par biroja telpām. Saeima nespēja aplikt ar nodokli īpašuma iznomāšanu. Īres maksa parasti tiek fiksēta atkarība no īpašuma ģeogrāfiskās atrašanās vietas. Ja valsts atsakās iekasēt nodokli atbilstoši īpašuma attālumam līdz attīstītai infrastruktūrai, tad privātpašnieks šo labumu var ieķīlāt bankā un pārvērst patēriņā. Rezultāts ir augsti īres maksājumi, kas padara Latvijas darbaspēku un uzņēmējdarbību mazāk konkurētspējīgu. Rezultāts ir arī pārmērīgi lielais nodoklis darbaspēkam un darba devējiem. Noma ir svarīgs fiskālo ienākumu avots Rietumu ekonomikās.

Pasaulē nekustamais īpašums joprojām ir vislielākais katras valsts ekonomikas elements un zeme veido tā vislielāko daļu.

Zemes nomas maksa lielākajā daļā valstu ir 10% no IKP. Latvijas valsts joprojām atstāj šo summu neapliktu ar nodokli un to ir iespējams ieķīlāt ārvalstu bankās filiālēs, transformējot potenciālo valst ienākumu par parādiem ārvalstu valūtās.

Uzņēmumu ienākuma nodoklis var tikt modificēts, pašreizējo 15% likmi saistot ar dalību labdarībā (filantropijā) vai sociālajā atbildībā, nosakot, ka tiem, kas daļu peļņas nenovirza sabiedriskam labumam, likme būtu 17%vai vairāk. Biznesam, kas ir valsts ekonomikas mugurkauls, ir jābūt praktiska rakstura motivācijai piedalīties sociālu projektu atbalstā. Projekti, kas kalpo vispārējam labumam, iegūst daudz lielāku uzticamību, ja tos sponsorē privātpersonas, nevis valsts. Valsti vienmēr turēs aizdomās par netaisnīgu naudas sadali starp projektiem.

Par iedzīvotāju ienākuma nodokli es jau izteicu priekšlikumu – ir jāievieš ienākuma nodokļa progresīvo likme. *Saskaņas centrs* 2009. gada rudenī piedāvāja palielināt nodokļus, ieviešot iedzīvotāju ienākuma nodokli ar progresīvu kāpumu līdz pat 35%, ja ienākumi pārsniegtu 3251 Ls mēnesī. Taču nākotnē cilvēkiem ar daudz lielākiem ienākumiem likme būtu jāsamazina (uz t.s. regresējošo marginālo likmi). Ja spekulācijas jau tiks apliktas ar nodokļiem, tad nav nekāda pamata ar augstākiem nodokļiem sodīt veiksmīgus cilvēkus, kas savus lielos ienākumus ir nopelnījuši ar smagu darbu.

Arī lieliem iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājiem varētu likmes apjomu saistīt ar atbalstu sabiedriskam labumam. Ir jābūt motivācijai. Kāpēc cilvēks kļūst par uzņēmēju un uzņemas ar uzņēmējdarbību saistīto risku? Lai paaugstinātu savu ienākumu līmeni – tas ir jebkuras uzņēmējdarbības un ekonomikas mugurkauls. Tieši šis motīvs rada jaunas darbavietas un produktīvo kapitālu.

Nepārtraukti pieaugoša nodokļu likme, teiksim, līdz 40% vai 59% kā Zviedrijā, izskatīsies pēc vecā stila kreiso sociālistu politikas diskriminēt bagātos. Šāda politika neveicina jaunu un produktīvu uzņēmumu rašanos.

2.9. Ilgtermiņa plāns (līdz 2025. gadam) - videi draudzīga, uz augstām tehnoloģijām balstīta, energoneatkarīga valsts

Juris Paiders - Žurnāla "Kapitāls" aprīļa numurā investīciju baņķieris Ģirts Rungainis visai krāšņi raksturoja Latvijas 20 gadu neatkarības pierodu:

"Atbrīvojušies no padomju valgiem, 90.gadu sākumā metāties Rietumeiropas un Rietumu civilizācijas apkampienos, nesaprotot tās ekonomisko pamatu un pieņemot, ka šīs sabiedrības ārējo sociālo un politisko atribūtu adaptēšana mums ļaus sasniegt arī tādu pašu dzīves līmeni. Paļāvāties, ka šķietamā iekļaušanās draudzīgajā rietumvalstu saimē pēc pusgadsimta pārrāvuma pati par sevi izraisīs vēlamos ekonomiskos procesus un automātiski palīdzēs izveidot ekonomikas struktūru, kas nodrošinās pārtību gan visai sabiedrībai, gan katram individuāli. Šie pieņēmumi un paļaušanās izrādījies naivi un vientiesīgi".

Ģirts Rungainis 2010. gada sākumā ir nonācis pie tāda paša secinājuma kā ekonomists Maikls Hadsons, ka pēdējos 65 gados tikai tās valstis, kas apzināti darbojās pretēji neierobežotā brīvā tirgus un valsts neiejaukšanās politikai, ir sasniegušas vērā ņemamus rezultātus un kļuvušas par bagātām valstīm.

Tomēr Ģirts Rungainis uzskata, ka Latvijas ekonomika atrodas galvenokārt dilstošas atdeves aktivitāšu apburtajā lokā, kas garantē to, ka caurmērā nekad nebūsim tik bagāti kā Zviedrija, Dānija, Vācija un pārējās valstis, kuru dzīves līmeni gribam sasniegt. Kā dilstošas atdeves aktivitātes piemērus baņķieris min lauksaimniecību, mežizstrādi, izrakteņu iegūšanu un celtniecību.

Lai tiktu pie bagātības, ir jāattīsta augsto tehnoloģiju un programmēšanas ražošana, kuru var raksturot ar neaurskatāmiem tirgiem un netransparentiem cenas noteikšanas mehānismiem un kurā ir iespējama monopolistiska vai oligopolistiska ražošana.

Lielā mērā Ģirts Rungainis ir visai precīzi raksturojis tos ekonomiskās attīstības jautājumus, par kuriem vajadzētu diskutēt Saeimai, valdībai, partijām un uzņēmējiem.

Tomēr, pirms izvēlēties Latvijas stratēģisko virzienu, vajadzētu vienoties par to, kādi ir pasaules un Eiropas Savienības iespējamie ekonomiskās attīstības scenāriji tuvākajā un tālākajā nākotnē.

Latvijā treknajos gados tika sarakstīti desmitiem nacionālo un reģionālu plānu, stratēģiju, attīstības koncepciju un rīcības plānu. Uzņēmējs Juris Visockis reiz mēģināja saskaitīt, un viņam kopā sanāca 600 dažādas koncepcijas un rīcības plāni. Tika iztērēti latu miljoni, lai apmaksātu valsts labāko ekspertu darbu. Kāpēc, tiklīdz sākās krīze, tikpat kā neviena attīstības koncepcija nebija izmantojama vai praktiski pielietojama?

Latvijas izcilākajiem zinātniekiem tika dots uzdevums izstrādāt rīcības plānu tikai tam gadījumam, ja pasaulē un Eiropā turpināsies nepārtraukta ekonomiskā attīstība. Cita uzdevuma nebija. Šo koncepciju lielākā problēma - tās ir izstrādātas tikai gadījumam, ja būs nemitīgs progress un augšupeja. Ja augšupeja globāli apstāsies, ja nākotnē notiks cikliska attīstība, vai sāksies desmitiem gadu ilga recesija (Džordža Sorosa, Džuljeta Kjezas un citu prognozes), ko tad? Tad Latvijai atkal nav koncepcijas un rīcības plāna. Skaistās ilgspējīgas attīstības stratēģijas kaut kur atgādina PSRS kompartijas līdera Ņikitas Hruščova laika partijas programmas ar solījumiem, ka tieši šī paaudze dzīvos komunismā un pilnīgā pārtībā.

Somijas attīstības koncepcija ir koriģējama, atkarībā no tā, kā turpmākajos 30-40 gados notiks pasaules attīstība. No 4 bāzes modeļiem tikai viens ir optimisma un progresa pilns.

Somijā ir zināma skaidrība, kā rīkoties, ja globālā konkurence par dabas resursiem saasināsies un pasaule ieslgs reģionālu konfliktu un protekcionisma laikmetā.

Pasaulei virzoties uz pesimistisku attīstības scenāriju, Somija plāno veikt iedzīvotāju pārvietošanu no lielajām pilsētām uz laukiem, atjaunojot urbanizācijas iznīcināto lauku apdzīvojumu.

Ja pasaules attīstība noritēs pēc pesimistiska scenārija un radikāli saasināsies konkurence par galvenajiem dabas resursiem, tad visas nozares, kuras tagad ar vieglu roku tiek dēvētas par dilstošajām, kļūs par ekonomikas mugurkaulu. Savukārt, visi globālie „gaisa tirgotāju” oligopoli un franšīzes aizies pa „skuju taku”.

Latvijai nav lauksaimniecība, mežizstrāde, izrakteņu iegūšana un celtniecība jānoraksta kā bezcerīgas nozares.

Latvijai ir jāizveido tāda ilgtspējīgas attīstības stratēģija, kurā būtu skaidrība, kā rīkoties gadījumā, ja uz visas pasaules iestājas absolūta pārpilnība un kā rīkoties, ja planētas resursi nebūs pietiekami tik lielas ļaužu masas apgādāšanai ar visu nepieciešamo.

Jānis Urbanovičs - Ekonomikas attīstības programma „Atjaunotā Latvija” tika veidota kā nacionālais redzējums par to, kā Latvijai sasniegt panākumus globalizētajā pasaulē.

Jau 20. gadsimta ekonomikas teorijas klasiķis Džons Meinards Keinss (John Maynard Keynes) atzina, ka valstis tikai tad spējušas veiksmīgi iekļauties starptautiskajā tirdzniecības sistēmā, ja vienlaicīgi ir realizējušas mērķtiecīgas nacionālās attīstības stratēģijas, kuru ievērošanas rezultātā radītas preces, ko tās ir varējušas pārdot pasaules tirgos. Keinss uzskatīja, ka gadījumā, ja valsts vienkārši tiek atvērta pasaulei, neizpildot šo nacionālās attīstības iesaistes priekšnoteikumu, tiek uzsākts ceļš uz lejupslīdi. Latvijas 1991.-2010. gada notikumi šos uzskatus ir apstiprinājuši.

Latvijai ir nepieciešams skaidrs mērķis, kuram sekojot visa nācija gūs ekonomiskās un sociālās priekšrocības, kas pārveidos valsti. Mēs piedāvājam atjaunot Latviju, lai līdz 2025. gadam panāktu enerģētisku neatkarību.

Latvijas ilgtermiņa ekonomikas mērķis ir paaugstināta enerģētikas ilgtspēja, kas radīs efektivitāti un tehnoloģijas, ļaus panākt dinamiskāku eksporta spēju, vienlaicīgi samazinot slogu, ko izraisa Latvijas ievērojamie maksājumi par enerģijas importu.

Neoliberālisms, kas Latvijā dominēja pēdējos 20 gadus, sašķēla sabiedrību un neradīja priekšnoteikumus ekonomikas attīstībai un Latvijas izaugsmei.

Latvijas pirmās neatkarības laikā viens no pirmajiem pasākumiem bija 1920. gada “Likums par agrāro reformu”, kas ļāva demokratizēt ekonomiku un radīt privātīpašuma bāzi. Enerģētikas ilgtspējas programmas realizācija varētu būt mūsdienu analogs 1920. gada “Likumam par agrāro reformu”, dodot iespēju panākt nacionālo atjaunotni. Tas ļaus uzplaukt tūkstošiem uzņēmēju, un tieši tas izveidos vidusšķiru, kas būs spējīga veicināt pārticību, ļaujot pirmo reizi panākt tādas pilsoniskās sabiedrības rašanos, kuru šīs sabiedrības liberāļi ir centušies izveidot, bet kuras pastāvēšanai vēl nav bijis radīts pietiekams pamats.

Galvenais uzdevums, lai vispār Latvijā realizētu jebkādu programmu, ir palīdzēt Latvijas mājsaimniecībām izkļūt no parādu jūga. Latvija ar tik lielu parādu slogu uz priekšu virzīties nevar. Ja Latvija devalvēs latu, tad parādus atmaksāt vispār nebūs iespējams. Savukārt, ja Latvija saglabās valūtas kursu, tam nepieciešamā iekšējā devalvācija radīs deflācijas spirāli, kas arī novedīs pie tā, ka parāds kļūs neatmaksājams. Latvija savus kopējos ārējos, kā arī iedzīvotāju un uzņēmumu parādus pilnībā atmaksāt nevar pat tad, ja to ļoti gribētu. Jautājums par to, kā to izdarīt, vispār ir bezjēdzīgs.

Izvirzot mērķi, līdz 2025. gadam panākt enerģētisko neatkarību, latviešiem būs iespējas atjaunot Latvijas ekonomiku, jo būtiski samazināsies Latvijas atkarība no importa un Latvija kļūs neatkarīga no aizrobežu enerģijas resursiem.

Juris Paiders - Eiropas Savienība ir izvirzījusi ļoti ambiciozu mērķi – 2020. gadā pārveidot bloka saimniekošanas sistēmu tā, lai atjaunojamo energoresursu daļa primārajā enerģētikas bilancē sasniegtu 20%. Tas ir ambiciozs mērķis, jo pašlaik Eiropas Savienības vidējais rādītājs atjaunojamo energoresursu izmantošanā ir ap 7%.

Man jautājums, ko mēdzu uzdot diskusijās ar lasītājiem un studentiem - kā jūs domājat, kad Latvija varētu sasniegt tik ambiciozu mērķi, lai atjaunojamo energoresursu daļa primārajā enerģētikas bilancē sasniegtu 20%? Kurā gadā Latvija, ņemot vērā krīzes izraisīto finansējuma samazinājumu, varētu pietuvoties ES mērķim? Krīzes iebiedēti ļaudis, kas nav īpaši apguvuši enerģētiku, visi kā viens apgalvo, ka Latvija noteikti nevarēs sasniegt šādu mērķi vienlaikus ar pārējām ES dalībvalstīm 2020. gadā. Mums taču visam tiek nogriezts finansējums!

Taču tā ir pilnīgi aplama atbilde! Jau 2005. gada Latvijā divkārt pārsniedza ES izvirzīto mērķi 2020. gadam! 2005. gadā Latvijas primārajā energopatēriņā atjaunojamo resursu daļa pārsniedza 40 % („Der Fischer Weltalmanach” 2008 – 583. lpp.). Šajā jomā mēs bijām absolūts ES līderis. Otrās vietas ieguvējai Zviedrijai bija 30%, bet trešās vietas ieguvējai Somijai - 23%, savukārt, Lielbritānijai zaļās enerģijas daļa energobilancē 2005. gadā bija tikai 1,6%!

Jānis Urbanovičs -Latvijai nākotnē jāklūst videi draudzīgai, uz augstām tehnoloģijām balstītai un energoneatkarīgai valstij. Latvijā primāro energoresursu patēriņa struktūrā 2007. gadā dabas gāze veidoja 27,8 %, bet naftas produkti 35,9 %. Labi, elektroenerģijas lielākā daļa tika saražota, izmantojot HES, kas ir atjaunojamie energoresursi. Latvijā atjaunojamie energoresursi aizņem vienu trešo daļu primāro energoresursu bilancē un divi visvairāk izmantotie atjaunojamo energoresursu veidi ir koksne un hidroresursi. Vēja enerģija un biogāze tiek izmantoti ievērojami mazākā apmērā. Saules enerģiju šobrīd izmanto tikai ļoti nelielos apjomos pilotprojektu formā.

Juris Paiders - Arī pēc tam, kad tika koriģēti un aprēķināti dati par biomasas enerģētisko vērtību, Latvija saglabāja pietiekami augstu (otro) vietu atjaunojamās enerģijas izmantošanā Eiropas Savienībā. Atkarībā no uzskaites metodikas, Latvijas atjaunojamo energoresursu daļa primārajā enerģētikas bilancē ir 30-35 % robežās.

Tiem, kas par šo niansi zina, dažkārt neizprot politiķu un atsevišķu biznesa lobiju iebiedēšanu, ka gadījumā, ja Latvija neļaus uzstādīt jaunus vēja generatorus, vai kādu citu zaļās enerģijas jaudu, mums draud neizmērojamas soda sankcijas un pienaglošana pie Eiropas kauna staba. Nedraud vis! Latvija ir tik liels zaļās enerģijas līderis Eiropas Savienībā, ka varam visus jaunus projektus, kas rada tikai papildus izmaksas nodokļu maksātājiem vai elektroenerģijas lietotājiem, iesaldēt uz desmit vai pat divdesmit gadiem.

Jānis Urbanovičs - Latvijai ir ievērojams ir koksnes un kokapstrādes procesā radušos atlikumu potenciāls un tātad - iespēja pilnīgākai, efektīvākai un racionālākai koksnes izmantošanai. Salmus var efektīvi izmantot, attīstot salmu savākšanu lauku teritorijās un tālāk tos izmantojot kā kurināmo ciemu vai pagasta nelielas jaudas katlumājās.

Juris Paiders - Latvija ir Eiropas līderis pēc atjaunojamo energoresursu īpatsvara primārajā enerģētikas, tāpēc, ka lielākajā daļā Latvijas teritorijas iedzīvotāji kā kurināmo izmanto koksni. Malka un kurināma produkcija no koksnes veido Latvijas enerģētikas pamatu. Latvijā ir daudz mežu. Latvija nekad nav bijusi tik bagāta, lai, pat kredītu buma laikā, visās viensētās ievilktu dīzeļdegvielas apkuri.

Mums ir izklīdēta lauku apdzīvotība un dažādu krīžu un pārmaiņu laikos drošāk bija paļauties uz vietējiem resursiem. Vietās, kur mežu daudz, bet iedzīvotāju blīvums neliels, individuāla un kolektīvā apkure gan no ekonomikas, gan drošības viedokļa balstās uz malku vai koksnes kurināmo.

Malkai kā kurināmajam ir vairākas priekšrocības. Tas ir ekoloģiski tīrs un vietējais resurss. Malka un koksnes produkcija ir vietējais bizness, kurš aizstāj importu. Tomēr malkai ir vairāki

trūkumi. Malku nevar tālu transportēt, jo tas ir ekonomiski neizdevīgi. Pat sausai malkai ir ļoti zema siltuma atdeve pret tilpumu. Lai iegūtu tikpat lielu siltuma daudzumu, kā no 5 kubikmetriem labu akmeņogļu (viena autokrava), ir nepieciešami 35 kubikmetri (septiņas autokravas) sausas egļu malkas vai desmit autokravas neizžāvētas malkas. Kurinot ar akmeņoglēm, pietiek ar septiņas līdz desmit reizes mazāku telpu kurināmā uzglabāšanai. Kurinot ar malku ir jārezervē lielas platības malkas žāvēšanai. Akmeņoglēm, savukārt, nekaitē mitrums un lietus. Liels akmeņogļu trūkums ir tas, ka šis kurināmais rada lielāku piesārņojumu. Malkas trūkumu var samazināt, koksni vai celulozi saturošu augu daļas pārstrādājot granulās vai briketēs. Granulai jau ir krietni augstāka siltuma atdeve (uz tilpuma vienību). Tikai granulas un briketes vairs nav tik ekoloģiski tīrs produkts kā malka. Ikvienu granulā vai briketē netieši ir iekļauts ļoti liels fosilā kurināmā (degvielas) patēriņa īpatsvars. Celulozi saturoši augi ir jāizaudzē, jānovāc, tie ir jātransportē uz pārstrādes vietu, un pēc tam briketes vai granulas jātransportē uz patēriņa vietu.

Otra problēma ir tā, ka bioloģiskā kurināmā izejvielas Latvijā nav sadalītas vienmērīgi. Rīgas apkārtnē nevar nodrošināt Rīgas un Pierīgas iedzīvotājus ar koksnes kurināmo. Vecākās paaudzes ļaudis kā šausmu stāstus atceras slaveno 1939. gada ziemas malkas krīzi Rīgā, kad sākoties Otrajam Pasaules karam aprūkās akmeņogļu, bet Rīgas apkārtnē nespēja nodrošināt rīdzinieku malkas vajadzības. Ja Rīgā izdomātu radikāli palielināt malkas vai granulu izmantošanu, vai gadījumā, ja vienu Rīgas TEC bloku pārveidotu kurināšanai tikai ar koksni, tad malka vai biokurināmais būtu jāved no ļoti plaša areāla vairāk nekā simts kilometru tālu. Pārvadājot malku simtiem kilometru tālu, tiktu tērēti ievērojami degvielas (fosilā kurināmā) apjomi. Kur te ekoloģija, kur te zaļā politika?

Malka un biomasa kā kurināmais ir uzskatāmi par ekoloģisku un videi draudzīgu, ja tās ieguvei un transportēšanai degviela netiek lietota vai tiek lietota minimāli, t.i., ja šo kurināmo patērē maksimāli tuvu ieguves vietai!

Jāņem vērā arī tas, ka lielākā daļa Latvijas mājsaimniecību siltumu iegūst no malkas vai koksnes kurināmā. Lielākā daļa Latvijas mājsaimniecību izmanto atjaunojamos energoresursus, nesāņemot par to piemaksu no valsts vai *Latvenergo* un nepieprasot no Ekonomikas ministra garantētu peļņu. Izvēli izmantot malku vai šķeldu diktē ekonomiski apsvērumi. Tas ir izdevīgāk nekā citi apkures veidi! Tāpēc nesaprotamas ir vairāku uzņēmēju un politiķu idejas, ka mums visiem būtu jāmaksā lielāki elektrības tarifi, lai kāds *Jaunā Laika* vai Tautas partijas aplaimots uzņēmuma īpašnieks varētu radīt drošu biznesu ar garantētu peļņu.

Pusei Latvijas iedzīvotāju par atjaunojamu resursu izmantošanu neko nepiemaksā, bet dažiem valdība garantēs drošu un bezrisku peļņu! Šāda politika nav zaļa, tas ir protekcionisms ar korupcijas smaku! Kāpēc tiem, kas jau tagad savas mājas enerģētiku balsta uz atjaunojamiem resursiem, būtu jāmaksā lielāki elektrības tarifi, lai politiski angažēti granulu tirgoņi vai vēja staciju būvnieki labi nopelnītu?

Jānis Urbanovičs - Visu 2009. gada vasaru notika diskusijas par ēku siltināšanu, jo tas veicinātu ekonomikas sildīšanas procesu. Ēkas siltināsim, būs darbs, mēs mazāk pirsim enerģiju. Pareizi. Visu laiku tika ignorēts fakts, kādā stāvoklī atrodas tie Latvijas mājokļi, kas bija jāsiltina. Tās ir Hruščova un Brežņeva laikā būvētās mājas – 103., 112., 106. sērijas. Tās ir tipveida dzelzsbetona mājas, un ir loģiski, ka tām būtu tipveida risinājumu varianti. Ja ir tipveida projekti, tad var prognozēt lielus apjomus viena veida konstrukcijām un materiāliem. Lūk, arī pasūtījumu apjoms Latvijas rūpniecībai - kāds tipveida variants, kādus materiālus izvēlēties. Valsts vai pašvaldība varētu pati (ja uzņēmēji nevēlas darboties reālajā ekonomikā) izveidot rūpnīcas, kas ražotu siltināšanas materiālus. Turklāt šādas rūpnīcas jāceļ Latvijas austrumos, jo visa Krievija, Baltkrievija un Ukraina ir pilna ar tām pašām dzelzsbetona konstrukciju māju sērijām. To visu varētu sarīķināt, un uz šādu projektu būtu viegli atrast Eiropas naudu, kā arī pēc tam projekta iestrādes var pārdot uz Krieviju, Kazahstānu un Ukrainu, visur, kur tādas pašas sērijas tika uzbūvētas. Mēs varētu eksportēt savu pieeju.

Sabiedrībā vajag diskutēt par variantiem un piedāvāt risinājumu. Ja valsts vara izdarītu šo analīzi, varētu secināt, ka vajag standarta risinājumus, nevis gudrot politiski angažētus risinājumus. Bizness, starp citu, ļoti labprāt nebūtu politiski angažēts, pat tas, kas šobrīd tāds

ir. Mēs veidojam valsts programmu, mēs pasakām, ko mēs darīsim un cik ilgi darbosies programma, mēs pasakām, ko šajā brīdī darīs vara. Tā tam ir jābūt.

Mēs esam zaudējuši laiku. Bet atkal – ja tu baidies no atbildības, neej politikā, neej par ierēdni.

Juris Paiders - Tā kā Latvija ir līderis atjaunojamo energoresursu izmantošanā ES tad mums nav jāforsē, jāsaisteidz un jāpārspīlē. Latvija var savu enerģētiku veidot, balstoties uz ekonomisku izdevīgumu un izvēloties enerģētiku ar vismazāko piesārņojumu.

Pēc tam, kad tika rekonstruēta TEC 2, kas siltuma un elektroenerģijas ražošanā mazutu nomainīja pret gāzi, apkārtējās vides piesārņojums TEC apkārtnē vairs nepalielinās.

Cietā kurināmā vai ogļu elektrostacija Liepājā, ja tāda tiks celta, pārvērtīs Liepāju un tās apkārtni par piesārņotāko Latvijas vietu. Pat tad, ja tiks izmantoti mūsdienīgākie filtri. Nevienam nav izskaidrojais, kas notiks ar miljoniem tonnu izdedžu.

Latvijai ir jāveido droša enerģētika. No dabas viedokļa vistīrākais enerģētiskais risinājums būtu pabeigt Daugavas HES kaskādes projektu. Vietējs risinājums būtu tajos rajonos, kuros ir pietiekami daudz koksnes atkritumu, palielināt koksnes izmantošanu, veidojot koģenerācijas stacijas. Savukārt, Rīgas, Liepājas apkārtnes enerģētikas problēmu risināšanā ir jāizmanto tāds kurināmā veids, kas rada vismazāko apkārtējās vides piesārņojumu - dabas gāze.

Jānis Urbanovičs - Otrs virziens ir enerģijas efektīvāka izmantošana, piemēram, koģenerācija. Veidot jaudas ar tādu tehnoloģisku procesu, kurā vienlaicīgi tiku ražota gan siltumenerģija, gan elektroenerģija. Tas ir efektīvs un videi draudzīgāks process, jo abu veidu enerģijas ražošanai tiek patērēti ievērojami mazāk kurināmā, nekā tādus pašus siltumenerģijas un elektroenerģijas apjomus ražojot atsevišķi. Vietējā kurināmā - salmu vai koksnes atkritumu - izmantošanas gadījumā tiktu veicināta reģionālā attīstība.

Latvijas enerģētikas politika ir jāveido tā, lai sekmētu koģenerācijas, īpaši atjaunojamo energoresursu, tai skaitā biomasu izmantojošu augstas efektivitātes koģenerācijas staciju, attīstību Latvijas pilsētās, kurās esošais koģenerācijas potenciāls vērtējams ap 400 MWth. Rīgā lielāko daļu siltuma piegādā TEC-1 un TEC-2 – 33%, kas veido arī lielāko īpatsvaru no Latvijas centralizētajā siltumapgādē saražotās siltumenerģijas, vienlaicīgi saražojot arī elektroenerģiju. Ārpus Rīgas koģenerācijas jaudas ir mazas. Līdz ar to koģenerācijas ciklā saražotās siltuma un elektroenerģijas apjoms ir neliels - 15% no Latvijā ražotās siltumenerģijas. Neapgūtais siltumslodžu centralizētās siltumapgādes sistēmās potenciāls Latvijā ir aptuveni 550 MWth, no kuriem 50 MWth ir Rīgā un 250 MWth - Latvijas lielākajās pilsētās.

Juris Paiders - Ekonomikas ministrijai nevajadzētu lobēt atsevišķus biznesus, lai varētu Latgales salmus piejaukt pie akmeņoglēm ieplānotajā Liepājas ogļu stacijā. Latgales biokurināmajam ir jāatrod pielietojums. Latgalei ir jāpalīdz izveidot tādu biznesa vidi, kurā ir nepieciešama ne tikai elektroenerģija, bet arī siltums. Latvijai ir pietiekami daudz laika, lai izsvērtu atjaunojamo resursu izmantošanas stratēģiju un nav jāsteidzas ar jauniem un ekonomiski vāji pamatotiem projektiem.

Jānis Urbanovičs - Latvijā ir ievērojamas neizmantojamās lauksaimniecības zemju platības, kurās varētu audzēt dažādus kultūraugus enerģētiskajām vajadzībām. Viena no tādām iespējām ir rapša un graudaugu audzēšanas pakāpeniska paplašināšana, kuras produkciju var izmantot arī biodeģvijas ražošanai. Biodeģvijas nozīme, nākotnē paaugstinoties fosilās degvijas cenām, pakāpeniski pieaugs. Diemžēl vēl joprojām rapša sēklas galvenokārt tiek eksportētas uz ārvalstīm. Vācijā jau paredz, ka 2020. gadā 25% no kopējā degvijas (dīzeļdegvijas un benzīna) patēriņa veidotu biodeģviela. Arī Latvija var izmantot pasaules pieredzi. Nākotnes saimnieciskajā stratēģijā (turpmākajos 5-15 gados) ir jāparedz lauksaimniecībā neizmantojamo zemju un arī aizlaisto platību papildus iesaistīšanai saimnieciskajā apritē tajās audzējot atjaunojamo energoresursu kultūras

Juris Paiders - 2010. gada 25. februārī Krievijas valsts uzņēmums sāka Baltijas AES celtniecību. Ir skaidrs, ka 2016. gadā darbu sāks 1000 MW jaudīgais pirmais energobloks un 2017. gadā vēl viens tikpat jaudīgs energobloks. Pēc sešiem gadiem Kaļiņingradas apgabals izlīdzinās to energobilances deficītu, kuru izraisīja ES prasība slēgt Ignalinas AES. Tikai Ignalinas AES vietā trūkstošo elektronergiju generēs Krievija.

Krievijai ir savi resursi un savas tehnoloģijas AES būvniecībai. Turklāt Krievija atomelektrostacijas būvē ievērojami lētāk nekā Francijas vai ASV kodoltehnoloģiju uzņēmumi. Krievija divu Baltijas AES energobloku celtniecībai plāno iztērēt aptuveni 1 miljardu latu, un pusmiljards ir iepļānots jaunu starpsavienojumu izveidei un veco starpsavienojumu modernizācijai, lai Baltijas AES saražotā elektroenerģija varētu tikt eksportēta uz ES vai Krievijas tirgu.

Tikai un vienīgi Kaļiņingradas anklāva vajadzībām Baltijas AES ir pārāk liela, tāpēc projekta īstenošanai neslēpj, ka bez Kaļiņingradas iekšējā patēriņa viņu otrs mērķis ir peļnīt, piegādājot elektroenerģiju Eiropas tirgum. Baltijas AES iepļānoto investīciju apjoms ir divas reizes mazāks nekā jaunās Lietuvas AES projektos. Tas nozīmē, ka, pie vienādas cenas, Baltijas AES dos daudz lielāku kapitāla atdevi vai arī varēs piedāvāt Baltijas tirgum un lielākajiem elektroenerģijas patērētājiem elektrību par daudz lētāku cenu.

Man nav šaubu, ka Baltijas AES tiks uzcelta noteiktā termiņā un, ka ekonomiski šis projekts izskatās ievērojami lētāks nekā jaunais Lietuvas AES projekts. Tieši investīciju apjoma optimālais lielums un prognozējamā kapitāla atdeve ļauj Krievijas pusei 2010. gadā sākt piedāvāt Eiropas lielākajām enerģētikas kompānijām iegādāties 49% topošās AES akciju. Krievijas puse cer, ka gadījumā ja Vācijas un citu ES valstu enerģētikas giganti iegādāsies kapitāla daļas šajā projektā, tad ārvalstu investori būs galvenais lobijs, kam būs jānovērš Kaļiņingradas apgabala izolācija no ES elektroenerģijas tirgus.

Krievijas enerģētiķi ir sagatavojuši 7 elektroenerģijas starpvalstu savienojumu variantus. No Krievijas puses, visideālākajā gadījumā, Kaļiņingradas loks varētu savienot Lietuvas, Kaļiņingradas un Polijas elektroenerģijas sistēmas. Ja starpsavienojumu izveide ar Poliju un Lietuvu ievilksies, tad Krievijas enerģētiķi ir sagatavojuši rezerves starpvalstu savienojuma projektu (izmaksas 1 miljards eiro), lai savienotu Kaļiņingradas apgabalu ar Vācijas energosistēmu. Līdzstrāvas kabelis tiktu izvilks pa Krievijas ekonomisko zonu un Baltijas jūru un, izmantojot *Nordstream* gāzes vada posma tehnoloģisko līniju, aizvilks līdz Vācijai. Ja tiks realizēts Kaļiņingradas un Vācijas savienojuma variants, tad Baltijas AES faktiski tiks izslēgta no Baltijas enerģētikas telpas. Ja Baltija un Polija atteiksies veidot savienojumu ar Kaļiņingradas apgabalu, tad tiks veidots visdārgākais savienojuma projekts, kurš pēc tam būs jāatpelnā. Pie šāda risinājuma Latvijai ģeogrāfiski vistuvākā Baltijas AES ģenerējošās jaudas tiks vienkārši izslēgtas no Baltijas enerģētiskās telpas.

3. Demokrātijas krīze un valsts pārvaldes sistēmas reformas virzieni

Jānis Urbanovičs – Problēma ir tā, ka kopš neatkarības formālās izcīnīšanas mums nav bijusi iekļaujošā demokrātija. Arī tagad, lemjot par līdzekļu nogriešanu, vara uzskata, ka cilvēki ir stulbi un nesapratīs, kā to vajag darīt.

Bet citādi visam, ko dara valdība, nav nozīmes, un tas radīs vēl lielāku skādi. Varas partijas visus šo gadus rīkojušās „ņigu, ņegu” tāpēc, ka ir bijusi vāja opozīcija, tā nekad nav bijusi hrestomātiska, bet tikai etniska.

Veiksmes stāsts neiestāsies, kamēr vara neuzticēsies cilvēkiem, kamēr atrazosim totalitārās vadības stilu. Vecā paaudze dzīvoja, un tai ir vēsturiskā pieredze dzīvot totalitārā valstī. Ja vara nerēķināsies ar cilvēkiem, lai kā viņi nobalsotu, viņiem vienmēr būs vilšanās.

Pie kā novedusi mūsu vieglprātīgā attieksme pret varu, valsti? Pie tā ka Latvijā 1940. gadā ienāca Sarkanā armija ar padomju varu sadarbojās gan krievi, gan latvieši, arī pēcāk SS

leģionā nebija tikai latvieši, savi autonomi SS veidojumi bija arī krieviem. Abi vienādi grēkojuši pret savu valsti, pret sevi un citiem. Turpretī veiksmes stāsti ir tad, kad esam bijuši kopā. Bermonta laikā – arī Rīgas sargi nebija tikai latviešu puikas, tur, ja ne vairāk, tad ļoti daudz bija krievu strādnieku no Rīgas. Tāpat arī nebūtu Neatkarības deklarācijas, pirms tam – pareizu Augstākās padomes vēlēšanu rezultātu, referendumu par pašnoteikšanos nebūtu izdevies, ja Latvijas krievi nebūtu integrēti procesā. Tāpēc, ņemot vērā mūsu etnisko stāvokli, ir ļoti svarīgi, lai būtu valsts, sabiedrības plāns, ko darīt, kurš būtu saprotams gan latviešiem, gan krieviem.

Juris Paiders - Krahs, kurā valdības ieveda Latvijas valsti, zināmā mērā atgādina PSRS sabrukumu. PSRS sākumā sabruka ekonomiski, ar pilnām noliktavām preču, kuras nevienam nevajadzēja un ar tukšiem veikalu plauktiem .

1990. gada maijā , kad tika pieņemta Neatkarības deklarācija, prese rakstīja par kādu anekdotisku atgadījumu. Tolaik notika PSRS karavīru atraitņu brauciens uz vīru bojāejas vietu. Braucienu finansēja Vācija, vairs neatceros, kura - VDR vai VFR. Viss bija labi, sirmās kundzes izbēra dzimtās zemes sauju uz brāļu kapu kopiņām. Pirms doties atpakaļceļā, viņas tika ielaistas VDR veikalā iztērēt valūtu. Viena no kundzēm, ieraugot VDR veikala preču pārpilnību noģība, bet atjēgusies tikai izdvesa: „Kak tak, mi že ih pobedili...(Mēs taču viņus uzvarējām, kā tad tā?) ” Tolaik šo epizodi viens no Krievijas TV žurnālistiem komentēja skaudri. PSRS uzvarēja - karu, bet zaudēja miera periodu. PSRS spēja uzvarēt kaujās, bet PSRS nespēja pārspēt Rietumu pasauli miera laikā. Ar Latviju šajos 19 brīvības gados ir noticis kaut kas ļoti līdzīgs. Mēs uzvarējām okupāciju. Mēs saglabājām latvietību okupācijas laikā. Mēs masveidā neaizbraucām peļņā uz Krievijas Ziemeļiem. Mēs nosargājām Latvijai savienotās republikas statusu, ko nespēja karēji. Karēju – Somu PSR tika degradēta par autonomo republiku un tagad ir izkususi Krievijas Federācijā, bez jebkādam cerībām uz neatkarību. Mēs uzvarējām okupāciju!

Taču tagad, kad atklājas, ka 50% jauniešu vēlas aizbraukt no Latvijas kļūst skaidrs, ka pašreizējā politiskā kļiķe panāca to, ko 50 gados nespēja panākt komunisti. Mūsu jaunatne vēlas masveidā pamest šo valsti. 19 brīvības gadi ir degradējuši valstiskumu un latvietību vairāk nekā 50 okupācijas gadi.

Jānis Urbanovičs – Viss, kas tagad uz valsts izzagšanas un sabiedrības šķelšanas fona noticis – krievi vīlušies latviešos, latvieši vīlušies varā, ko viņi izveidojuši, ignorējot krievus, un viņi klusi smilgst žēlabās, bet iekšēji neatzīstas, jo paši ir līdzvainīgi.

lezīmējas vairākas līnijas, oligarhi un visādi bagātnieki, kas mūs ir aplaupījuši, ir gan krievi, gan latvieši. Bet etniskā līnija ir un būs. Ikreiz, veidojot varu, tā izpaužas. Politiski visvairāk ir slimi ar nacionālismu, ko visu laiku atražo, un 10. Saeimas vēlēšanās būs tas pats.

Bet, kad aiziesi pie vēlēšanu urnas, atcerēsies nevis par pensijām, skolām, bet vispirms to, ka esi latvietis, un no čupiņas izvēlēties latviskās partijas. Tāpat krievs. Un tas visu laiku atražojas. Varā vīlies latvietis meklēs atbildi alternatīvos latviešos, latviešos vīlies krievs meklēs alternatīvu starp krieviem. Zagšanai šis ir ideāls modelis, vienmēr viens tēvzemietis, kas strādā visādās padomēs vai kas pieķerts cūcībās, var teikt, ka viņš to darījis, lai neļautu to darīt krievam. Arī vēlētājs domā tāpat.

Ja tā turpināsies, varam sagaidīt reālu okupāciju ar naudu – ārlietu pārvaldi, par ko daudzi teiks: „Paldies Dievam, beidzot!” Bet pozitīvā nebūs. Šlesera un Lemberga reitingi lielā mērā aug no uzbrukumiem pret viņiem. Tas ir iekšējais protests pret varu. Un beigās nonāksim situācijā, ka cilvēks neizies uz ielām, neprotestēs, necīnīsies par savu pozitīvo ideju.

Juris Paiders - Ik pa laikam tiek atkal un atkal atgādināts jautājums par kompensācijas piedziņu no Krievijas, par PSRS okupācijas nodarīto postu. Ar Latvijas valsti un latviskumu neokupācijas laika posmā ir notikusi vēl lielāka degradācija nekā okupācijas laikā. Ja ir taisnīgi pieprasīt no PSRS bijušajām republikām (īpaši no Gruzijas, jo par Staļina un Berijas noziegumiem mums vēl neviens nav pat atvainojies, un Gruzija nav atzinusi Staļina un Berijas vainu genocīdā pret Latviju) 10 miljardus lielu kompensāciju, tad ir taisnīgi pieprasīt no Latvijas politiskās elites vēl lielāku kompensāciju par neokupācijas laika zaudējumiem. Par jaunatnes pārangliskošanu, par iznīcināto rūpniecību, par latviskuma degradāciju utt.

Rēķinam vajadzētu būt ne mazākam par tām summām, kas jau iezīmētas kompensācijās par PSRS laika okupāciju Latvija ir zaudējusi neokupācijas laiku. Kas atliek?

Atliek cerība, ka korumpētajos Rīgas un Latvijas priekšniekos reiz atmodīsies sirdsapziņa, ka Latvijas sabiedrība varbūt iemācīsies valsts amatos virzīt tos, kas pelnījuši vadīt Latviju, nevis svešzemju pakalpiņus un seklus korumpantus.

Jānis Urbanovičs – 2009. gada vidū premjers V. Dombrovskis tautai piedāvāja atteikties no tiesiskās paļāvības principa un "vēl visādiem citiem principiem", vēl citi ar varu apveltītie rosina valstī ieviest "ārkārtas stāvokli finanšu jomā". Par šiem juridiski dīvainajiem izteikumiem varētu vienīgi pasmaidīt, bet tie tika realizēti dzīvē. Tiesiskās paļāvības princips, ko 2009. gada vasarā noraidīja Saeimas vairākums nav tikai abstrakts princips, bet būtiska Satversmes 1. panta sastāvdaļa. "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika," saka Satversmes 1. pants. Šie lakoniskie vārdi, pēc Satversmes tiesas un daudzu valstu konstitucionālo tiesību speciālistu atzinuma, satur vairākus tiesību pamatprincipus - bez tiesiskās paļāvības principa arī samērīguma principu, tiesiskas valsts principu, sociālas valsts principu, labas pārvaldības principu un citus. Piedāvājums atteikties no tiesiskās paļāvības principa nozīmē sašaurināt Satversmes 1. panta saturu. Satversmes 1. pantu var grozīt vienīgi tautas nobalsošana. 2009. gada lēmumi pensiju jomā (pensiju indeksācijas atcelšana, sociālā budžeta līdzekļu pārdale) tika pamatoti ar valdības solījumiem starptautiskajiem aizdevējiem. Bet, saskaņā ar Satversmes 1. pantu Latvija ir ne tikai demokrātiska, bet arī neatkarīga republika, kas pati pieņem un pilda savus likumus, nevis akli pakļaujas ārvalstu diktātam.

Jāsaka gan, ka nekādu "ārkārtas stāvokli" Latvijas likumdošana neatzīst. Satversmes 62. pants gan runā par izņēmuma stāvokli, kuru Ministru kabinets ir tiesīgs izsludināt, "ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcelties iekšējs nemiers".

Varbūt pasaules finanšu krīzi 2008. gada beigās arī varēja mēģināt nosaukt par Latvijas ārējo ienaidnieku, bet diezin vai šādam apzīmējumam piekristu konstitucionālo tiesību speciālisti, jo faktiski šis ienaidnieks slēpjas nevis kaut kur ārpusē, bet gan mūsu pašu galvās un nepārdomātajos lēmumos. Un, ja arī tāds būtu, likums „Par izņēmuma stāvokli” valdībai nebūt nedod tiesības brīvi pārkāpt Satversmi un likumus, bet atļauj vienīgi noteikt īpašu pārvaldes kārtību valstī vai kādā tās daļā.

Juris Paiders - Sabiedrībai pauž asu un nepielūdzamu prasību sodīt tos, kas ir atbildīgi par to, ka mēs esam tur, kur esam. Sodīt! Prasība sodīt nav jāsaprot kā prasība visus ietupināt. Sodīšana ir arī atbīdīšana no varas uz visiem laikiem. Sodīšana var izpausties arī materiālo grūtību radīšanā.

Islandē tas jau ir noticis un tur no amatiem galvenie vaininieki, Centrālas bankas priekšnieku ieskaitot, atstādināti jau sen.

Vai iedzīvotāji ir atbildīgi par nedaudzu nemākulīgu un (vai) zaglīgu banķieru sataisītajiem privātajiem parādiem?

Vai mums no savas kabatas ir jāmaksā par citu cilvēku parādiem svešās zemēs?

Demokrātiskās zemēs atbilde ir - tikai tad, ja vēlēti to vēlas.

Primitīvākās un fašistiskās pārvaldes sistēmās tiek ieviests kolektīvās atbildības princips. Vācu fašisti ieviesa kolektīvās atbildības principu, izrēķinoties ar veselām tautām, ciematiem, radniekiem. Staļina laikā bija paredzēts cietumsods par radniecību ar tautas ienaidnieku. Rietumu demokrātijās galvenais sasniegums ir individuālā atbildība. Katrs atbild par saviem parādiem pats. Katrs ir savs laimes kalējs.

Ja Latvija atbalsta Rietumu vērtības, tad Latvijai ir jāatsakās no kolektīvās atbildības principa piemērošanas. Šajā ziņā jau ir no kā ņemt piemēru. Ir jāsteno to valstu prakse, par kuru demokrātiskumu, piederību Rietumu pasaulei un Rietumu vērtībām nav nekādu šaubu.

Par Islandes piederību Rietumu civilizācijai, rietumu demokrātijai, kā arī par piederību NATO blokam kopš tā izveides nav nekādu šaubu.

Islande turklāt ir valsts, kas pirmā atzina Latvijas neatkarību.

Islande ir arī pirmā valsts, kas referendumā atļāva saviem vēlētājiem atbildēt uz jautājumu, vai ikvienam valsts pilsonim ir jāmaksā par nedaudzu baņķieru privātajām mahinācijām.

Rietumu demokrātijas atbilde bija - nē! 93,3 % no Islandes balsstiesīgajiem atbildēja, ka viņi uzskata ar netaisnīgu un nepieņemamu, ka katram Islandes pilsonim būtu jāsamaksā 15 000 ASV dolāru, lai dzēstu pāris blēdīgu banku īpašnieku parādus Lielbritānijā un Holandē.

Tikai 1,7% islandiešu piekrita viedoklim par baņķieru un banku īpašnieku ietaisītajiem parādiem svešās zemēs ir jāsamaksā visiem baņķieru un banku īpašnieku kaimiņiem.

Islandes referendumā rezultāts ir skaidrs. Demokrātisku sabiedrību pilsoņiem nav jāmaksā par banku īpašnieku ietaisītajiem parādiem!

Paskatīsimies uz 2008. un 2009. gadu notikumiem Latvijā. Ļaudis, kas apgalvoja, ka pārstāv Rietumu vērtības un Rietumu demokrātijas ideālus, izrīkojās kā totalitārisma un fašisma ideologi. Tika nolemts, ka banku īpašnieku privātie parādi ir jāsamaksā pilnīgi visiem. Parex bankā 2008. un 2009. gadā tika nogremdēts miljards latu. Tie ir gandrīz 1000 ASV dolāri uz katru Latvijas iedzīvotāju, pensionārus un zīdaiņus ieskaitot. Par šādu summu mums visiem tagad palielinās nodokļus vai samazinās pakalpojumus no valsts (veselības aizsardzību, izglītību utt.). Visu Latvijas iedzīvotāju atbildību par pāris cilvēku privātajiem parādiem mums uzspieda nedemokrātiski, neprasot mūsu piekrišanu.

Islandes prezidentam pietika apņēmības nosargāt Rietumu vērtības pret baņķieru alkatību. Latvijā par dažu neveiksmīgu *biznesmeņu* sastrādāto lika maksāt pilnīgi visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Kad bija jāglābj *Parex*, mums visiem tika iegalvots, ka tādējādi tiks novērsts visas banku sistēmas bankrots. Līdz ar to varam uzskatīt, ka visas banku sistēmas glābšanai no mums tika pieprasīta kolektīva atbildība par dažu Latvijas pilsoņu parādiem. Principā neveiksmīgajiem baņķieriem un banku sistēmai vajadzētu demonstrēt kolektīvu atbildību un, pirms sākt atkal pelnīt, atmaksāt katram Latvijas iedzīvotājam tos 1000 dolārus, kas ir izlietoti baņķieru parādu segšanai un banku sistēmas glābšanai. Tiklīdz tiks pārvarētas krīzes grūtības, politiķiem nekavējoties būs jāpieprasa banku sistēmai samaksāt savus parādus iedzīvotājiem.

Vēlētājiem būtu jāpieprasa no politiskajām partijām un to līderiem nevis abstrakta uzticība Rietumiem, bet gan skaidra atbilde uz jautājumu, kādu politiku banku sektorā atbalsta attiecīgā partija.

Jānis Urbanovičs - Tik nekvalitatīvus lēmumus kā lēmumus par *Parex* pārņemšanu 2008. gada nogalē varēja pieņemt tikai tāpēc, ka Saeima nepildīja savas funkcijas. Tā bija un ir kā tuksneša zieds. Uz zied reizi četros gados. Diemžēl mums izveidojusies tāda tradīcija, ka Saeimas uzdevums ir apstiprināt valdību. Vairāk tai uzdevumu nav. Tā ir lielākā nelaime valstī. Lielāka nekā neefektīva valdība. Parlamentārā republikā neefektīva parlamenta darba rezultātā neefektīva kļūst visa valsts pārvalde. Finanšu krīzei un globāliem izaicinājumiem mēs esam mazāk gatavi tieši šā iemesla dēļ. Parlaments ir vieta, kur sabiedrībai saprotamā veidā un vairākos variantos jātieks apspriestiem valsts pārvaldes principiem. Ja Saeimā nav šīs diskusijas – kas, kāpēc, par ko –, tad mēs vienmēr kļūdīsimies.

Juris Paiders - Latvijā ir jāpublisko vainīgie un jāsoda visi tie, kas ir ekonomiskās katastrofas galvenie vaininieki. Pirmkārt, ir jāsoda visi, kas piedalījās *Parex* afērā.

Parex bijušie īpašnieki periodiski draudēja Latvijas valstij ar starptautiskajām tiesām. Lūk, nolaižot uz grunti savu banku izputinājām jūsu valsti un tagad, ja atņemsiet mūsu likumīgos *depozītus*, mēs jūs pa tiesām izvazāsim.

Jānis Urbanovičs – Tāda situācija ir īpaši nepieņemama, kad valsts pārdzīvo grūtus brīžus, kad, tikai apvienojot spēkus, var atrast izeju un to sekmīgi izmantot. *Saskaņas centrs*, apzinoties, ka pa visiem gadiem pēc neatkarības atjaunošanas Latvija vēl nav pagaidām tikusi uz zaļā zara un, ka uz to vēl tāls ceļš ejams, uzskata par savu svarīgāko pienākumu atbalstīt nedz kreisos, nedz labējos, nedz pozīcijas, nedz opozīcijas, nedz krievus, nedz amerikāņus. Vienīgais iespējamais kritērijs ir Latvijas, tās sabiedrības, tautas un iedzīvotāju intereses. Tie kas savos spriedumos balstās nevis uz gataviem stereotipiem, bet gan kaut cik uzmanīgi seko *Saskaņas centra* aktivitātēm, frakcijas balsojumiem Saeimā un pašvaldībās, zina, ka tie nav skaļi vārdi. Tas nenozīmē, ka mums negadās kļūdas. Dažkārt trūkst pieredzes vai zināšanu, vai arī virsroku ņem emocijas un steiga. Taču mums netrūkst labas gribas un gatavības mācīties no savām un citu kļūdām.

Juris Paiders - Pat ASV ietekmīgākie miljardieri ir izdresēti nedraudēt valsts varai. Valsts vara kopumā ir tik liela, ka tā (ja vēlas) var nolikt pie kārtības ikvienu. Savulaik Bils Geitss nedaudz pietuvojās šai robežai, un 40 ASV štatos sākās miljardiem lielas prāvas pret datorprogrammu gigantu. ASV tiek arestēti un iesaldēti līdzekļi pat uz vismazāko aizdomu pamata par līdzdalību valsts nozagšanas mēģinājumā.

Latvijas valsts var vienā mirklī nolikt pie vietas jebkuru nekaunīgu eksbaņķieri!

Tikai ir jābūt vēlmei vadīt valsti taisnīgi un apslāpēt sociālo spriedzi.

Jānis Urbanovičs – Lai kā tas nepatīktu, bet, ja notikusi katastrofa, tad sabiedrība pieprasa meklēt un atrast vainīgos notiekošajā un kādam uzlikt atbildību par nepareizu rīcību sakarā ar tuvojošos katastrofu. Visu 2009.gadu Valsts prezidents opozīcijai un pozīcijai piedāvāja aktīvi un bez ierunām atbalstīt krīzes pārvarēšanas plānu, par kuru tika teikts, ka to izstrādā valdība ar kompetentu ekspertu un starptautisku institūciju atbalstu, bet valdība nebija gatava kaut ko konkrētu pateikt par pašu plānu.

Vēstījums bija „Pretrīzes plāns nav apspriežams un tas jāsteno dzīvē tikai koalīcijas valdībai, kas to arī darīs.” Otrais vēstījums bija vēl dramatiskāks: „Par notikušo nevienam nebūs jāatbild.” Trešais vēstījums: „Alternatīvs viedoklis nevienu neinteresē, turiet to pie sevis.” Es personīgi visus šos trīs vēstījumus uzskatīju par nepareiziem, aizvainojošiem un neatbildējiem tiem ar piekrišanu. Man bija savs viedoklis par krīzes cēloņiem un iespējamām tās pārvarēšanas veidiem. Un šo viedokli es neslēpu.

Juris Paiders - Politiskajai kliķei bija jāšoda pašai sevi, bet, tā kā visnetīrākie lēmumi ir pieņemti kolektīvi, tad sanāk, ka tiem, kas tobrīd bija pie varas, ar nelieliem izņēmumiem vispirms bija jāšoda sevi.

Jānis Urbanovičs – Kā zināms, kopš pirmās, Valda Birkava valdības laikiem, kas tika izveidota 1993. gadā, Latvijā ir nostiprinājies tā sauktais kabineta «politiskās atbildības princips», proti, valdība tiek sastādīta no ministriem neprofesionāļiem. Tāpēc «politiski atbildīgām» ministram ir vienalga, ko vadīt - kultūru vai fizikultūru, finanses vai aizsardzību. Par ministru atbild partija, aiz kuras stāv vēlētāji.

Šis princips nav jauns, pasaulē tas veiksmīgi darbojas sen un dažādās valstīs. Taču ne pie mums.

Kāpēc? Tāpēc, ka pie mums tika izveidota un joprojām pastāv politiskā sistēma, kurai nav konkurences un kuras politiskā virsotne nemainās. Visas mūsu partijas un to politiskās apvienības, sākot ar 15 gadus veco *Latvijas ceļu* un LNNK un beidzot ar esošās koalīcijas dalībniekiem, - tās visas ir vienas un tās pašas politiskās «desas» gabali, kas atšķiras tikai ar svaru un etiķeti.

Visas šīs partijas ir nepārprotami atbildīgas par tagadējo katastrofu. Tās visas ir izgāzušās un sevi apkaunojušas. Un visām par to jāatbild. Taču mūsu valstī ar tās netikumīgo politisko loģiku darbojas cits likums: tur, kur atbildīgi ir visi, tur neatbild neviens. Tāpēc piedāvāju vismaz uz laiku no politiskā atbildības principa pievērsties cilvēka atbildībai. Un katru «tautas kalpu», tā teikt, vērtēt pēc viņa darbiem...

2008. gada nogalē valdība parakstīja līgumu par Starptautiskā Valūtas fonda aizdevumu, bet tās tērēšanas noteikumi nebija un nav atkarīgi no Latvijas valdības. Tos noteica citi – ārvalstu uzraugi. Valdībai vajadzēja domāt, ko darīt ar šo parādu, kā varētu labāk sagatavoties parāda atdošanai un kā ar aizņemto naudu padarīt dzīvi labāku. Pēc tam šādam plānam vajadzēja sameklēt izpildītājus. Vispirms – premjeru. Pēc tam premjeram bija jādod tiesības veidot komandu, lai izpildītu uzdevumus, kurus noteica parlaments. Diemžēl tas nenotika. Valdošās koalīcijas brigadieru uzskatīja, ka tauta ir stulba un ekonomikas krahs par 20% gada laikā ir tikai pārejošas grūtības. Es domāju, ka tās ir sistēmiskas grūtības. Tā nav starppartiju problēma. Iestājusies visas partejiskās demokrātijas krīze. Vienādi – mana, Māra Kučinskā vai Valda Zatlera un Vairas Vīķes-Freibergas... Mēs esam nodzīvojušies tik tālu, ka valsts līderi netic saviem varas instrumentiem. Saeimas tribīnei vajadzēja būt vietai, kur notiek visu sabiedrības slāņu interešu ekspertīze. Tāda parlamenta mums nav un nekad nav bijis. Mūsu parlaments visus atjaunotās neatkarības gadus bija vairākuma funkciju reģistratūra, kas reģistrē valdības bieži vien kļūdainos darbus. Opozīcija tikai protestēja pret to, ka viņi nav tie, kas reģistrē. Pie šādas sistēmas jebkura valdība var atļauties slinkot un nemaz nevar strādāt labi.

Juris Paiders - Manuprāt, Latvijā gan 1993. gadā, kad tika atjaunota Satversme un notika pirmās vēlēšanas pēc partiju listēm, gan visu vēlāko laiku, tauta vienkārši nebija gatava daudzpartiju demokrātijai. Partijas ar retiem izņēmumiem pārstāvēja nevis lielas sociālas grupas, bet veidojās kā biznesa klubi vai mazskaitlīgas masonu ložas.

Jānis Urbanovičs – Viena vēlēšanu sistēma nav *a priori* veiksmīgāka par citu. Ja runā par mažoritāro sistēmu, tad pirms trim gadiem mūsu diagnoze bija – partiju kolektīvā atbildība nestrādā, jāatgriežas pie individuālās atbildības. Viens apgabals – Zolitūde – ievēl vienu savu deputātu. Deputāts zina, kas viņu ievēlējis.

Arī Valsts prezidentu, pat nepaplašinot viņa funkcijas un lomu, ir jāvēl visiem vēlētajiem. Tāpat pilsētu galvas un novadu vadītājus. Domāju, ka tāda kārtība Latvijā ar laiku būs, un tā mūsu mentālajai situācijai būtu veiksmīgāka. Aiz viena cilvēka var stāvēt kaut vai desmit partiju, bet viņam jāiztur tiešā konfrontācija ar mani kā vēlētajū. Ieviešot šādu reformu, mēs varēsim deputātu atsaukt, nejaucot visu parlamentu. Ja gribam izdarīt visai sabiedrībai svarīgas lietas, nevar sabiedrību atstāt malā. Bet – kā tu sabiedrību iekļausi? - caur tās uzticības personām.

Cilvēkam nebūtu jādomā par parlamenta ķezām, par partijām... Viņam jāredz, ka deputāti, partijas, ministri cīnās par to, kā labākā veidā dot cilvēkam darbu un maizi. Un tad cilvēks var vērtēt, kurš varas pārstāvis to prot izdarīt labāk. Bet mums notiek nemitīgs funkciju dublējums sacensībā starp partijām.

Uzskatu, ka partijām vajag atņemt ministrijas. Neviena ministra nevienai partijai! Ko dara valdošās koalīcijas partijas? Tās piesedz savu ministru, lai kā viņš kļūdītos. Cīnās par viņa ministrijas iespējām budžetā, tirgojas savā starpā un neredz visu laukumu. Kurai partijai koalīcijā bija kolektīvā atbildība? Premjers vienmēr bija partiju deleģēto ministru ķīlnieks, savukārt, katra ministrija faktiski ir dzimtbūtnieciskā stāvoklī pret to partiju, kuras valdījumā tā atdota.

Lielu daļu laika valdība nodarbojas ar to, ar ko tai nebūtu jānodarbojas, ar savas bezdarbības sabiedriskajām attiecībām. Cīnījās par atbalstu sabiedrībā, stāstot, kā viņi mīl šo sabiedrību. Bet sabiedrība visu laiku gaidīja darbus nevis vārdus. Vieta, kur parlamentārā republikā ir jānosaka valdībai veicamos darbus un jāizanalizē veikumu, ir parlaments. Tikai valdošās partijas savā starpā vienojās – mīļā miera labad es nekritizēšu tavu ministru, jo citādi tu kritizēsi manu.

Memorandā, ko 2008. gadā valdība parakstīja ar Valūtas fondu, pirmais punkts bija – „Pamatojoties uz rūpīgu izpēti...” Kurš ir redzējis to izpēti, vai to kāds veicis? Kad man pārmeta – kāpēc es atbalstīju šo plānu, varu ar tīru sirdsapziņu atbildēt: „Nekad neesmu šo plānu atbalstījis.” Es balsoju pret visiem nepareizajiem nodokļiem, nepiekrītu nodokļu palielinājumam. Es labāk aizņemtos vēl un nodokļus nolaistu. Taču es biju par to, ka naudu ir jāaizņemas. Bijām tikuši tik tālu, ka 2009. gada janvārī mums nebūtu naudas, ar ko maksāt pensijas. Tolaik teicu Godmanim, ka esmu par naudas aizņemšanos, kamēr tā vēl kaut kur ir. Bet tālāk teicu: „Šai valdībai nedrīkst naudu uzticēt.” Labā ziņa ir tā, ka Valūtas fonds to naudu kontrolē. Bet pateikšu vēl trakāk. Tagad es stingri iebilstu pret zviedru bankieriem un SVF argumentu, ka Latvijas ekonomikas krahs ir tikai Latvijas vaina. Mani kritizēja – kāpēc es to atbalstīju? Taču es tolaik biju opozīcijā Godmanim un citiem, bet ne Latvijas valstij. Uzskatu, ka tolaik mums vajadzēja agresīvāku un patriotiskāku valdību. Mums bija jāsaik debatēt ar naudas aizdevējiem par to, kā mēs kārtosim parādu. Tolaik apšaubīju teicienu “Mums jādomā tikai, kā šo naudu atdot” objektivitāti. Es piedāvātu citu versiju- “Mums jādomā, kā šo naudu labāk izmantot.” Jo – mēs neesam radījuši šo problēmu. Tāpēc šī problēma bija jārisina solidāri. Mūsu sabiedrībai ir jāpanāk konsenss pārliecībā par to, ka visi tie politiskie spēki, kas atzīst Satversmi kā valsts augstāko likumu un darbojas tās ietvaros, *a priori* tiecas uz vienu un to pašu mērķi – uz valsts un visu tās iedzīvotāju drošības, labklājības un ilgtspējīgas attīstības panākšanu un uzturēšanu. Taču politiskie spēki var atšķirties savos priekšstatos un pārliecībā par to, kādā ceļā un veidā šis mērķis ir sasniedzams, un politikajai cīņai jānotiek par tiesībām to darīt, pārliecinot sabiedrību, lai iegūtu iespēju īstenot savu programmu kopīgā mērķa sasniegšanai, kā tas notiek jebkurā patiesi demokrātiskā valstī. Kamēr politiskās debātes risinās ap to, kurš ir un kurš nav īsts Latvijas patriots, kamēr priekšlikuma pieņemšanu izšķir nevis tā lietderība, bet gan, kas to iesniedzis – pozīcijas vai opozīcijas pārstāvis, tā nav politiska diskusija, bet kašķis, kas nekādā veidā nepalīdz risināt nevienu reāli valstij nozīmīgu jautājumu.

Juris Paiders - Latvijā šobrīd ir demokrātijas krīze – diezgan liela vilšanās demokrātijā.

Jānis Urbanovičs - Demokrātijas krīze – tā ir vilšanās sevī. Cilvēki vienmēr ir centušies iemīlēties, bet līdz ar mīlestību nāk vilšanās. Jo egoistiskāks ir cilvēks kā sabiedrības loceklis, jo altruistiskāka pret viņu būs vara. Jo lielākus avansus cilvēks piedomās, balsojot par vienu vai otru, jo egoistiskāka būs vara pret viņu. Ja viņš vairāk baidīsies no sponsoriem, nevis no vēlētājiem, viņš attiecīgi arī rīkosies.

Juris Paiders - PSRS režīms (Leonīda Brežņeva laikā) bija autoritārs. Kad sabruka PSRS, radās nepamatotas cerības, ka demokrātijā atrisinās visas problēmas. Pret demokrātiju izvirzīja pārāk lielas cerības.

2009. gadā man iznāca viesoties Kazahstānā. Kazahstāna ir pēc platības desmitā lielākā valsts pasaulē. Kopš padomju laika valsti vada prezidents Nursultans Nazarbajevs. Pa šo laiku tā ir kļuvusi par bagātāko valsti reģionā. Kirgīzu un uzbeku sapnis ir, kaut vai nelegāli, doties peļņā pat ne uz Krieviju, bet uz Kazahstānu.

Ceļojuma laikā diskusijas ar citiem žurnālistiem raisīja Kazahstānas iekārta. Vēlēšanas notiek, taču opozīcijai tikpat kā nav nekādas politiskas ietekmes. Prezidenta politika tiek realizēta bez iebildumiem. Prezidenta vara ir neapstrīdama un ievērojama. Valdību atbalstoša laikraksta galvenais un neiztrūkstošais atribūts ir prezidenta foto laikrakstu pirmajā lapā. Opozīcijas avīzes ir visai savdabīgas. Opozīcijas laikraksti vairāk līdzinās biznesa intereses pārstāvošiem ruporiem, kas darbojas kā konkrētu biznesa grupu advokāti, īpaši tad, ja vara sāk kaut kā aizskart grupas intereses.

Kazahstānas valdība, krīzei sākoties, vietējo valūtu - tengi - devalvēja gandrīz par 24% . Imports sadārdzinājās par 24% , bet vietējā produkcija momentā kļuva lētāka par importu. 24% devalvācija radīja tikai vairāku procentu lielu inflāciju. Valdība pacēla pensijas par 10%. Pensionāri par savu pensiju varēja nopirkt vairāk preču nekā pirms krīzes (tikai ne importa preces). Rezultātā vecie ļaudis patiesi lūdz Dievu, lai prezidentam laba veselība, lai Nursultans Nazarbajevs ir pie varas pēc iespējas ilgāk. Kazahstānas ceļš nodrošina sociālu stabilitāti un vecās paaudzes atbalstu valdības politikai.

Tomēr ir kāda problēma, par kuru Kazahstānas galvaspilsētas Astanas ielās satiktie cilvēki patiesi uztraucas. Tā ir prezidenta vecums. Ļaudis pat ārvalstu žurnālistiem izteica aicinājumu, ka būtu labi, ja ar laiku prezidents izvēlētos sev cienīgu pēcteci, līdzīgi kā Krievijā Jelcins izraudzījās Putinu. Arī starp Eiropas žurnālistiem izvērtās kaismīgas diskusijas par to, kas ir labāks - apgaismots autoritārisms (tā kāds igauņu žurnālists apzīmēja Kazahstānas iekārtu) vai vāja demokrātija, kurā valsts tiek izzagta, bet prokurori un tiesneši piesedz demokrātiski ievēlētos bandītus, kas sevi dēvē par politiķiem un valstsvīriem.

Monētārā politika nebija vienīgais veids, kā Kazahstāna atbildēja uz krīzes izaicinājumiem. Valsts, lai samazinātu bezdarbu, sāka finansēt daudzus infrastruktūras projektus, vairākus TEC un elektrostacijas.

Jānis Urbanovičs - Tas ir ļoti progresīva vadītāja piemērs. Vēsturē gan vairāk ir ir negatīvo piemēru. Albānijas līderis pēc Otrā pasaules kara sāka būvēt bunkurus, visus piespieda mācīties franču valodu, jo pats bija beidzis augstskolu Francijā. Un vairāk neko! Lauksaimniecība nav svarīga, lasiet franču dzeju, un viss notiks!

Uzskatu, ka vairākas Latvijas problēmas pirmās neatkarības beigu posmā saasinājās tāpēc, ka pie varas bija Kārlis Ulmanis. Sākumā bija lieliski panākumi, pārvarot krīzi, bet pēc tam cilvēks sāk ticēt savai ģenialitātei.

Nursultanam Nazarbajevam tika valsts ar smagām iekšējām problēmām. Apkārt ir smaga vide. No dienvidu galvaspilsētas Almati vajadzēja pārcelties uz ziemeļiem, lai nepazaudētu veselus apgabalus. Viņš izlēma un pārcēla galvaspilsētu uz Astanu. Jāņem vērā arī starptautiskā sacensība Vidusāzijā, kur liela konkurence Kazahstānai ir Islama Karimova vadītā Uzbekistāna. Ziemeļos ir tūkstošiem kilometru gara robeža ar joprojām neizzināmo un mainīgo Krieviju. Tas neļauj zaudēt modrību. Viņam bija ļoti labs skolotājs – Dinmuhameds Kunajevs, kas bija reālais valsts līderis pirms viņa. Viņš sagatavoja Nursultanu Nazarbajevu, pirms notika viņa ievēlēšana par kompartijas pirmo sekretāru.

Mums arī ir daudz gudru ļaužu, kas paredzēja un prognozēja situāciju. Nav jau vainīga demokrātija pie tā, ka Latvija ir kļuvusi par zagļu paradīzi. Tas ir tāpēc, ka demokrātijas nav. Bija tāds termins – demokrātija ar defektiem. Visi gudrie ļaudis mēģina paskaidrot, bet patiesība ir tāda, ka viena maza ļoti izveicīgu ļaužu grupa iemācās vienmēr ātrāk izmantot iespējas, nekā pārējie. Partiju, proti, kolektīvā demokrātija ir iespējama, ja ir pietuvināta kolektīvā atbildība. Par līdera pieļauto alkatību vai nekaunību tiek sodīta visa partija. Tādi paši gadījumi ir bijuši zviedriem – ar latviešu izcelsmes ministri Lailu Freivaldi. Kurš Latvijas politiskais spēks, ne politiķis, ir sodīts par smagu politiskā spēka kļūdu?!

Juris Paiders - *Latvijas ceļš*.

Jānis Urbanovičs - Tas bija izņēmuma gadījums. Brīdī, kad viņi nepārvarēja procentu barjeru un netika Saeimā, *Latvijas ceļš* jau bija sadalījies, saplēsts starp diviem citiem jaunradītiem spēkiem iekšējo un ārējo spēku iedarbībā. Vēlētājs sodīja tikai sīku palicēju grupu.

Juris Paiders - Vai ir reāli iedzīvīnāt patiesu demokrātiju Latvijā?

Jānis Urbanovičs - Pirms pagājušajām Saeimas vēlēšanām es nopirku reklāmas laukumus laikrakstos *Dienā* un *Čas*, lai paustu viedokli, ka kolektīvā atbildība nestrādā un tāpēc jāgriežas pie individuālās atbildības. Citas izejas nav. Es aicināju reformēt vēlēšanu sistēmu uz mažoritāro (viena mandāta apgabalu) principu. Teju vai visi politiķi man iebilda, ka tad būs „bardaks”, bet citādi sabiedrība netiek līdzī un nevar izkontrolēt.

Juris Paiders - Jau teicu, ka Latvija 1993. gadā ieleca partiju demokrātijā bez partijām. Par partijām sevi nosauca biznesa klubi, un līdz ar to partijas biedru visaugstākā koncentrācija izveidojās augstākās ierēdniecībā aprindās.

Jānis Urbanovičs - Es joprojām uzskatu, ka viena mandāta apgabalu princips ir nepieciešams. Arī pilsētu mērus ir jāievēl tiešās vēlēšanās, lai partijas cenšas, lai tiek

identificēti grupējumi, kas stāv aiz viena vai otra kandidāta. Grupējumi tiks identificēti. Tas nav slikti, ka ir grupējumi. Tie bija, ir un būs vienmēr, bet tiem ir jābūt identificētiem. Lai ir personificēta sadursme, lai ir personificēts domas, idejas nesējs un atbildīgais par savu ideju.

Juris Paiders - Ja tu esi atbildīgs savu vēlētāju priekšā, nevis partijas priekšā, tad tev viņu intereses būs svarīgākas par tāliem partijas biznesa projektiem.

Jānis Urbanovičs - Vai vismaz tev nāksies katreiz piedomāt! Es nesaku, ka partijām *a priori* visi projekti būs slikti. Es saku, ka deputāts tad būs sabiedriskā audita veicējs, ja vadīsies no konkrētu, viņa personīgo vēlētāju interesēm. Ja viņš ir no Zolitūdes, tad viņš cīnīsies par Zolitūdes interesēm, viņš būs politiķis. Pašlaik Saeima nav tā vieta, kur notiek sabiedriskais audits. Vara 90% laika nodarbojas ne ar to, ar ko tai būtu jānodarbojas. Viņi domā, kā viens otru varētu paklupināt. Notiek cīņas par ierēdņu vietām un starp ierēdņiem. Politīķiem jārada sistēma, kas veidota kā sabiedriskā labuma kritēriju imperatīvs. Viss!

Juris Paiders - Ideja ir pareiza, tikai - kā to realizēt?

Jānis Urbanovičs - Lai cilvēki neaizbrauktu no Latvijas, viņiem ir jāsaprot, ka politiķi nenozags ļaužu darba augļus. Ka ir jēga veidot savu uzņēmumu. Kāds uztaisīs fiktīvu uzņēmumu, lai no valsts izkrāptu PVN. Es, piemēram, raujos melnās miesās, bet vienam viss tiek par brīvu tikai tāpēc, ka viņš ir pie pareizās partijas vai ir pareizais radnieks. Nē, tad labāk es braukšu prom un strādāšu kaut kur citur! Man vajag zināt un ticēt, ka tie tur augšā patiešām nav izvēlējušies politiskos amatus, lai mani apzagtu. Man vajag zināt un ticēt, ka politiķi strādās katru dienu, lai zagšana ietu mazumā. Krievijas impērijas laikā cara valdība Baltijā par gubernatoru dažkārt iecēla katoli, lai vietējiem luterāņiem – vāciešiem, būtu grūtāk vienoties pret impērijas varu. Rīgas mērs Armisteds taču bija skots. Paskatieties, cik daudz viņa laikā tika uzcelts Rīgā! Viņam šeit nebija korporatīvās saites. Un tādi piemēri ir daudzas valstīs.

Ko es darītu? Mūsdienās premjeru ievest no citas valsts būtu smieklīgi. Ja es veidotu valdību pēc labākas sirdsapziņas (nevis pēc Latvijas politiskās tradīcijas), tad es amatos saliktu labākos speciālistus un tos, kas ir mazāki zagļi. Ir jābūt spējām konkrētajā nozarē. Vienlaikus ir jābūt definētam plānam, ko darīt pirmajā gadā un ko atlikt nākotnei. Plānam ir jābūt pakārtotam tam, ko mēs gribam sasniegt. Un visi darbi, likumprojekti, vizītes, aktivitātes tiek vērtētas pēc tā, vai tās tuvina vai attālina mērķi. Pirms nosūtīt kādu papildus sveicienu Gruzijas prezidentam Mihailam Saakašvili ir jāizvērtē, vai šāda rīcība mūs tuvina vai attālina no mērķa. Un tā par jebkuru lietu.

Juris Paiders - Lietuvas prezidentei Daļai Gribaускаitei 2010. gada atteicās doties 29. maijā uz Tbilisi, lai tiktos ar Gruzijas prezidentu un svinētu Gruzijas neatkarības dienu. Viņa arī neielūdza Gruzijas prezidentu uz Lietuvas neatkarības dienas svinībām, jo 2010. gadā 1. jūnijā viņai bija ieplānota tikšanās ar Krievijas vadību, un pārāk lielas tuvības demonstrēšana ar Gruziju var kavēt Lietuvas saimnieciskās ieceres saistībā ar Krieviju.

Jānis Urbanovičs - Arī mums jāizvērtē, vai konkrētā rīcība mūs tuvina vai attālina no mērķa. Un tā par jebkuru lietu. Mums ir partneri Eiropas Savienībā, viņi daudzās jomās var mums palīdzēt, bet nevis tāpēc, ka viņi mūs mīl. Bet tāpēc, ka viņi ir egoisti! Kad 2010. gadā bija atbraukusi nozīmīga delegācija no ES, es teicu: „Latvijas parādi būs jāatliek! Ir jāatliek to parādu atdošana, kuri jāsāk atdot 2012. gadā!” Jāatliek nevis tāpēc, ka Brisele mīl Latviju, bet tāpēc, ka pretējā gadījumā mums nebūs ko ēst un Rīgas problēmas kļūs visas Eiropas problēmas. Viņi ir tikpat atkarīgi arī no mums, kā mēs no viņiem. Ja valsts ekonomika celsies, tad arī visu tīpašumu vērtība celsies. Lūdzu, netraucējiet! Viss! Varai vajag definēt saprotamas lietas. Ir jādefinē, ko vara darīs pati un ko vara neatļaus darīt. Un viss! Vara šīs robežas nedrīkstēs pārkāpt, bet pilsoņi kontrolēs, lai vara nepārkāpj pašas iezīmētās robežas. Ko nozīmē – vara? Tas ir konkrēts cilvēks. Ikviens, kas pārkāpj robežas, tiek izmests no varas struktūrām un tiek tiesāts. Ir jātiesā. Ir jābūt izjūtai, ka tas tā – nopietni, ka tā nav spēle, ka tā nav visatļautība koalīcijā, ka ir beigušies kaut kādi kuluāri. Partijām nedrīkst atdot ministrijas kā dzimtmuižas. Partijas diskutēs tikai ar premjeru. Starp citu, Satversmē tā arī ir rakstīts. Tikai šis princips Latvijā praktiski netika pielietots. Saeimā ir jānotiek diskusijām, strīdiem par

to, kādam jābūt valdības plānam. Tad, kad ir izveidots uzdevums valdībai, tad ir jāizvēlas labāko šī darba darītāju. Viss! Tagad lai premjers meklē un atrod ministrus.

Tas, ko stāstu, ir Latvijas Satversmē ierakstīts, bet nekad netika pildīts. Visu laiku! Kas apstiprina valdības deklarāciju? Parlaments. Prezidenta nominētais premjera kandidāts iesniedz deklarāciju un kabinetu, kas šo deklarāciju pildīs. Pirms tam notiek diskusija par šo deklarāciju. Diskusijām nav jānotiek pa kaktiem, bet tie, kas parakstās, tad arī veido nākamā vairākuma koalīciju. Pēc tam premjers aicina savus ministrus. Premjers aicina!

Juris Paiders - Lielā mērā varam secināt, ka ir divi potenciālie risinājumi. Var nerefarmēt Satversmi, ja izdodas panākt, ka Saeima kļūst par sabiedrības demokrātijas centru. Tomēr, ja šāda utopija pati no sevis nerodas tad alternatīva Latvijas neveiksmīgajam demokrātijas eksperimentam ir pāreja uz vēlēšanu sistēmu, kad deputāti pārstāv nevis partiju, bet konkrētas teritorijas vēlētajus.

Jānis Urbanovičs - Jebkurā gadījumā ir jāsaprot, ka Latvija nav izolēta no pasaules un arī mūsu iekšpolitiskie panākumi būs atkarīgi no tā, kādu vietu Latvija ieņems starptautiskajā ekonomikā un starptautiskajā politikā.

4. Alternatīva starptautiskajā dimensijā

4.1. Baltijas forums kā starptautiskā alternatīva

Juris Paiders - PSRS laikā sakari ar Rietumvalstīm praktiski nebija. PSRS sabrūkot, notika strauja Eiropas un Rietumu ienākšana Latvijā - tik strauja, ka Rietumu labvēlība un atbalsts šķita daudz svarīgāks par labu kaimiņattiecību saglabāšanu ar austrumu kaimiņiem. Deviņdesmito gadu otrajā pusē bija skaidrs, ka Latvijas ārpolitika lido tikai ar vienu spārnu. Faktiski tieši tad radās vajadzība un interese par līdzsvarotu ārpolitiku, par otru spārnu Latvijas starpvalstu attiecībās. Kā pirmā platforma attiecību līdzsvarošnā attiecības ar bijušo PSRS kļuva *Baltijas forums*.

Jānis Urbanovičs – Jūs atbildējāt uz jautājumu, kāpēc vispār radās *Baltijas forums*. Kad 1998. gadā Latvijā notika krieviski runājošo pensionāru pikets un pirmais lielākais atsalums attiecībās ar Krieviju, mēs ar Nikolaju Neilandu un vēl dažiem cilvēkiem savā starpā apspriedām situāciju, redzējām pasākumu un tā interpretācijas Latvijā, Krievijā, Rietumos un centāmies saprast, kāpēc tas tā notiek un kas notiks tālāk. Bija sajūta, ka tas viss kaut kur tiek inscenēts, bija sajūta, ka būsīm Krievijas ienaidnieki, peramais zēns, un tā arī bija. Un tad bija jautājums – bet ko dara mūsējie ārpolitikas viedotāji? Vai tikai viņi speciāli neļaujas provokācijām, vai varbūt viņi ir šo provokāciju līdzdalībnieki, bet varbūt iniciatori? Kas ir režisori un kāpēc? Kopš 1998. gada tamlīdzīgas situācijas radušās vairākkārt, un ne tikai attiecībās ar Krieviju – ar mums ir darīts daudz kas tāds, ko nevajadzētu. Galvenais secinājums bija, ka nav garantijas, ka tie, kas ir pašā augšā, arī reāli domā par to, kā sabiedrībai būtu labāk ilgtermiņā. Šīm mūsu savstarpējām apspriedēm sporta ģērbtuvēs, pie tējas tases un citviet sekoja apaļie galdi un diskusijas, jo sapratām, ka vajag kopīgi meklēt atbildes. Ne tikai mums pašiem – arī Krievijai, arī citviet sabiedrībai pašai jāmeklē atbildes uz tai svarīgiem jautājumiem un tās jādara zināmas varai. Tas ir mērķis.

Atradām partnerus Krievijā, Lietuvā, Zviedrijā, tad izgājām uz ASV. Cenšamies veidot darba kārtību ar jautājumiem, kas interesē daudzus. Un šie slavenie eksperti, politiķi, dažs jau desmit gadus pēc kārtas, brauc pie mums nevis tāpēc, ka viņiem nav ko darīt, bet brauc meklēt atbildes uz aktuālajiem jautājumiem, kas viņiem ir sarīgi viņu ikdienas darbā.

Ikvienas konferences darba kārtības jautājumi bija aktuāli un svarīgi ne tikai man kā politiķim, bet visai Latvijai, Eiropai, Krievijai, ASV, svarīgi plašai sabiedrībai. Tie ir jautājumi, uz kuriem nav pareizo atbilžu. Tāpēc ir svarīgi dzirdēt politikas ekspertu un politiskās virtuves veidotāju argumentus. Kāpēc kāda valsts rīkojas tā vai citādi, kā tā grasās rīkoties un kā tas ietekmēs mūs? Bet mēs tobrīd kļuvām ļoti provinciāli, neaktīvi un nevēlīgi iespēju veidotāji, tādi mēs

sākām kļūt ar pirmo neatkarības dienu. Esam kļuvuši tikai par ņēmējiem, skatāmiem, kur ir kādi fondi, argumentējot ar mūsu grūto pagātņi, sliktu starta stāvokli u.tml. Forumos cenšamies raudzīties plašāk un, paplašinot cilvēku apvārsni, atbrīvojamiem no nepamatotām ilūzijām, no provinciālisma, jo būt uzpūtīgam un dižam vai arī noniecināt sevi – tas ir provinciālisms.

Baltijas forumam izveidojās daudzveidīgi gan oficiāli, gan arī neformāli kontakti ar Latvijas, Krievijas, NVS un ES valstu uzņēmējiem un politiķiem.

Sākotnēji *Baltijas foruma* darbība pamatā bija koncentrēta uz ikgadējās starptautiskas konferences organizēšanu, kura tradicionāli norisinājās Jūrmalā. Tas ļāva politiskas un ekonomiskas diskusijas savienojot ar Latvijas dabas un Rīgas jūras līča liedaga valdzinājumu. Pakāpeniski *Baltijas forums* kļuva par diskusiju, konferenču, semināru platformu, kurā tika diskutēts par aktuālām un asām tēmām. Pakāpeniski *Baltijas forums* apvienoja dažādu uzskatu piekritējus, lai dialoga režīmā uzklautu argumentus un rastu iespējamus risinājumus.

Baltijas foruma rīkotās starptautiskās konferences vienmēr ir izcēlušās ar plašu starptautisku pārstāvniecību. Mūsu konferencēs ir piedalījušies tādas personības kā Krievijas politiskās partijas „Labējo spēku savienība” līdzpriekšsēdētāja Irina Hakamada, Krievijas Globalizācijas problēmu institūta zinātniskais vadītājs Mihails Deljagins, Krievijas Domes Cilvēktiesību komisijas priekšsēdētāja Ella Pamfilova, žurnāla „The National Interest” galvenais redaktors Džons O’ Sallivans, profesors Helmutis Sonnenfelds, R. Niksona centra prezidents Dmitrijs Saimss un citi.

Juris Paiders - Kamēr ik gadus tika diskutēts par Baltijas un Krievijas, Baltijas un ASV attiecībām, bija zināma vienvērdība, īpaši, ja aizvadītājā gadā nebija zīmīgu satricinājumu vai progresa. Kura konference pēdējos 10 gados bija visnozīmīgākā?

Jānis Urbanovičs -Forums nekad nebija šaurs, turklāt pakāpeniski paplašinājās foruma ģeogrāfija. 2001. gada *Baltijas foruma* ceturtā konference Jūrmalas sanatorijā *Belorossija* bija veltīta sadarbībai trijstūrī Krievija-Baltkrievija-Baltija no Eiropas Savienības skatupunkta. Tolaik viens no Krievijas Ārējās un aizsardzības politikas padomes vadošajiem pētniekiem Igors Jurgens formulēja koncepciju, ka pēc ES paplašināšanās austrumu virzienā pie Krievijas un Baltkrievijas robežām būs uz citiem principiem balstīta Eiropas ekonomiskā telpa. Jau 2001. gadā diskutējam par globalizāciju un nacionālo identitāti, par Ziemeļu dimensijas perspektīvām un NATO paplašināšanās ģeopolitiskajām sekām. Jau tolaik secinājām, ka Ziemeļu dimensija ir "revolucionārs izrāviens", gan bez reāla seguma.

Bija arī pasākumi ar izteikti zinātnisku ievirzi. *Baltijas forums* 2004. gada aprīlī rīkoja konferenci Latvijas Universitātes doktorantiem «Tirgus ekonomika – iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanas faktors un ilgtspējīgas demokrātiskas attīstības pamats atbilstoši taisnīguma principiem». 2004. gada beigās *Baltijas forums* uzsāka sabiedriski informatīvu projektu “Uz zināšanām balstīta Labklājības sabiedrība: alternatīva attīstības stratēģija Latvijai?” Tā mērķis ir izstrādāt un apspriest alternatīvas, uz nākotni orientētas Latvijas sociāli ekonomiskās attīstības stratēģijas iespējas un nepieciešamību. Šīs stratēģijas uzmanības centrā ir koncepcija par labklājības sabiedrību, kas balstās uz zināšanām, un tās pamatā ir doma par to, ka valsts investīcijas sociālajā infrastruktūrā un cilvēkresursos ir ilgtspējīgas sociāli ekonomiskas attīstības priekšnoteikums nevis tās šķērslis. Latvijā jau tolaik pietrūka diskusiju par nākotni, par tādu attīstības virzienu, kas iesaistītu un saliedētu visu sabiedrību. Mūsu nostāja bija, ka akadēmiskas izpētes projektiem ir jāpiedāvā sabiedriskai apspriešanai alternatīvu Latvijas sociāli ekonomiskās attīstības stratēģiju.

2004. gadā formulējām principu, kā jāieskicē optimālā sociālekonomiskā stratēģija. Kādi ir tās mērķi, kādām jābūt prioritātēm, investējot sociālajā infrastruktūrā un cilvēkresursos? Kur rodas nepieciešamība pēc aktīvākas valsts iesaistīšanās sociālā investora lomā? Kādi ir sabiedriskie un politiskie priekšnosacījumi, lai darbotos valsts investīcijas? Tad jānoskaidro, kādi resursi ir pieejami šādas stratēģijas īstenošanai Latvijā īstermiņa un ilgtermiņa laika posmiem. Kādus resursus varētu saņemt no ES un kādus varētu radīt papildus? Kāda būtu

sabiedrības resursu pārorientēšana, cik lielā mērā un ar kādiem nosacījumiem šādu pārorientēšanu atbalsta Latvijas iedzīvotāji?

Molotova–Ribentropa pakta 65.gadadienas priekšvakarā *Baltijas forums* Rīgā organizēja diskusiju par pakta sekām, bet Maskavā intervēja Krievijas vadošos politologus. Kāpēc mēs pievēršamies Molotova - Ribentropa paktam? Mūs nevadīja merkantila ideja izvērtēt, vai pastāv kompensāciju vai citu labumu iegūšanas iespējas. Mēs sapulcējamies, lai izvērtētu ar pakta saistīto vēstures pieredzi un apgūtu no šīs pieredzes izrietošās mācības, risinot mūsdienu problēmas. Šī bija mana pozīcija. Negribēju un negribu nodarboties ar mazohismu, sūdzēties pasaulei par Latvijas grūto likteni, uzprasīties, lai visi mūs pažēlo un palīdz. Domāju, ka pēdējo divu tūkstošu gadu laikā pasaule nav kļuvusi labāka, ka lielāko daļu pasaules neinteresē, kā latviešiem klājas un vai latvieši ir sagaidījuši Kremļa atvainošanos, vai panākuši kontribūciju no Vācijas par kara postījumiem. Daudz svarīgāk bija saprast to, ka mums jāklūst gudrākiem un veiklākiem par tiem lielajiem, kas savā starpā vienmēr agri vai vēlu atrod kopēju valodu un vienojas uz mazāku tautu rēķina. Mums bieži vien pat nebija ļauts zināt, kas ir viena vai otra lēmuma pamatā. Mēs gandrīz pusgadsimtu varējām tikai nojaust, ka esam Molotova - Ribentropa pakta slepeno protokolu upuri. Mums būtu jāaptver, ka cenšanās par katru cenu izpatikt kādam no lielajiem (labāk, protams, visstiprākajam) ir visai tuvredzīga un ne visai gudra politika. Lielie galu galā aizstāv savas un nevis to mazo spēlētāju intereses, kas lielajiem ilgi ir bijuši uzticīgi. Tāpēc pārāk cieši pieslejoties kādam vienam spēkam, gandrīz neizbēgami pēc kāda laika to iznāk nožēlot.

Vissvarīgākais – saprast to, kas ar mums ir noticis un kā to vairs nepieļaut. Saprast, kas notiek ar mums un ar pasauli. Mums ir jāiemācās pašiem tikt galā ar savām problēmām. Mums jābūt pateicīgiem visiem, kas palīdz vai vēlas mums palīdzēt, taču neuzliksim citiem atbildību par mūsu neveiksmēm.

Juris Paiders - 2003. gadā ES iestāšanās referendumā priekšvakarā *Baltijas forums* kopā ar Baltijas sociālo zinātņu institūtu, nāca klajā ar savu iniciatīvu pētījumam par to kāpēc gan pilsoņi, gan nepilsoņi ir “par” vai “pret” ES.

Jānis Urbanovičs - *Baltijas forums* vienmēr uzskatīja, ka mums ir ne tikai jāreaģē uz aktuālo valsts politisko darba kārtību, bet arī jāpiedalās tās veidošanā. 2005. gadā sākām diskusiju ciklu, viena no diskusijām — “Lisabonas stratēģija Latvijā: starp investīcijām cilvēciskajā kapitālā un ekonomisko izaugsmi” tika organizēta kopā ar Eiropas Komisijas pārstāvniecību Latvijā, piedaloties Fridriha Eberta fondam (VFR). Tolaik Eiropas Savienības izaugsmi raksturoja divas paralēlas tendences. No vienas puses, Eiropas Savienības valstu saimei pievienojās jaunas dalībvalstis, kas līdz šim ir piemērojušas diezgan liberālu monetāru stratēģiju, lai panāktu maksimālus ekonomiskās izaugsmes tempus. No otras puses, Eiropas Savienība aizvien vairāk sāka uzsvērt savstarpējo saistību starp progresu ekonomikas, sociālajā un vides jomā. Tieši tam bija jābūt priekšnoteikumam dinamiskas un ilgtspējīgas sabiedrības un ekonomikas veidošanai, kas arī tika ierakstīts Lisabonas stratēģijā. Katrai valstij jānodrošina ievērojamas investīcijas cilvēkkapitālā un sociālajā kapitālā. Tādējādi jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kuru ekonomiskie resursi ir ierobežoti, bija jāizvēlas starp īstermiņa ekonomisko izaugsmi un ilgtermiņa ekonomisko un sociālo ilgtspēju.

Juris Paiders - Cik atceros, 2005. gada 27.maijā jūs paudāt lielākai politiķu daļai tolaik pilnīgi nepieņemamu atziņu, ka „mēs lielā mērā dzīvojām ilūzijās, ka pietiek iestāties Eiropas Savienībā un viss sakārtosies. Likumi būs kā ES, dzīves līmenis celsies pats no sevis.”

Jānis Urbanovičs - Varu atkārtot to vēlreiz. Mēs varam iestāties desmit NATO, taču nejutīsimies drošāk, ja dzīvosim tādā apziņas līmenī kā tagad. Vienai daļai Latvijas sabiedrības joprojām ir bailes no pagātnes, kas izvēršas ne tikai bailēs no Krievijas, bet arī bailēs no krieviem, kas dzīvo Latvijā. Tā ir iracionāla nostāja, bet tā ļoti labi parāda sabiedriskās domas līmeni, kāds ir mūsu valstī. Mēs sevi joprojām nevaram uzskatīt par brīviem cilvēkiem. Protams, ir politiskie spēki, kas uz to spekulē. Vieni saka – "krievi nāk!", otri – "latvieti, nepadodies!". Ja par viņiem kāds balso, tad viņiem ir tiesības būt. Bet, ja grupiņa cilvēku spēj tik ilgi turēt sabiedrību tik lielā naida noskaņojumā, tad kaut kas ar mums nav kārtībā.

Juris Paiders - Kad 2005. gada novembrī pēc *Baltijas foruma* ielūguma Latvijā viesojās Krievijas Prezidenta Starpreģionālo un kultūras sakaru ar ārzemēm pārvaldes priekšnieks Modests Koļerovs, uz „apaļā galda” diskusiju ieradās gan nacionālisti, gan internacionālisti, gan neitrālie. Kopumā bija kādi 100 dalībnieki - zinātnieki, žurnālisti un politiķi. Tolaik tika izteikti pilnīgi pretēji uzskati gan par ekonomikas sakariem starp Latviju un Krieviju gan krieviski runājošajiem, mazākumtautībām un to tiesībām.

Savukārt, 2006. gadā *Baltijas forums* paplašināja savu ģeogrāfiju un noorganizēja konferenci „Turcija Eiropas Savienībā – kas Latvijai sakāms?”. 2010. gadā, jau četrus gadus pēc konferences, Latviju apciemoja Turcijas ES lietu ministrs Egemens Baišs, kurš izteica sirsnīgus pateicības vārdus visiem, kas atbalstīja Turcijas virzību uz pilntiesīgu dalību ES. Turcija, līdzīgi kā Latvija, vienmēr ir bijis kā tilts starp dažādām kultūrām. Turcija vienlaikus ir Eiropā un vienlaikus Āzijā, vienlaikus Balkānos un Vidusjūras reģionā.

Turcijas un Armēnijas atšķirīgajā vēstures interpretācija par 1915. gada notikumiem var arī saskatīt zināmas paralēles ar Latvijas un Krievijas attiecībām.

Latvijas un Krievijas attiecībās zināmu spriedzi joprojām uztur radikāli atšķirīgā 1940. gada notikumu interpretācija. Daļa Latvijas pilsoņu joprojām uzskata, ka draudzīgas attiecības ar Krieviju var tikt uzlabotas tikai tad, kad Krievija atzīs okupācijas faktu un no tā izrietošās sekas. Latvijai vajadzēja 18 gadus, lai pārvarētu šo problēmu, bet galu galā mēs atteicamies no pretenzijām uz Abreni, parakstījām un ratificējām robežlīgumu. Latvijas un Krievijas domstarpībās par robežu tika novilkta trekna svītra. Turcijas attieksme pret Pirmā pasaules kara notikumiem ir visai līdzīga kā Krievijas varas attieksme pret Staļina laika noziegumiem. Krievija nevēlas atbildēt par Staļina teroru. Turcijas varas sapratne par Pirmā pasaules kara notikumiem ir līdzīga. 1915. gadā, kad Turcijas austrumdaļā norisinājās armēņu traģēdija, nekādas Turcijas Republikas nemaz nebija, jo valsts saucās Osmaņu impērija. Tikai pēc Pirmā pasaules kara beigām tautas kustība Ataturka vadībā nodibināja republiku. Turcijas Republika nevēlas un neatzīst savu atbildību par notikumiem, kas norisinājās pirms tās izveides. Savukārt ievērojama daļa armēņu un armēņu diaspora nav atteikusies no prasības Turcijai atzīt 1915. gada notikums par genocīdu pret armēņu tautu.

Jau tolaik Latvijas politiķi izteica atbalstu Turcijas ceļam uz ES. Atbalstu Turcijai izteica gan pozīcija, gan opozīcija.

Jānis Urbanovičs - Lielā mērā Latvijas iestāšanos NATO nodrošināja arī Turcijas atbalsts. Dialogā ar vienu no ietekmīgākajām pasaules islāma valstīm Turciju bija arī globālās drošības politikas jautājumi. Šie jautājumi tika plašāk izvērsti 2006. gada *Baltijas foruma* maija konference bija veltīta globālās drošības jautājumiem, Eiropas Savienības nākotnei, īpaši ņemot vērā paplašināšanos un attiecības ar tās kaimiņvalstīm, īpaši ar Krieviju; citas sadaļas skāra nacionālās un Eiropas identitātes globalizācijas procesā un ekonomiskos jautājumus. *Baltijas foruma* darba kārtībā bija ne tikai starptautisko attiecību un politikas jautājumi. *Baltijas forums* atvēra savu platformu arī jaunajiem zinātniekiem. 2006. gada 25. martā *Baltijas forums* rīkoja jau otro starptautisko zinātnisko konferenci doktorantiem un jaunajiem pētniekiem. Konferences tēma bija “Konkurence, integrācija, kooperācija: Baltijas reģiona ekonomiskās attīstības reģionālais un starptautiskais aspekts”. Galvenie referātu temati skāra Baltijas reģiona valstu nacionālo ekonomiku konkurētspēju globalizācijas apstākļos; Baltijas reģiona investīciju klimatu un Baltijas reģiona integrāciju Eiropas Savienībā.

4.2. Krievijas un Amerikas attiecību dimensija

Juris Paiders - Runājot par Krieviju, ir daudzas lietas, kas nav izdarītas, bet kuras varēja izdarīt. Bet mēs galu galā dzīvojam pasaulē, kur ir jāreķinās, ka vispirms mēs esam daļa no Eiropas Savienības un NATO dalībvalsts.

Jānis Urbanovičs - Gandrīz visu pēdējo 10 gadus laikā tika apgalvots, ka, lūk, ja Latvija ķīlidojas ar Krieviju, tad tas ir tīkami amerikāņiem. Latvijas politiķi no tā secināja, ka pasakot kaut ko sliktu par Krieviju, varēsi justies piederīgs transatlantiskajam klubam. Šādas idejas

nav raksturīgas Vašingtonai. Vašingtona arī ir dažāda. ASV Valsts departamentam ir daudzas un dažādas durvis. ASV ārpolitikai izteikta pēctecība. Ir konsekventa apziņa, ka Amerika ir ,bija un būs. Turklāt amerikāņi ir egoisti un savas intereses vērtē augstāk par citu interesēm. Arī Krievija tāpat. Krievijas Ārlietu ministrija būs Krievijas egoisti un Berlīnē domās par Vāciju, bet Madridē – par Spāniju. Tas ir tikai normāli, bet nevajag pārprast savu vietu un lomu, un nevajag arī noniecināt savu valsti.

Mēs nevaram ietekmēt lielus procesus, bet mēs varam sev ieriebt. Mēs varam sev ieriebt, lieku reizi nodemonstrējot savu ačgārno izpratni par to, ka ieriebnot Krievijai, mēs kaut ko labu un svētīgu izdarām Rietumu labā. Saasinot attiecības ar Krieviju, mēs faktiski kaitējam sev, un Rietumi jau tagad airvien biežāk saka: „Izbeidziet, jūs kļūstat par kavēkli mūsu politikai!”

Juris Paiders - Kādā 2009. gada diskusijā, kad tika jautāts par taustāmiem sasniegumiem no Latvijas dalības Eiropas Parlamentā labējo partiju eirodeputāti apgalvoja, ka galvenais viņu sasniegums ir tas, ka nepārtraukti no augstās Eiropas tribīnes bija atgādināts okupācijas fakts. Tagad visi ietekmīgie ļaudis no Itālijas un Spānijas, kas līdz šim barojās tikai ar Krievijas propagandu, zina, ka visu Latvijas problēmu cēlonis ir okupācijas sekas. Lūk, Latvijas deputāti palīdzēja Eiropai atvērt acis, un Eiropas parlaments tagad ir gatavs pieņemt rezolūcijas par komunisma noziegumu nosodījumu.

2010. gadā mēs nosvinējām neatkarības atjaunošanas divdesmito gadadienu. Faktiski viena paaudze jau ir izaugusi bez okupācijas. Tomēr Latvijas labējie politiķi joprojām klāsta, ka visu mūsu ekonomisko problēmu galvenais cēlonis ir okupācija. Tikai šie politiķi nevēlas pamanīt, ka ne jau mēs vienīgie bijām okupēti un smakām zem PSRS jūga. Čehija 2010. gadā varēja aizdot miljardu Starptautiskajam Valūtas fondam. Slovākija jau 2009. gadā sākumā tika uzņemta eirozonā. Taču 1968. gadā Čehoslovākiju kārtējo reizi okupēja padomju tanki apturot *Prāgas pavasari*. Slovākija un neskatoties uz PSRS okupāciju tika uzņemta eirozonā, nevis izlūdzoties žēlastību un atlaides, bet izpildot visus Māstrihtas normatīvus. Tikai Latvijai okupācijas sekas neatļāva veidot racionālu saimniecību.

Igaunija bija tikpat ilgi okupēta kā mēs, bet nedien apjoms tur bija daudzkārt mazāks nekā Latvijas bēdu ielejā. Visās ekonomiskajās nedienās vainot okupācijas smago mantojumu nozīmē bezkaunīgi melot sev un visai Eiropai.

Jā, bija okupācija, taču mums visiem bija gandrīz divi gadu desmiti, lai tiktu tam pāri.

Jānis Urbanovičs -Latvijas eiroparlamentāriešu destrukcija ir panākusi Latvijas izolāciju. Kad 2009. gada nogalē Eiroparlaments veidoja sadarbības grupu ar Krieviju, tad parlaments sadarbības grupā neiekļāva nevienu cilvēku no Baltijas. Neiekļāva principa pēc. Eiroparlamentārieši teica – jūs varat tikai sabojāt attiecības, jūs neprotat tās uzlabot. Maksimums, kur jūs varat darboties, ir Vidusāzijas valstis. Vācu, spāņu, itāļu deputāti teica, ka baltiešiem Krieviju nevajag. Viņi teica: jūs neesat eksperti, jūs esat “tribūnmeikeri.” Viņi jau ir iepazinuši mūs. Protams, būs daudz diskusiju – tādu, par kurām mēs varam tikai nojaust – starp Briseli un Maskavu, Vašingtonu un Maskavu. Tikai bez mums, jo mēs esam ieguvuši skandālu organizatoru slavu.

Juris Paiders - 2009. gada decembrī laikraksta *NRA* uzdevumā intervēju bijušo itāliešu izcelsmes Eiroparlamenta deputātu Džuljeto Kjezu, kurš 2009. gada vasarā Eiropas Parlamenta vēlēšanās kandidēja no apvienības "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā" , un, vērtējot ES un Krievijas attiecības un Latvijas deputātu uzvedību, viņš teica: „Krievija bija un paliks Latvijas kaimiņvalsts. Krievija ir gigants ar milzu ekonomiskām iespējām. Pilnīgi atdalīt Latviju vai Baltiju no Krievijas, iedzenot ķīli starp šīm valstīm, ir muļķīgi. Tas arī nav atbilstoši Eiropas garam. Tas Latvijai bija jāsaprot jau pēc iestāšanās ES... Manuprāt, zināmas politiskas grupas izmantoja Baltiju un īpaši Latviju un Igauniju kā trumpi, spēju kārti politiskā pretdarbībā pret Krieviju. To īpaši varēja redzēt Eiropas Parlamentā. Kā latviešu deputāti uzvedās Eiropas Parlamentā? Jūsu deputāti nepārtraukti un sistemātiski uzkurināja kaislības. Ir deputāti, kuri jūt atbildību par valsti un tautu, kas tos ievēlēja , bet ir ļaudis, kas Eiropas Parlamentā uzvedās neatbilstoši Eiropas garam. Tiklīdz jautājumi skāra enerģētiku, kad tika izskatīti ES un Krievijas attiecību jautājumi, tad Latvijas deputātu grupa darīja visu, lai diskusijas kļūtu destruktīvas. Viņi tūdaļ sāka polemiku par cilvēktiesību jautājumiem Krievijā.”

Jānis Urbanovičs - Mums ir jāiemācās būt egoistiem. Ja mēs tādi būsim, tad mums būs normālas attiecības ar Krieviju un jebkuru citu valsti. Pats galvenais, tad mēs nekaitēsim politiskā trīsstūra malām - Krievijai, Eiropas Savienībai un Vašingtonai. Ir jāprot atrast savas intereses, un, ja mēs to pratīsim, tad mēs būsime saprotami un respektējami. Ja mēs mētāsimies, tad Vašingtonā domās, ka šāda izturēšanās ir Kremļa inspirēta, bet Briselē domās, ka tā ir kārtējā Vašingtonas spēle, lai šķeltu Eiropas Savienību, bet Kremli savukārt domās, ka tā ir kāda pret viņiem vēsta NATO spēlīte. Patiesībā mūsu lielākās ārpolitiskās problēmas rodas no Latvijas līderu „bļodlaizības.” No prezidentu vēlmes izpatikt stiprākajam. Šāds verdziskuma sindroms jau bija iepotēts Padomju Savienībā, kā arī vēl pirms tam - 700 gadus ilgajā vācu jūgā. Kalpiskā vēlme uzminēt, ko saimnieks domā, Latvijai ļoti kaitē. Valsts līderiem visu šo laiku nebija saimnieka apziņas un domāšanas, tāpēc valsts, nedomājot par sekām, ir izzagta, nevis attīstīta. Visu, ko dabūja, pārdeva un pārpārdeva. Tagad viss guļ drupās. Kas ir attīstīts? Kas?! Un arī valsts ārpolitika ir drupās.

Ārpolitikā Latvijas valdība, mēģinot izpatikt kādai lielvarai, sabojāja attiecības ar kaimiņiem. Mēs kļuvām smieklīgi un nesaprotami. Piemēram, 2010. gada sākumā Valdis Zatlers steidzīgi izlēma braukt uz 9. maija svinībām Maskavā. Pirms tam viņš Bukarestē, Vašingtonā un Ņujorkā sarunāja runas par impērisma recidīviem Putina administrācijā. Es nesaku, ka viņam toreiz nebija taisnība, bet šāda mētāšanās neļāva gūt patiesu ārpolitisku labumu no piedalīšanās Uzvaras dienas svinības Maskavā. Arī Vaira Vīķe-Freiberga 2005. gadā aizbrauca uz Maskavu, lai piedalītos 9. maija svinības. Viņa pastāvēja, sarokojās, bet kāds mums visiem no tā labums?! Vai mums izveidojās labākas attiecības ar Krieviju?

Juris Paiders - Lai gan principā, kad jāizdara izvēle – runāt vai nerunāt, tikties vai netikties, braukt vai nebraukt, tad, manuprāt, valsts līderim ir jātiekas, jārunā un jāizstāvē Latvijas intereses un pozīcijas.

Jānis Urbanovičs - Mēs runājam par politikām, par visu politiku alternatīvām. Uzskatu, ka arī alternatīvām ir jābūt ar kaut kādu jēgu un parastam sabiedrības loceklim saprotamiem iemesliem, kāpēc mēs rīkojamies vienā vai otrā veidā. Es kā Latvijas iedzīvotājs vēlos zināt, kāds man no tā ir labums, ieguvums, kāds ir valsts ieguvums. 2010. gada sākumā vairākus mēnešus ilga trilleris – braukšu, nebraidšu, ielūgs, neielūgs.

Mums ir jāanalizē savas vajadzības. Jāsaprot, kas ir ar visām mūsu politikām, kādas ir mūsu iespējas, kādi ir mūsu resursi. Kārlis Ulmanis teica: „Kas nav, tas jāiegādājas.” Jāsaprot, ko tev kā ekonomikas ministram, kā lauksaimniecības ministram vajag no ārpolitikas. Un tad ārlietu ministrs ņem un izdara. Un ārlietu ministrs saka – lai es to darītu, man vajag, lai jūs šeit, mājās, paveiktu to un to. Ja nevarat to izdarīt, tad es neuzņemos to, ko jūs prasāt. Viss. Ir jābūt politikai simbiozei, tās nedrīkst viena otru apkarot. Sociālā politika, fiskālā, ekonomikas, ekoloģijas, kultūrpolitika un ārpolitika.

Juris Paiders - Ļoti daudzi ārlietu resursi tiek tērēti, lai draudzētos ar ASV, bet ar ASV mūs nekad nav saistījušas kaut cik nopietnas ekonomiskās intereses. Latvijas ārējais tirdzniecības apgrozījums ar Krieviju 2008. gadā bija 1,22 miljardi latu, ar ASV 0,14 miljardi latu. Ar ASV Latviju saista liela draudzība, kas nerada ekonomisku labumu. Ko Latvija ir guvusi no tā, ka ārpolitika bija orientēta uz valsti, ar kuru nebija tiešas ekonomiskās intereses?

Jānis Urbanovičs - Latvija nebija orientēta uz ASV. Latvija visu laiku ir bijusi dezorientēta. No tā, ka mums, vismaz formāli, ir draudzīgas attiecības ar ASV, nekāda sliktuma nav. Pavisam cits jautājums – vai mēs no tā esam varējuši gūt praktisku labumu valstij? Nē! Nu nav Amerikā jābūt latviešu interešu ministrijai! Nu nevaram mēs to prasīt! Nevajag mums būt tik lieliem mazohistiem! Šajā sakarā – viena veca ebreju anekdote. Viens ebrejs saka: „Ja es šodien nevinnēšu loterijā, pakāršos.” Notiek izloze, viņš nevinnē un pakaras. Visa tauta saiet un jautā Dievam: „Kā tad tā? Visi taču zināja – ja Ābrams ko saka, tad darīs. Kāpēc tu viņu negribēji glābt? Vai tev bija žēl viņam ļaut, lai vinnē loterijā?” Bet Dievs no mākoņa maliņas atbild: „Viņam vismaz vajadzēja nopirkt loterijas biļeti.” Nu, lūk!

Man viens ietekmīgs amerikānis jautāja: „Ko tu, Jāni, darīsi, kad būsi premjers? Izstāsies no NATO?” Es atbildēju: „Nekad! Nemūžam! Vai tu traks!” Ir citi laiki. Mēs esam tur iestājušies –

pasaules pašā elitārākajā klubā. Bet visi klubi ir egoistu klubi. Kluba biedri vienojas par zināmiem nosacījumiem, kā savu egoismu apmierināt nekaitējot citiem. Ja kāds izrāda pārlieku lielu altruismu, visi laimīgi aplaudē, slavē, sit uz pleca un sūta viņu visur, kur paši negrib iet. Mūsu čaļi grib karot, kāpināt kaujas prasmi, protams, ne tur, kur vairāk šauj, bet tur, kur ir klusāk. Kāpēc ne? Tā ir profesija, kura Latvijā vīriešiem ir ģenētiski pieprasīta. Mums ir daudz karotāju un gribētāju karot. Mēs esam zināma kā karotāju tauta.

Latvijas problēma ir tā, ka tad, kad mēs iestājāties NATO, mēs pat nemēģinājām dabūt labumu investīciju vai pasūtījumu veidā. Parasti citas valstis, kuras iestājās kādā elitārā klubā, savu dalības maksu, pat ar procentiem, atdabū ar pasūtījumu darbiem. Latvijas uzņēmēji var šūt armijas vateņus vai gatavot pārtiku armijas apgādei – tā mēs varam ekonomikā atgūt naudu. Mēs to nedarām. Pat igauņi un lietuvieši to dara. Savukārt kā poļi cīnās! Ne jau par raķetēm viņi cīnās, bet par ekonomiskiem labumiem sev. Tas ir normāli – šāds valstsvīru egoisms attiecībā pret citu valstu vīriem un sievietēm, paturot prātā ne savu personīgo labumu, bet savas valsts un savas sabiedrības labumu, ir saprotama, tradicionāla sistēma. Lai kādi līgumi tiktu slēgti pēc Lisabonas līguma, arī Eiropas Savienībā darbojas tieši šāda kārtība.

Juris Paiders - Pieņemsim, ka Latvija sāks uzlabot attiecības ar Krieviju. Vai tas nesabojās attiecības ar Ameriku?

Jānis Urbanovičs - Vai tad mēs kādu NATO noslēpumu tirgosim Krievijai? Mēs tirgosim savas šprotes, sieru un sviestu. Mēs netaisāties šeit apbruņot krievu karakuģus. Mēs labprāt piegādātu lauksaimniecības preces, kaut vai visai Krievijas armijai, lai tikai pērk. Mēs darītu to pašu, ko dara jebkura cita Eiropas Savienības un NATO valsts. Savukārt, ja kāds saka, ka mums vajadzētu piebremzēt, veidojot labas attiecības ar Krieviju, jo tiek prognozētas globālas ziepes, tad mana atbilde ir: „Tad jūs, lūdzu, nopērciet no Latvijas visu to, ko NATO interešu vārdā nepārdošu uz Krieviju. Pērciet Latvijas šprotes, siļķes, sviestu! Ja to nevarat izdarīt, tad netraucējiet!”

Juris Paiders - Ja šo pašu analogiju pielietojam attiecībā uz Gruziju, tad sekas ir redzamas. Pirms 2008. gada augusta Dienvidosetijas kara lielāko daļu Gruzijas eksporta patērēja Krievijā. Gruzijas preču galvenais noteicošais tirgus bija Krievija. Gruzija izvēlējās ar ekonomiku nesaistītu ārpolitiku un nonāca reālā karastāvoklī ar Krieviju. Tikai viņiem pretim nekas netiek dots. Ir zaudēti 80 vai pat 90 procenti tirgus. Latvijas ļaudis, palīdzot Gruzijai, sāka nedaudz vairāk pirkt Gruzijas vīnus vai minerālūdeni *Boržomi*. Tikai 2,2 miljoni mūsējo nekompensēs tos pirkumus, kurus veica 142 miljoni Krievijas Federācijas iedzīvotāju. Kara rezultātā Gruzija zaudēja gan savas teritorijas, gan savu svarīgāko preču noieta tirgu, tā vietā neiegūstot nevienu tirgu, bet mīglainus solījumus par dalību NATO tālā, tālā nākotnē, kad tā normalizēs attiecības ...ar Krieviju. Neviens no tiem, kas gruzīnus slepus kūdīja, lai viņi ar spēku realizē savu teritoriālo integritāti, viņiem savus tirgus plaši neatvēra.

Jānis Urbanovičs - Redz, Gruzijas prezidents Mihails Saakašvili bija ļoti saprotams Latvijas varas partijām. Kāpēc? Viņš ir tāds pats – viņš ir tāds politiķis, kuram ir pilnīgi vienalīdzīga Gruzija un gruzīni. Viņš risina savas problēmas. Viņš padarīja Gruziju atkarīgāku no transatlantiskā vektora, viņš turpina saņemt dotācijas savam ierēdņu aparātam, viņš saņem kredītus par bruņojumiem, kurus viņa pēcteči maksās amerikāņiem paaudžu paaudzēs. Mihails Saakašvili uz attiecīgo brīdi atrisināja savu iekšpolitisko problēmu. Ilgtermiņā gruzīni viņu tiesās kā valsts noziedznieku, un viņu neviens neaizstāvēs nedz Gruzijā, nedz ārpus tās. Taisnības labad ir jāpiebilst, ka Mihails Saakašvili nav nekāds ļaunais monstros. Viņš ir parasts populists. Viņš tieši tāpat kā Latvijas labējā vara, izvēlējās atbalstīt uz to brīdi stiprāko. Šobrīd pasaulē stiprākais spēks ir ASV, bet Gruzijas prezidents mēģināja uzminēt, kas varētu jeņķiem patikt. Turklāt ir zināmas transnacionālas korporācijas, kas savu nākotnes peļņu saredz Nabuko gāzes vada būvniecībā un ekspluatācijā. Šādi lokālie spēlētāji ir viegli identificējami. Tikai tās nav ASV valsts stratēģiskās un globālās intereses. Tieši pretēji - ASV ārpolitika kļūst par savdabīgu ķīlnieku antikrieviskajām spēlēm. Vienlaikus, protams, Krievijas resori izmantoja Saakašvili faktoru savā labā. Kāda jēga lielvalsti lamāt vai sodīt par to, ka tā ir izmantojusi sava pretinieka kļūdu savā labā. Saakašvili kļūdas tika izmantotas.

Juris Paiders - Ļoti nežēlīgi izmantotas.

Jānis Urbanovičs - Jā, ļoti nežēlīgi. Nesimetriski. Egoisms starp valstīm nav unikāla parādība. Krievija nav unikāla šajā ziņā.

Juris Paiders - Krievijas vara tomēr ir stingri mainījusies, jo Krievijas tanki līdz Tbilisi neaizbrauca un nekāda varas nomaiņa nenotika.

Jānis Urbanovičs - Daudz kas mainās. Bet valstu vadītāju kļūdas tikpat dārgi izmaksā tautām kā 20. vai 19. gadsimtā. Un Mihails Saakašvili kļūdījās, pārrēķinājās, līdzīgi tam, kā kļūdās un pārrēķinās Latvijas politiķi. Viņš risina savas personīgās vai klana problēmas. Iespējams, viņi bīda kādu transnacionālu korporāciju. Es nepiekrītu tiem, kas apgalvo, ka viņš ir traks. Viņš ir populists! Viņš nepiedomā pie tā, ko viņa avantūras Gruzijai dos ilgākā laika periodā. Viņam ir citas prioritātes. Te ir tāda pat situācija arī Latvijā. Ir radušies miljonāri, viņiem izveidojusies ietekmes sfēra, kas tiek izlietota egoistiskai patēriņa politikai. Cilvēki ienīst šādu kārtību, viņi ir vīlušies un, pats trakākais, netic, ka kaut kas var mainīties. Tieši tāpēc Latvijas ļaudis izvēlas individuālu dezertēšanu, viņi aizbrauc projām, jo netic, ka Latvijā kādreiz kaut kas var mainīties uz labo pusi.

Juris Paiders - Ja ārpolitiskā alternatīva ir uzlabot attiecības ar Krieviju, tad mums būs jādod atbildes arī uz tādiem jautājumiem, uz kuriem nemaz negribētos dot tiešu atbildi. Labi, sākām sadarbības programmas – uzlabojām satiksmi, attīstījām transporta un tranzīta koridorus. Tikai kādā brīdī Krievijas ārlietu resors dos mājienus atzīt Abhāzijas vai Dienvidosētijas neatkarību, vai neatzīt Kosovas neatkarību. Cik tālu Latvija būtu gatava piekāpties, lai nezaudētu savas saiknes ar Eiropas Savienību un dalību NATO? Zināma ārpolitiska izvēle gan Abhāzijas, gan Kosovas jautājumā bija jāveic visām NVS valstīm - Baltkrievijai, Ukrainai, Kazahstānai u.c. Liela daļa NVS valstu līderu pateica: „Nē, nē! Līdz šai līnijai mēs ejam, tālāk nē.”

Kā atrast pareizo līniju, uzlabot attiecības ar Krieviju, bet vienlaikus neklūt par bandinieku Krievijas ārpolitikā, jo -patīk vai nē, bet mēs dažkārt bijām tāds upurējams Amerikas ārpolitikas bandinieks.

Jānis Urbanovičs - Manuprāt, kopš esam ES un NATO dalībvalsts, šī dilemma ir kļuvusi vienkāršāka. Globālām problēmām mēs vienojamies par kolektīvu atbildi - Eiropas Savienības kopējo atbildi. Kā balansēt starp dažādam interesēm? Manuprāt, izcilu atbildi savulaik sniedza bijušais Vācijas kanclers Helmut Kols, kad viņam jautāja, kas viņš īsti ir - vācietis vai eiropietis. Viņš atbildēja, ka, ja viņam uz šo jautājumu ir jāatbild Amerikā, tad viņš saka, ka viņš ir eiropietis. Ja viņam šo jautājumu uzdod Eiropā, tad viņš atbild, ka pirmkārt viņš ir vācietis. Bet, ja šo jautājumu viņam uzdod Vācijā, tad viņš atbild, ka ir bavārietis.

Ārpolitikā ar Krieviju mums ir stingri jāturas ES pozīcijās. Līdz šim Latvijas vadība ar savu pārāk lielo steigu un pārāk ātro viedokļu paušanu, ar kaut ko solidarizējoties vai kaut ko nopeļot, ir ļoti kaitējusi vienotai Eiropas politikas izveidei. Kopā ar poļiem un baltiešiem Latvija līdz šim ir pamatīgi torpedējusi Eiropas – Krievijas ārpolitiskā vektora izveidošanu.

Latvija bija pirmā un vienīgā valsts Eiropā, kas 2003. gadā pieteica karu Irākai. Pat amerikāņi vēl neko nebija pieteikuši. Kādas divas, trīs dienas mēs bijām vienīgie, kas bijām pieteikuši karu Irākai. Vienīgie! Saeima akceptēja Lisabonas līgumu, to nelasot un nedebatējot. Pārāk lielā centība un saimnieka domu nojaušanas kāre kaitē visur. Latvijai noteikti nevajadzēja Gruzijas konflikta laikā nostāties Krievijas pusē. Kāpēc? Tāpēc, ka tas nebūtu pareizi. Krievija darīs to, kas viņiem ir izdevīgi. Bet kāda mums daļa par viņu atbalstu? Kad es runāju par labām attiecībām ar Krieviju, es vispār nepiedomāju par Krieviju. Man vispār nav vēlmes kaut ko darīt Krievijas labā. Godīgi strādājot, labumu gūs abas valstis – gan Latvija, gan Krievija. Mums jādzīvo atsevišķi! Bet mums jāsadzīvo labi! Un, ja mēs sadzīvosim labi un labāk, mēs būsime lielāki eiropieši. Tad mēs būsime stiprāka NATO dalībvalsts, un tad NATO būs stiprāks bloks. Un, ja mums būs labākas attiecības ar Krieviju, tad arī NATO un Krievijas dialogs būs labāks. Viņi mūs izmantos kā dialoga veicējus, nevis klausīsies pasakas par to, ka mēs esam okupācijas eksperti. Somi tagad ir ieguvuši slavu kā Krievijas eksperti. Nevis poļi, nevis baltieši, bet somi tagad ir eksperti par Krievijas jautājumiem. Ir vispārātzīts, ka viņi saprot krievus, nevis mēs. Mēs varam spēlēt nozīmīgu lomu Eiropas un NATO ārpolitikas veidošanā.

Bet tad mums ir jāsaprot, kas ir NATO un kādi ir NATO mērķi. NATO mērķis ir dalībvalstu un līdz ar to arī globālā drošība. Un šeit Krievijas, Ķīnas un Indijas nostāja ir ļoti svarīga.

Kad saka, ka mums ir unikāls liktenis, unikāla vēsture un arī unikāla nākotne, tad tā lielā mērā ir taisnība. To varu apgalvot ar ironiju un sāpēm. Mēs kā valsts nedarījām to, kas bija pašsaprotami, hrestomātiski, ko mūsu vietā būtu darījis jebkurš cits. Un nezinu, vai tā ir augstāko spēku ironija – viņi mums nezina kāpēc piemet klāt aizvien jaunas iespējas, bet mēs no tām esam iemācījušies izvairīties. Otrais pasaules karš beidzās, somi *izkarojās*, mēs padevāmies. Finlandizācija mums ir kā lamu vārds, bet visur pasaulē tas ir piemērs, kā pēc krīzes veidot dialogu starp divām kaimiņvalstīm un iegūt no ģeogrāfiskā stāvokļa. Ko no tā ieguva Krievija?

Juris Paiders - No finlandizācijas ieguva gan Somija, gan Krievija. Visā PSRS ziemeļrietumu daļā somi uzcēla kokapstrādes rūpnīcas, infrastruktūras objektus utt.

Jānis Urbanovičs - Jā, bet somi ieguva. Somi neizdarīja kaitējumu PSRS un neturpina kaitēt Krievijai, investē un ražo nevis Krievijas labā, bet viņi dara tikai savā labā. Viņi saprata, ka Krievija vairāk neļaus eksportēt neapstrādātu apaļkoksni un viņi sāka attīstīt baļķu pārstrādi Krievijā.

Juris Paiders - No bioloģijas - simbioze ir tad, kad divi organismi dzīvo kopā un katrs gūst no tā labumu no tā, ka atrodas otram blakus. Bet parazitisms ir tad, kad visus labumus gūst tikai viena puse, pat kaitējot otram.

Jānis Urbanovičs: Polijas liberālā laikraksta *Gazeta Wyborcza* vadītājs Ādams Mihņiks rakstīja, ka viņam viens krievu diplomāts, kas no Helsinkiem pārbrauca uz Varšavu, esot sacījis, ka Helsinkos augstākās varas iestādēs esot aktīva, draudzīga, labestīga projektu „bīdīšana”, bet, izejot uz ielas, dažkārt var sajust kādu naidīgu soma acu skatu. Polijā kabinetos valda vēsums, bet uz ielas panslāvisms. Latvijā viss ir ačgārnī, pilnīgi bezjēdzīgi, nekāda saturs. Mēs nedraudzējamies – mēs vienkārši salaizām visu grīstē. Bet somu variants ir laba mācība mums. Ne tikai demokrātija, arī Eiropa un labklājība šeit mums ir lamu vārdi. Finlandizācija ir citu, nevis pašu somu izdomāts nosaukums šim simbiozes efektam. Tas ir labs piemērs tam, kā visgrūtākajā situācijā vadīties no merkantilajām un egoistiskajām sabiedrības interesēm nevis no atsevišķu politiķu interesēm, izveidot valsts politiku. Bet Latvijā nav apzinātas sabiedrības intereses. Politiķi saka: „Mēs zinām, ko jums vajag. Būs. Mēs labāk zinām!” Un visu laiku – šos 20 gadus – ir bijusi sacensība starp šiem „labākajiem zinātājiem”. Sabiedrība visu laiku ir stāvējusi pie ratiem. Ir cerība, ka tas varētu beigties, jo ir vilšanās *haļava*. Bija PSRS *haļava*, tagad ir Eiropas *haļava*. Ir konstatēts, ka valda liels egoisms un Latvijai neviens par baltu velti palīdzēt netaisās tikai tādēļ, ka tā ir bijusi okupēta un tai ir klājies ļoti grūti. Mēs esam uzaudzinājuši revanšistus, kas ir aizmirsuši okupāciju, Tīreļa purvus un lozungu „Latvieti, nepadodies!”. Viss ir no jauna, tas viss ir mitoloģizējies. Palūkojieties uz 16. martu un 9. maiju - jau ir izveidojušies citi stāsti. Vieni no mums vēl joprojām ir Otrā pasaules kara ierakumos un tur ir atrodams „okupācijas” efekts. Politiķi vēlas būt nevis sabiedrības interešu īstenotāji, bet gan tiesneši sociālajā noskaņā. Šausmas! Kur vēl tā ir? Nekur. Varbūt tā ir Irānā, kur pēc atbalsta reliģijai novērtē premjeru un prezidentu. Latvijā tādi ir deputāti, politiķi un premjers, kas vērtē procesus sabiedrībā un saka: „Nu, te jūs šaujiet pār strīpu! Bet te jūs vispār, muļķi, neko nesaprotat.” Vai tā nav? Tā ir problēma, un sabiedrība to akceptē. Par mums smejas „The Economist”, ka Latvija ir priecīga par to, ka vispār ir politiskajā kartē ir un gatava pieciest visu. Viņi nīrgājas. Bet mēs esam lepni ar to! Latvija ir liela! Redz, grieķi nevar izturēt un protestē, bet beigās viņi izprotestēs savus miljardu desmitus, kurus viņiem uzdāvinās vācieši un franči, bet mēs, dabūjuši savus 7 miljardus, ilgi, ilgi maksāsim procentus un parādus, paaugstinot Zviedrijas labklājību. Pieļauju, ka izveidosies jauns pretmets finlandizācijai. Mūs jau saukā par Eiropas čukčām, ka mēs esam tāda cietēju tauta, kas gatava uzvarēt pasaules ciešanu čempionātā, ja tāds notiktu. Mazohisms!

Juris Paiders - Bet Eiropas Savienībai ir pretējs viedoklis – draugi, uzlabojiet attiecības ar Krieviju! Jūsu robeža ar Krieviju ir jūsu bagātība!

Jānis Urbanovičs - Es jau ilgi esmu politikā, neviens amerikāņu vēstnieks nav bijis kūdītājs pret Krieviju! Tas viss ir mūsu pašu bāleliņu izdomājums. Pastāv versija, ka mums noteikti vajag sacensties ar Krieviju retorikā, jo tā ir kā tādu nodeva par mūsu iestāšanos ES un NATO. Patiesībā mums ir jāatrod kaut kas līdzīgas finlandizācijai, savs variants, kad mēs izveidojam labas, dinamiskas, bet nacionālo pašcieņu nezaudējošas attiecības ar kaimiņvalsti.

Juris Paiders - Politikā nespēja atrisināt šo problēmu. Eiroparlamentā ir daži ļaudis, kas stāsta, kā Latviju apdraud Krievija. Bet mēs esam NATO dalībvalsts, no kā mums pašlaik baidīties?

Jānis Urbanovičs - Cilvēki varbūt nebaidītos, bet tiek visu laiku baidīti. Liela daļa labējo politiķu presē baida cilvēkus ar Krieviju, visu laiku tiek potēta rusofobija. Mūs baida valsts politikas līmenī. Ja mums ir tāda rusofobija, piekrāpt liberāli vai čekistu mums neizdosies, vienalga, kas Krievijā nāks pie varas. Ja mēs dzīvosim ar tādām bailēm no Krievijas, tad viņi centīsies ar tādu naidpilnu varu nesadarboties. Punkts!

Igaunijā robežlīgums vēl jāslēdz, sabiedrībā valda noskaņojums, kuru rada, iepakoj un piegādā vara, uzturot maksimāli augstu nacionālo rusofobiju. Pieņemsim, ka es esmu vara un vēlos noslēgt izdevīgus līgumus ar japāņiem, ķīniešiem vai indiešiem. Man vajag pierādīt, ka mēs – vara – neesam naidīgi pret viņiem.. Šāda vēlme ir iedzimta jebkurai tautai, un latvieši nav izņēmums. Latviešiem kā zemnieku tautai tas ir asinīs. Viņiem visu laiku tiek traucēts domāt šajā virzienā un tiek ietekmēta zemapziņa, stāstot, ka briesmas pastāv. Ar kādu sajūsmu Latvijā tika stāstīts par karu Kaukāzā, kad Saakašvili uzbruka, pēc tam dabūja pretī. Kāpēc uz turieni nekavējoties traucās mūsējie politiķi, Ministru prezidentu ieskaitot? Tāpēc, lai parādītu, ka NATO neko nevar pasargāt, ka jābūt pašiem modriem. Šeit ir varas apziņas vai zemapziņas reakcija, ka rusofobija ir ļoti ilgi ir bijusi valsts politikas neatņemama sastāvdaļa. Tagad tiem, kas nemaina domas katru dienu, jādomā: „Pag, es taču sarunāju tādas brīnumu lietas par tiem krieviem!”. Vēl ir vesels klans, vesela kliķe uzņēmēju, kas ir saauguši ar varu, politiķiem, kas izmanto t.s. sāndurvjū principu.

Juris Paiders - Vienā no *Baltijas foruma* konferencēm Krievijas žurnālists Glebs Pavlovskis izteicās, ka lielai daļai politiķu un uzņēmēju ir ļoti izdevīgi, ja attiecības ir sliktas un plašie vārti starp Latviju un Krieviju ir aizslēgti, jo tad var pelnīt tie, kuri kontrolē ir mazās durtiņas. Pa tām var ielaist vai neielāist kādu biznesu, uzņēmumu vai iniciatīvu. Turklāt ne jau tikai no Latvijas puses. Tieši tas pats notiek no Krievijas puses. Arī tur ir ļaudis, kas var nopelnīt tikai tāpēc, ka kontrolē mazās durtiņas.

Jānis Urbanovičs - Krievu „durtiņu kontrolētāji” apzog savu valsti, savukārt mūsējie visiem labi zināmie darboņi apzog ne tikai Krieviju, bet arī Latviju. Nodokļus mēs nesāņemam, lai gan vilciena sliedes kūšā no vagoniem. Cik valsts ir ieguvusi no tranzīta ziedu laikos?

Juris Paiders - Galvenais ieguvums jau ir biznesa peļņa un nodokļi no strādājošajiem, kas saņem algas par pārkraušanas darbiem. Ja mēs apskatāmies Latvijas dzelzceļa kravas pārvadājumus, tad 95% kravu ir starptautiskie pārvadājumi, un pamata tas ir tranzīts. Tie cilvēki, kas strādā, apkalpojot starptautiskas tranzīta kravas, saņem algas, bet valsts gūst nodokļus no to cilvēku algām, kas apkalpo tranzītu. Ja notiek t.s. „pelēkais tranzīts”, tad, protams, tiek apzagt visi, tajā skaitā Latvija.

Jānis Urbanovičs – 2008. gada sākumā Dienvidosetijas notikumu priekšvakarā rakstīju, ka Rietumu ietekmīgo aprindu nevēlēšanās un nespēja saprast, uzklaut un nopietni uztvert Krievijas viedokli, kā arī rēķināšanās ar Krievijas interesēm neizbēgami novedīs pie fatālām kļūdām, kuru sekas būs ļoti grūti labot. Gruzijas projekta krahs 2008. gada augusta, kas noslēdzās ar Gruzijas sadalīšanu, bija tam spilgts apliecinājums.

Tieši tagad Krievijas - Eiropas un Krievijas - ASV attiecībām ir radusies izdevība uzlaboties un atjaunoties, no kā visas ieinteresētās puses tikai iegūs. Austrumeiropas politikā līdz 2008. gadam dominēja izteikts atbalsts ASV agresīvāko plānu interesēm.

Pēc Baraka Obamas nākšanas pie varas Austrumeiropas proamerikāniskos politikas nobiedēja ASV politikā saktās izmaiņas, īpaši perspektīva Rietumu sadarbībai ar Krieviju. Gan polis Kvasņevskis, gan mūsu Vaira Karlovna un Prāgas disidents intelektuālis Havels – viņi visi veidojās un dzīvoja tādā vidē, kurā, maigi sakot, pastāvēja rusofobija, un tas nebija nekas ārkārtējs.

Juris Paiders - 2008. gada jūlija sākumā Krievijas vicepremjers Sergejs Ivanovs solīja, ka jau no 2015. gada Krievija vairs „nebaros” Baltiju un eksportēs savus naftas produktus pilnīgi patstāvīgi. Latvijas politikajā vidē un presē (īpaši *Latvijas Avīzē*) šis paziņojums izraisīja verbālu optimisma uzbangojumu. Šādiem paziņojumiem ir divas puses. Pirmā ir objektīvā. Krievijas naftas ieguve faktiski samazinās. 2007.-2008.g. samazinājums bija viena procenta robežās, bet, tendencēm turpinoties, 2015. gadā papildus jaudas Krievijas naftas eksportam vairāk nebūs vajadzīgas.

Otra ir subjektīvā. Kāpēc Latvijas vai Austrumeiropas politikas un politologus izbrīna, ka Krievijas vai Ķīnas valdības izvirza uzdevumu savai ekonomiskajai attīstībai? ES valstis regulāri izvirza vienu uzdevumu pēc otra (dažkārt pilnīgi neloģiskus un pat ekonomiski kaitnieciskus), un visas dalībvalstis raujas izpildīt direktīvas un regulas. Piemēram, 2010. gadā Baltijā bija jāizbeidz nodrošināt sevi ar elektroenerģiju un Ignalinas AES bija jāslēdz ciet!

Krievija ir deklarējusi, ka tā aizvien vairāk samazinās izejvielu eksportu un palielinās pievienotās vērtības radīšanu Krievijas teritorijā, tostarp pārceļot pārkraušanas darbus uz Krieviju. Krievijas politiķi un diplomāti periodiski par to atgādina. Kaut vai Krievijas vēstnieka Latvijā Aleksandra Vešņakova teiktās intervijā *Neatkarīgajai Rīta Avīzei* 2008. gada aprīlī: „Krievija ir ieinteresēta eksportēt nevis izejvielas, bet produkciju ar lielāku pievienoto vērtību. Piemēram, pēdējā laikā Latvijā un ES tiek izteikta kritika par to, ka Krievija palielina eksporta tarifus apaļkokiem. Jā! Tā ir ekonomiskā svira, valsts politika, lai pārstrāde notiktu Krievijā. Krievija nevēlas tikai eksportēt izejvielas. Krievijai ir jāattīsta izejvielu pārstrādes jaudas. Ikviens valsts aizstāv savas intereses.”

Jānis Urbanovičs – Attieksme pret Krieviju šodien pasaulē ir ļoti dažāda – no pilnīgas nepatikas un naida līdz bezierunu atbalstam. Taču, ja skatāmies uz Eiropu un Ameriku, tad šeit var konstatēt trīs galvenos sajūtu un vērtējumu tipus.

Pirmais tips ir "arheoloģiskais". To pārstāv vecie un jaunie "vanagi", kuri uzskata, ka Krievija ir tā pati PSRS un varbūt pat kaut kas sliktāks. Un pēc 20 "demokrātiskās maskēšanās" gadiem beidzot ir izpaudusies šī identitāte, un Aukstais karš, kā arī savaldīšanas politika ir labākais, ko krievi pelnījuši.

Otro tipu rada bailes, kuras radās daudziem (arī mums) pēc Krievijas asās rīcības gan Gruzijas un Dienvidosetijas konflikta laikā, gan pēc tam. Šis tips ir izplatīts Eiropas mazajās valstīs, tajā skaitā Baltijā, kā arī Polijā un Ukrainā. Šā tipa politiķi gan apzināti, gan neapzināti projicē separātisma problēmu Gruzijā un postpadomju robežu stabilitātes problēmu uz savu valstu iekšējām problēmām.

Manuprāt, šie otrā tipa spēki pilnīgi patiesi baidās no Krievijas un tādēļ provocē ASV un NATO uz stingru nostāju. Viņi šajā lietā ir uzstājīgi un pārvērtē savu ietekmi. Taču, ar visiem šiem trūkumiem, nevajag uzskatīt, ka "mazās iebiedētās" valstis ir kaut kas monolīts šīs valstis nedrīkst uzskatīt par Krievijas pretiniekiem ne dialoga attīstības, ne savstarpējas sapratnes ziņā.

Un trešais tips, trešais noskaņojums ir piesardzīga uzmanība. Tas ir ļoti izplatīts Rietumu politiķu un ekspertu vidū, kuri labi saprot, ka Krievija ir mainījies, tai ir jauna uzvedība, bet viņi nesaprot – kāda un pēc kāda scenārija. Tajā ir diezgan daudz Krievijas potenciālo un pat slēpto draugu, kā arī to, kas ir gatavi klausīties un sadzirdēt. Taču ir arī kas cits: atšķirībā no pirmās un otrās grupas, trešā Rietumu auditorijas daļa nav visai stabila, un daudzi tās pārstāvji, ja no Krievijas nav pozitīvu ziņu un skaidrojumu, var viegli pāriet pie "vanagiem" vai pie tiem, kas baidās.

Juris Paiders - Taču bez Krievijas interesēm vēl ir globālie ekonomiskie procesi. Latvijai var patikt vai nepatikt Krievija. Latvijai var patikt vai nepatikt Amerika. Taču Latvija eksistē globālajā ekonomiskajā sistēmā, ar kuras tendencēm būs jārēķinās. Un globālajā ekonomiskajā sistēmā ir sākusies ekonomisko vērtību npārbīde.

Līdz šim (pēc Otrā pasaules kara) bija izstrādāts drošs mehānisms, kā uzkrāt kapitālu un rezerves. Kā instruments kalpoja ASV dolāru aktīvi. Kāda prece (nafta) tiek pārdota, bet nākamās preces (naftas urbšanas tornis) pirkums ir jāveic pēc vairākiem gadiem, tad kapitāls tika uzkrāts ASV dolāru aktīvos. Brīdī, kad bija jāpērk citas preces, tad dolāru aktīvus samainīja ar citām precēm. Kapitāls dolāru aktīvos nesa peļņu un kompensēja inflācijas zudumus.

Dolāru aktīvi kļuva par galveno līdzekli arī rezervju izveidē utt. Šim procesam attīstoties, globālā ekonomiskā vara gadsimtu mijā bija koncentrējusies vietās, kur koncentrējās dolāru aktīvi. Ņujorkā tika izlemts, kuru valūtu brucināt un kur sākt ekonomikas augšupeju. Finansu varas koncentrācija ASV padarīja šo valsti par vienīgo globālo militāro un ekonomisko lielvaru. Vēl joprojām Krievija un Ķīna savas rezerves pārvaldīt uztic ASV bankām.

Pēdējo divu gadu tendences ir sagrāvušas šo sistēmu. Pasaules lielākie ekonomiskie spēlētāji tālākas nākotnes stratēģiju nesaista tikai ar ASV dolāru aktīviem kā vienīgo rezerves valūtu. Dolāra vērtība ir būtiski kritusies, bet galveno resursu - naftas un pārtikas - cenas pēdējā gada laikā gandrīz trīskāršojušās. Ja dolāru aktīvi vairāk nekalpos kā rezerves valūta, tad kāda ir atbilde uz jautājumu, kas kļūs par kapitāla uzkrāšanas un rezervju veidošanas avotu 21. gadsimtā?

Visticamākā atbilde ir - resursi un kontrole pār resursiem. Nafta, naftas transporta koridori un kontrole pār resursu sadali un transporta koridora jaudu sadali.

Tie, kas savu kapitālu 2000. gadā ieguldīja naftas piegādes līgumos, to ir palielinājuši vairākas reizes, bet tie, kas savu kapitālu ieguldīja Latvijas pensiju fondos, to ir zaudējuši.

Šie ir apsvērumi, kāpēc Krievija vairs nedemonstrē pietāti pret demokrātijas paraugstundu pamācībām un neklanās Rietumu priekšā. Krievija sajūt, ka ekonomiskās varas centrs pakāpeniski pārplūst no Ņujorkas un Londonas uz Maskavu, Rijādu, Teherānu un Bagdādi. Tiesa, Bagdādi jau ir okupējusi ASV armija, kura tagad kontrolē otros lielākos naftas krājumus pasaulē.

21. gadsimtā veidosies citi globālie finanšu varas centri, kas pārņems tās funkcijas, kuras pagaidām pieder Ņujorkas baņķieriem.

Ko Latvijai no tā būtu jānācās? Latvija var mācīties no pašu pieredzes. Latvijai jau ir mācība . Kad 2002. gadā Krievija aizvēra naftas vadu, tad Ventspilij tas izmaksāja vienu piekto daļu no pilsētas kopprodukta. Ventspils vadība jau laikus sāka gatavoties šādam pavērsienam un attīstīja ekonomiskas alternatīvas, kas kompensēja tranzīta iztrūkumu.

Jānis Urbanovičs - Iekšpolitiski spēlētāji Latvijā līdz šim bija Eiropas Savienība un ASV, nedaudz Krievija. Tagad būs vēl viens no Ziemeļamerikas kontinenta – Starptautiskais Valūtas fonds, kas nāks kopā ar skandināviem. Bet ko mēs? Protams, varam čīkstēt: „Ai, izzaga valsti, ai, izzaga!” Tā būs arī turpmāk, kamēr nebeigsim klusi smīkstēt. Varā, tāpat kā biznesā, vajadzētu būt triju veidu faniem - vieniem, kas saka: „Paskatāmies uz austrumiem, tur ir milzīga gov, slauksim to!”, citiem, kas teiks: „Nē, visa mūsu labklājība un drošība ir rietumos.” Abiem būs taisnība. Abām pusēm pa vidu jāšēž vienam gruntīgam lauku vecim, kurš skatās garākā perspektīvā un netic ne vienam, ne otram kā vienīgajam, bet vadās no konkrētā izdevīguma.

Bet pie mums vara rīkojas kā ar savu privātīpašumu, un mēs šad tad tajā krēslā gribam dabūt kādu citu savējo, bet negribam pēc būtības mainīt kārtību.

Tajā, ko par Krieviju runā Rietumos, kopīgs punkts, acīmredzot, ir tēze par Krievijas neprognozējamību un tās neloģiskumu noteicošo lēmumu pieņemšanā. Šo domu tagad

daudzi atkārtoti arī Latvijā. Diemžēl tas notiek lielas iedomības dēļ, kā arī augstprātīga slinkuma dēļ, kas traucē mums izpētīt un saprast mūsu tuvāko un lielāko kaimiņu.

Juris Paiders - Krievija deva mājieni pēc mājiena, ka tā diversificēs savas eksporta plūsmas. Latvijas vadītāji varēja reaģēt trīs veidos. Varēja atkal un atkal kā mantru atkārtot, ka Krievija bez Latvijas ostām nekad neiztik un nedarīt neko. Otrkārt, politiķi varēja demonstrēt, ka Krievijas mājieni ir saprasti, un izpatīgi tirgoties par noteikumiem, ar kādiem Latvijas ekonomika saglabātu daļu no Krievijas tranzīta. Vēl bija trešais - Ventspils variants. Uztvert draudus nopietni un sagatavot alternatīvas. Izveidot tādu tautsaimniecības struktūru, lai Latvijas ekonomika būt dzīvotspējīga arī 2015. gadā, gadījumā, ja Krievija pilnībā pārtrauktu jebkādu tranzītu cauri Baltijas ostām.

Tieši trešais variants ir visgrūtākais, jo tas nozīmētu, ka jāiepažīstas ar Ventspils pieredzi un jāatzīst, ka Ventspils pilsētas vadība bija tā, kas izturēja pirmās ugunskrīstības ar naftas tranzīta blokādi un nepadevās Krievijas spiedienam.

Latvijai ir pietiekami daudz savu resursu, lai radītu alternatīvas. Tie ir Latvijas meži, Latvijas apstrādājoša rūpniecība un Latvijas ļaudis, taču pašlaik valsts ekonomiskā politika veicina resursu iznīcināšanu un izsaimniekošanu. Ja patstāvīga politika netiek veidota, tad atliks lūgt žēlastību no tiem, kam piederēs ekonomiskā vara 2015. gadā.

Jānis Urbanovičs - Gandrīz visa mūsu politiskā elite demonstratīvi neinteresējas par Krieviju un jau sen uz šo valsti skatās ar svešām acīm un vērtē to ar svešu prātu. Neraugoties uz ģeogrāfisko un citu tuvību, Latvijā šodien nav cik necik profesionāla Krievijas izpētes centra, ekspertu šajā jomā ir maz, arī universitātēs nav attiecīgu katedru. Droši vien ir "Krievijas nodaļas" mūsu speciālajos dienestos, taču, ja spriežam par viņu darbu pēc rīcības un vārdiem, kurus pauž valsts politiskā vadība (kuri saņem no speciālistiem atskaites), tad labu vērtējumu arī viņi nav pelnījuši. Tieši tāpēc Latvijas prognozes un komentāri par Krieviju nesakrīt ar praksi. Un tad palīgā kā glābējs nāk postulāts par neprognozējamām krievis, par viņu noslēpumainību un mežonību, un šis postulāts, būtībā, ir pašattaisnošanās vai "acu aizmāļošana", ko izmanto ne visai veiksmīgi politiķi, kā arī eksperti un komentētāji, kuru prognozes nepiepildās.

Vēsture, starp citu, saka pretējo: katram Krievijas lēmumam, akcijai vai rīcībai piemīt praktiski vai ideoloģiski iemesli, turklāt tie ir labi sasaistīti ar pagātņi un rod turpinājumu nākotnē. Problēma ir citur - kopā ar daļu mūsu Rietumu sabiedroto mēs nevēlamies uzklaut krievis, tāpēc, ka daudz kas no tā, ko viņi runā, mums nepatīk. Un, ja tas gribot negribot ir jādzird, mēs pavisam atsakāmies saprast dzirdēto.

Kad 2008. gadā Putins Minhenē sīki izklāstīja Krievijas viedokli par tās lomu un vietu mūsdienu pasaulē, mūsu politiskā elite (kopā ar saviem atlantiskajiem kolēģiem) uzņēma to labākajā gadījumā kā bezjēdzīgu demonstrāciju un drīzāk pat kā rupju, tumsonīgu un politnekorektu Krievijas valdītāja izlēcieni. Tā teikt - vai nu joko, vai biedē. Rezultātā Eiropa zaudēja menedžmenta iespēju Gruzijas un Krievijas konfliktā un tā vietā ieguva milzumu nepatīkšanu: „apcirptu” Gruziju, ar kuru nezina, ko iesākt, sajēgu zaudējušu Saakašvili un politisko atsalumu reģionā. Un mūsu premjeram, lētticīgam un neveiksmīgam, pat bija jālido uz Tbilisi un ar krūtīm jāaizsedz šī pilsēta no krievu bombardēšanas!... Tostarp gan Eiropai, gan mums Latvijā vajadzētu padomāt par augusta kara morālajām sekām, kā arī par to, kā turpmāk veidot attiecības ar lielo kaimiņu. Pirmkārt, nepieciešams saprast Krievijas signālus, kurus tā sūtīja vairākas nedēļas un mēnešus pirms konflikta izvērsuma.

Gan Krievijas politiskajā elitē, gan Rietumu politikas vērtējumā, gan plašos sabiedrības slāņos ir konsenss attiecībā uz notikumiem Kaukāzā. Citos jautājumos tur varbūt arī notiek diskusijas, taču par Rietumiem tur diskusijas nav. Krievi skaidri un gaiši ieraudzīja, ka Rietumu galvenais mērķis ir Krievijas novājināšana un izstumšana no Eiropas – uz Ziemeļiem un uz Austrumiem, un piemērotā brīdī priekšplānā izvirzīsies uzdevums sašķelt Krieviju, lai iegūtu piekļuvi tās izejvielu resursiem.

Krievi vairs neslēpj, ka viņi netic tam, ko runā "Rietumu partneri". "Rietumi mūs māna pēdējos 20 gadus, un mēs nespēsim sevi cienīt, ja turpināsim viņiem ticēt arī turpmāk," tā šodien

domā vairākums Krievijas iedzīvotāju. Labs piemērs ir Gorbačova vārdi par to, kā 1990. gadā toreizējais ASV valsts sekretārs Beikers solīja nepaplašināt NATO uz Austrumiem.

"Neuzticēšanās konsensa" produkts attiecībā uz Rietumiem ir Krievijas tieksme uz pilnīgu patstāvību un nevēlēšanās pat apspriest savu rīcību ar "Rietumu partneriem". Prezidents Putins vismaz centās skaidrot Rietumiem sava lēmumu loģiku, taču Dmitrijs Medvedevs aprobežojas tikai ar stingru faktu konstatāciju. Eiropai tas, protams, ļoti nepatīk. Bet Latviju pārņem bailes...

Vēl kas ir jāsaprot par mūsdienu Krieviju - Krievija vairs neblefo. Agrāk – jā, blefoja un ne reizi vien. Var atcerēties daudzus gadījumus, kad pēc demonstrācijām un skajiem paziņojumiem Maskava neveica nekādus nopietnus soļus. Tāpēc pasaulē (un arī Latvijā) daudzi Krieviju sāka uztvert kā papīra tīģeri. Esmu pārliecināts, ka Saakašvili audzinātāji, kuri viņu konsultēja un gatavoja karam, arī teica: "Krievi atkal blefo: viņi vēl ilgi neuzdrīkstēsies atbildēt ar spēku..." Tomēr Krievija uzdrīkstējās, un tās atbilde daudziem bija pilnīgi negaidīta. Vai viņi saprata, ka Krievija vairs neblefos un aizsargās savu "sarkano līniju", kura, kā izriet no pēdējiem notikumiem, jau ir iezīmēta? Manuprāt, ne visi. Baidos, ka mēģinājumi pārbaudīt krievu izturību būs arī nākotnē. Lai Dievs dod, ka ne ar Latvijas palīdzību...

Šodien Rietumos daudz tiek runāts par Krievijas izolēšanu un pašizolāciju, par kaut kādu "civilizētās pasaules" vienoto fronti pret "krievu lāci" utt. Esmu pārliecināts, ka 90% visu šo sarunu ir blefs. Pret Krieviju vērstas frontes šodien nav pat NATO un ES ietvaros, jo to nemaz nav tik viegli izveidot - pārāk atšķirīgas intereses. Taču tā tas ir šodien, bet kāda būs situācija rīt un parīt, lielā mērā ir atkarīgs no pašiem Krievijas iedzīvotājiem.

Juris Paiders - Sešus gadus esot ES sastāvā, Baltijas valstis tā arī nezveidoja kaut cik nozīmīgus elektrotīklu starpsavienojumus ar ES dalībvalstīm. Baltijas valstu enerģētiskā atkarība no Krievijas pēc iestāšanās ES ir nevis samazinājusies, bet palielinājusies. Pa šo laiku ir radīts tikai viens starpsavienojums - *Estlink* kabelis, kas savieno Tallinu un Helsinkus, bet viss pārējais palika tikai projekta stadijā.

Kāpēc ES iestāšanās līgumā tika iestrādāta norma (Ignalinas AES slēgšana), kas sešus gadus pēc dalības ES paaugstināja Baltijas atkarību no Krievijas? Kā var izskaidrot tik dīvainu izpratni par Eiropas integrāciju?

Kāda Baltija ir vajadzīga pārējām ES dalībvalstīm? Vai ES interesēs bija savā sastāvā iekļaut tādu austrumu nomali, kas kļūtu par regulāru draudu reģionālai drošībai? Iekļaut ES tādas valstis, kas tracina, kaitina un izaicina savus austrumu kaimiņus?

Nē! Un to oficiāli un neoficiāli skaidro ES līderi. ES interesēs ir uzņemt valstis, kurām ir maksimāli labas attiecības ar kaimiņvalstīm, īpaši ar Krieviju.

Savukārt, citu globālās politikas spēlētāju (jo īpaši Buša laikmeta ASV) interesēs bija panākt, ka ES nonāk valstis, kas var no iekšienes vajadzīgā brīdī torpedēt un kavēt Krievijas un ES tuvināšanos. Tieši šādu interešu realizācijai ir nepieciešams, lai ES sastāvā ir valstis, kuras atrodas latentā konfliktā ar austrumu kaimiņiem. Tiklīdz rodas globāla nepieciešamība, tā pēc neredzama diriģenta zižļa mājienu konflikti tiks uzpūsti un Krievijas tuvināšanās ar ES novērsta. Šādi mēnešiem ilgi Lietuva un Polija vienkārši bloķēja sarunu sākšanu ar Krieviju.

Tikai retorikai un Krievijas kaitināšanai no Baltijas politiķu puses ir zināma robeža. Baltijas valstis ir saistītas vienā enerģētiskā sistēmā ar Krieviju. Baltijas valstu politiķi var kaitināt Austrumu kaimiņu tikai līdz savu tautu pacietības robežai. Krievija var pārtraukt gāzes piegādes, kā tas bija ar Ukrainu, vai sākt būvēt alternatīvas, lai kļūtu neatkarīga no kopējās sasaistes ar Poliju un Baltiju. Tā radās Primorska, Ustjuga un *Nordstream*. Par katru nemotivētu izlēcieni Latvijas ārpolitikā nāktos maksāt ekonomikai, un reālās sekas izjustu vietējie iedzīvotāji. Tieši enerģētiskā atkarība nobremzēja agresīvu Baltijas valstu politiku, izdabājot globālu partneru interesēm. Ja Latvija un Baltija būtu ekonomiski un enerģētiski neatkarīga no Krievijas, tad arī vietējo politiķu agresijas pakāpe varētu būt daudzkārt lielāka.

Tieši enerģētiskā atkarība no Krievijas ir elements, kas ierobežoja Latvijas ārpolitisko retoriku, un tā ir svira, kas spiež uzturēt kaimiņu attiecības vismaz normālā līmenī. Bez šīs sviras Baltija varētu daudz drošāk mesties Buša laikmeta ārpolitiskajās avantūrās.

Eiropas Savienības interesēs ir eiropeiska Baltija. Baltija, kas ir daļa no Eiropas kopējas ārpolitikas, nevis Amerikas piektā kolona ES iekšienē. Tāpēc tieši ES interesēs bija nepaaugstināt Baltijas enerģētiskās neatkarības pakāpi un radīt apstākļus, lai Baltijas politiķu elite iemācās ne tikai sadzīvot ar Krieviju, bet arī izmantot savu ģeogrāfisko stāvokli gan savās, gan ES interesēs.

Ja no šāda skatpunkta aplūko *Baltijas foruma* izveidi, tad tā bija platforma, kurā mēs sākām veidot eiropeiskas attiecības ar Krieviju. Tieši eiropeiskas, redzot Krievijā ne tikai draudus, bet arī izdevību un izaicinājumu.

Jānis Urbanovičs – Diemžēl šā gada notikumi pirmo reizi pēdējo 20 gadu laikā lika pasaulei ierunāties par iespējamo aukstā kara recidīvu. Šo bažu pamatā ir satraukums par to, ka Krievija un Amerika atkal sastrīdēsies un atkal sāks mēroties spēkiem. Vai mums tas patīk vai ne, taču šīs valstis vienmēr ir bijušas viena otrai ļoti līdzīgas, it īpaši savā ārpolitikas praksē. Tās vienmēr viena otru ir ņēmušas vērā un nekad savā starpā nav karojušas, dodot priekšroku tam, lai viņu vietā karo citi.

Krievijas iedzīvotāji savu valsti vienmēr ir uztvēruši kā Dieva dotu varenu lielvalsti ar unikālu un dzižu likteni, kā taisnīguma, dvēseliskuma, neliekuļotības un sirsnības mitekli. Pirms dažiem gadiem kāds Krievijas diplomāts intervijā Latvijas preseī teica, ka Krievija nekad un ne vienu nav iekarojusi – ne XX gadsimtā, ne jebkad agrāk, – bet ir tikai atbrīvojusi. Esmu pārliecināts, ka viņš to visu teica neliekuļoti, un vairākums Krievijas iedzīvotāju arī šodien domā tāpat.

Kas attiecas uz Ameriku, tad šo valsti izveidoja drosmīgi un izlēmīgi cilvēki, kuru līderi bija sava laika progresīvāko ideju nesēji. Liktenis bija lēmis, ka viņiem tika valsts ar neskartu dabu, kuru nebija skāruši asiņaini kari un naidi. Rīkojoties kopīgi un draudzīgi, amerikāņi izveidoja vispilnīgāko valsti un pasaulē efektīvāko ekonomiku. Tagad viņi ir gatavi dalīties pieredzē ar citiem – pat pret viņugribu. Amerikāņi ir pārliecināti, ka tādā veidā viņi pasauli padarīs laimīgu un taisnvirzienā dinamisku.

Gan krievi, gan amerikāņi ir, lietojot izcilā Krievijas ģeogrāfa un vēsturnieka Ļeva Gumiljeva terminoloģiju - enerģijas pilni pasionāri. Ne eiropiešiem, ne indiešiem un ķīniešiem, pat ne mūslaiku bolīvāram Čavesam nav tāda dzīvības enerģijas, resursu, gribas, ģeopolitiskās ietekmes apvienojuma un prasmes izmantot citus savās interesēs. Tāpēc, lai pasaulē saglabātu stabilitāti, gan krieviem, gan amerikāņiem biežāk ir ciešāk vienam otrā jāielūkojas. Un mums, Latvijai, jāpalīdz, nevis jāliek tam šķēršļi!

4.3. ES un Latvijas dimensija un Latvijas ģeogrāfiskā stāvokļa izmantošana Vidusāzijas, Ķīnas un Indijas dimensija

Jānis Urbanovičs – Tranzītbizness, ostu bizness un loģistika ir tas, ko izmantojot, jāmēģina tikt ārā no mēsliem. Savu izdevīgo ģeogrāfisko stāvokli (tuvums Krievijas tirgum) diemžēl esam uztvēruši kā lielāko trūkumu –Krievija mums ir briesmas. Es nesaku, ka vajadzētu Latvijā ielaist jebkuru krievu biznesu. Nevajag aizrauties ar Latvijas iespēju atdošanu jebkuras citas valsts biznesam. Mums ir jāparūpējas par savu cilvēku, Latvijas ļaužu biznesa protekcionismu. Lai 1/3 biznesa būtu pašiem, un tad jādabū partneri gan no austrumiem, gan rietumiem – pa trešdaļai. Arī Rietumu uzņēmējiem, ja viņu te ir pārāk daudz, „sakāpj galvā.” Uzskatāmākais piemērs ir zviedru banku rīcība Latvijā. Zviedru bankas Latvijā sataisīja tādus mēslus, kādus savā dzimtenē nekad neatļāvās. Krievijas uzņēmējiem būs tāda pati problēma, ja Latvijā viņus ielaidīsim pārāk lielā skaitā. Arī viņiem vajag trešdaļu, lai arī Latvijas bizness paturētu iespēju ietekmēt procesus. Jā, mūs ir locījuši un situācija, un ir pamats uz austrumiem skatīties ar bažām, bet uz to ir jābūt racionālai atbildei. Jālaiž Latvijā nevis krievu tanki, bet

viņu kravas un viņu naudas plūsmu caur mūsu banku kontiem kā ūdeni caur Daugavas HES. Un katrā pakāpienā būs kāds nodoklītis valstij. Kas var būt drošāks?

Mums nav tranzītu veicinošas valsts politikas. Nekad nav bijusi. Valstij nav redzējuma par to, kāda būs starptautiskā darba dalīšana, kur mums jāpaspēj ielīst iekšā, un, kur valsts var atbalstīt uzņēmēju un dabūt investīcijas atpakaļ caur nodokļiem. Tāpēc ir jābrauc uz pareizajām valstīm, jāslēdz vienošanās protokoli, starpvalstu līgumi. Tas ir smags valsts darbs, nevis vienkārša naudas iekasēšana un kāda sava uzņēmuma lobēšana.

Mums jābūt vīzijai. Jāvienojas, ņemt par pamatu laimes stāstu par ģeogrāfijas formulu trešdaļa-trešdaļa-trešdaļa? Varai jābūt ar izsvērtiem lēmumiem. Visu laiku tiek pieņemtas muļķības. Man jāzina, ko vara dara ar manu naudu. Latvijas ierēdņi ir ne tikai pārāk dārgi, bet arī neefektīvi. Uzņēmējiem vajadzētu piespiedu kārtā visu darīt elektroniski, un visa lielā VID aparāta vietā pietiktu teju ar vienu meiteni pie datora. Tad arī PVN vairāk par 12% nevajadzētu. Turklāt visa šī PVN krāpniecība nenotiek bez VID „jumta”. Visās ministrijās visi investīciju projekti ir angažēti, politiski korumpēti. Kas to nezina? Mēs neticam savai valstij, turpinām nīcināt to ārā.

Juris Paiders.- Latvija nav vienīgā valsts, kas saskaras ar nopietnām ekonomiskām grūtībām. Krīzei ir globāls raksturs, un daudzu valstu lejupslīdes līmenis ir daudz zemāks nekā pie mums. Globālā krīze vissmagāk ir skārusi valstis ar augstu eksporta potenciālu. Piemēram, Kazahstāna vēl pirms gada bija valsts ar sešdesmit miljardu ASV dolāru eksportu apjomu gada laikā. 2009. gada pirmajos sešos mēnešos Kazahstānas kopējais eksports samazinājās par 50 procentiem. Salīdzinot ar Kazahstānas skaitļiem, Latvijas eksporta samazinājums (2009. gada pirmajā pusgadā par 26.4%) nebija nekas ārkārtējs.

Kazahstānas ekonomika vēl pirms krīzes izveidoja tieši tādu pašu ekonomikas modeli, uz kādu Latviju 2008. gada nogalē sāka virzīt SVF eksperti - jāatīsta specializēts eksporta potenciāls. Patēriņa preces uz vietas nav jāražo lielos daudzumos, bet ir jāiepērk ārzemēs. Savukārt, eksporta ieņēmumiem jābūt pietiekamiem, lai samaksātu par uz vietas neražoto patēriņa preču importu.

Valūtas fonds vēl tikai cer no Latvijas izveidot tādu mazu Kazahstānu. Tikai nākotnes krīzes šāds ekonomikas modelis nenovērsīs. Atšķirībā no Latvijas, Kazahstāna nav pārvērsta par Valūtas fonda eksperimentu laboratoriju. Kazahstāna neveica iekšējo devalvāciju, bet 2009. gada februāra sākumā par 24% devalvēja savu valūtu - tengi. Tas deva uzreiz pamanāmus rezultātus. Imports sadārdzinājās par 24%, bet Almati vai Šimkentas rūpnīcu produkcija kļuva daudz lētāka par importa analogiem. 24% devalvācija neradīja tikpat lielu cenu kāpumu. Krīzes diktētie cenu samazinājumi, summējoties ar devalvācijas radīto importa cenu kāpumu, pusgada laikā deva tikai 4% lielu inflāciju.

Vienlaikus Kazahstāna sāka finansēt daudzus infrastruktūras projektus. Sākās transporta maģistrāles Rietumķīna - ES būvniecība. Sākās vairāku TEC un elektrostaciju celtniecība utt.

Kazahstāna krīzes laikā īstenoja visu to pasākumu kompleksu, kāds bija raksturīgs ASV, lai pārvarētu Lielās depresijas sekas pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados. Tie ir ne tikai lieli valsts apsūtiņumi un lieli būvniecības objekti, bet arī svētki un vīzija par labāku dzīvi pēc grūtību perioda.

Jānis Urbanovičs – Mēģināsim aptuveni novērtēt Latvijas nacionālās bagātības vērtību vai, ja vēlaties, tās pašreizējo likviditāti. Saskaņā ar dažiem zināmiem un citam no cita neatkarīgiem vērtējumiem, ja izcirstu un pārdotu visus Latvijas mežus, kā arī veiksmīgi privatizētu valsts īpašumā palikušos uzņēmumus un bankas, tad, ja labi paveiktos, varētu par to saņemt aptuveni 2,5–3 miljardus eiro. Ja pārdotu uz ārzemēm mūsu muzeju likvidās mākslas vērtības, tajā skaitā Monē, Purvīša, Aivazovska gleznas, Ēģiptes senlietas, Rundāles pils sudraba kolekciju (kopā ar pašu pili), tad varētu iegūt vēl kādus 500 miljonus.

Aprēķināto ieņēmumu tik tikko pietiks, lai segtu pusi no tā milzīgā kredīta, kuru mums piešķir Starptautiskais Valūtas fonds un Eiropas Komisija. Otrās puses mums nav un nav arī, kur to

ņemt. Tas nozīmē, ka, pat ja salīdzinoši neliela daļa no mums piešķirtajiem 7,5 miljardiem aizplūdis kādam kabatās un nācija šo naudu zaudēs, mums ir droša iespēja nokļūt mūžīgā parādu atkarībā. Diemžēl tieši tāds scenārijs šodien tiek atklāti īstenots praksē.

Juris Paiders - Jebkurā gadījumā valūta būs jāpelna un būs jāmeklē sava niša starptautiskajā darba dalīšanā. Apkalpojot transporta plūsmas starp Ķīnas un Eiropu, šī virziena sauszemes plūsmām būs jāšķērso Krievija un Vidusāzija.

Jānis Urbanovičs - Ar kuru kaimiņvalsti Krievijai ir labas attiecības? Nevienu, izņemot Somiju. Krievijai labas attiecības ir ar amerikāņiem. Starp šīm divām nācijām ir viss kārtībā. Ja mēs atrastu formulu, kā baltieši, kuri pirmie atšķēlās no grūstošās PSRS, var uzlabot attiecības ar Krieviju, tad tas būs izcili. Mēs parādītu, kā, nenododot ne mazu kriptiņu no neatkarības un nacionālas identitātes, var veidot normālas, saprotamas attiecības ar Krieviju. Tas ir tas, ko vajag darīt. Tas ir tas, ko vajag Latvijai un latviešiem. Lai veidotos labas attiecības starp Latviju un Krieviju, vispirms ir nepieciešamas labas attiecības starp Eiropu un Krieviju. Latvijas interesēs ir, lai Zilupe un Latgale nav Eiropas nomale. Latvijas interesēs ir, lai Zilupe un Latgale ir ceļa sākums uz Krieviju, Vidusāziju, Ķīnu un Indiju. Tad tas dos impulsu attīstīt loģistikas centrus un dos mums darbu. Bet tas ir iespējams tikai tad, ja Latvija kļūst par ceļa sākumu uz Krieviju. Alternatīvas Latvijai ir cik uziet! Somi izdomāja Ziemeļu dimensiju, lai pagrieztu tranzīta plūsmu savā virzienā. Latvijai ir jāizstrādā savu dimensija. Latvijas dimensija! Pagaidām Latvijas līderi ir tādi, kas šķēļ ES politiku. Ja Krievija sajūtīs, ka visi tās kaimiņi labprāt sadarbojas ar Kremli un ar visiem tirgojas, tad arī pati Krievija paliks labāka un tīkamāka. Tikai tas nav jādara, lai palīdzētu Krievijai, tas Latvijai ir jādara, lai palīdzētu sev.

Juris Paiders - Kad 2010. gada aprīlī uzstājos Rīgas plānošanas reģiona konferencē, tad aicināju Latvijai izveidot iniciatīvu ziemeļvalstīm. Atklāsim Vidusāziju Eiropai. Vecā paaudze vēl zina, kas ir Čingizs Aitmatovs, bet jaunākajai paaudzei visa Vidusāzija ir kā viens liels nezināmais. Lai kādus sauszemes tranzīta projektus mēs vietotu, lai nokļūtu no Ķīnas uz Eiropu, jebkurā gadījumā būs jāšķērso Krievija un Vidusāzija.

Jānis Urbanovičs - Ja Latvija grib sevi identificēt un sacensties ar citām valstīm, mums vajag prognozēt globālā tirgus attīstību. Vienu brīdi daudzi pie mums metās mācīties ķīniešu valodu. Varbūt ir jāsāk ar to, ko labāk izprotam un labāk pazīstam. Latvijā vēstnieki no Vidusāzijas valstīm ir ļoti aktīvi, bet ir pietrūcis iniciatīvas no Latvijas puses. Domāju, ka Vidusāzijas valstis atbalstītu projektus, lai nezaudētu Baltijas vēsturisko saikni ar šīm tautām. Ja mēs saprotam, ka mums būs normālas, saprotamas, prognozējamas attiecības ar Krieviju un Krievija mums kā tranzītvalsts būs izdevīga, tad viņa būs izdevīga arī Vidusāzijai, Indijai, Ķīnai un Japānai. Arī Amerikai. Mēs būsim izdevīga valsts, ja mēs būsim to visu apzinājuši. Tāpēc mums vajag ieguldīt naudu izglītībā un zinātnē, lai mūsu preces un pakalpojumus spētu piedāvāt Vidusāzijai, Ķīnai, Japānai, Krievijai un ASV. Ir jāsaprot, ka globālajā ekonomikā mēs konkurējam vairs ne tikai ar leišiem un igauņiem, bet arī ar somiem, poļiem, skandināviem, dāņiem. Tranzīta jomā mēs visi esam konkurenti. Baltkrievija izvīra plānu kļūt par Austrumeiropas lielāko tranzīta valsti, un mēs būsim no viņiem atkarīgi. Tas nozīmē, ka mums vajag sagatavotus speciālistus. Ārpolitiku nevar balstīt tikai uz tādiem ekspertiem, kas komunicējas vienīgi ar opozicionāriem un disidentiem. Pašlaik Ārlietu ministrija neko nezina un nespēj prognozēt. Latvijas vara spēj tikai kaitināt Krievijas kaimiņvalstis. *Baltijas forumam* gan ir izveidota platforma, kurā var savietot citu valstu prognozes ar Latvijas iespējam. Starptautiskajos forumos, tajā pašā *Baltijas forumā*, tiek runāts par citu valstu prognozēm, par mūsu kopējam iespējām, par to, ko mēs darām ačgārnī, ko var attīstīt utt. Ārpolitikai jāsakņojas mūsu iekšējās interesēs.

Juris Paiders - Rīga pretendē kļūt par galveno Baltkrievijas eksporta ostu. Latvijas biznesam ir ļoti lielas ekonomiskas intereses, apkalpojot Baltkrievijas tranzītu. Tikmēr ārpolitiskais vektors ilgus gadus bija vērst uz to, lai mācītu, kā baltkrieviem dzīvot un par ko baltkrieviem balsot, dažkārt pat iejaucoties šīs valsts iekšējās lietās. Īstenojot šādu ārpolitisko vektoru, nav iespējams veidot efektīvu sadarbību ar Vidusāzijas valstīm. Lai izmantotu Latvijas ģeogrāfisko stāvokli, mums jākonstruē attiecības ar Vidusāzijas valstīm, izvīrot priekšplānā savstarpējās ekonomiskās intereses un neapskatot katras valsts iekārtas atbilstību dogmatiskai izpratnei par demokrātiju. Par Kazahstānu var teikt, ka tā ir demokrātiska valsts,

lai arī tur ir jaušami stingras varas centralizēti elementi. Kazahstāna ir demokrātiska valsts ar ļoti augstu preses brīvības pakāpi. Tomēr par visām Vidusāzijas valstīm to nevar teikt. Turkmenistānas vai Uzbekistānas režīmi ir tālu no dogmatiskas demokrātijas izpratnes vai cilvēktiesību ideāliem.

Ir neiespējami veidojot un uzlabojot ekonomiskās attiecības, vienlaikus turpināt mācīt, kā Vidusāzijas tautām ir jādzīvo. Rietumu demokrātijas realizējot savas intereses, necenšas uzspiest demokrātiskās klišejas. Savulaik tika pausta kritika, ka starptautiskās institūcijas, piemēram, Eiropas Rekonstrukcijas banka savā Uzbekistānas pārstāvniecībā pieņēma darbā prezidenta radniekus. Es atbildīgai bankas amatpersonai jautāju, kā tas atbilst demokrātijas un cilvēktiesību ideāliem, kāpēc jūs tā darāt? Atbilde bija, lai gūtu panākumus un sasniegtu nospraustos mērķus, ikvienā valstī ir jāstrādā atbilstoši vietējām tradīcijām.

Jānis Urbanovičs - Un rīkojās pareizi. Tieši tā rīkojās arī amerikāņi vai vācieši Taškentā. Ja viņi tā rīkojās, tad arī mums ir jārīkojas tāpat. Viņi pielāgo vietējo politiku citviet savas valsts interesēm. Ja kāda tauta savu pārvaldi ierīko ne pēc ASV kongresa parauga, tad tāpēc nav jārīko „tulpu” revolūcijas. Daudzos gadījumos to dara, jo nesaprot, kā iekārtota attiecīgās tautas dzīve. Es daudz maz pārzinu kā veidojusies Taškentas, Uzbekistānas iekšējā pārvalde. Viņi veikuši lielu darbu sabiedrības iniciatīvas atraisīšanā. Galvenos lēmumus pieņem pilsētas kvartāla (mikrorajona) vai ciemata kopiena - *mahaļa*. Tas ir termins, kas nāk no kvartāla nosaukuma vietējā valodā. Ikviens cilvēks ir saistīts ar šo kopienu, un kopiena atbild par katru tās locekli. Savukārt, valsts augstākajā pārvaldē ir jālīdzsvaro dažādu teritoriju kopienu intereses, ja prezidents Karimovs ir no Samarkandas, tad parlamenta vadītājam jābūt no Taškentas utt. Vara tiek līdzsvarota, balstoties uz tradīciju nevis uz aklu ticību. Varu var līdzsvarot ne tikai ar amerikāņu tipa demokrātijas palīdzību. Daudzos gadījumos atbildība tiek balstīta neformālajā iekšējā norunā, kas nav uzrakstīta. Ja vienam klanam ir tāds amats, tad otram klanam ir jānodrošina tāds amats. Turklāt šāda sistēma strādā, jo prezidents un konstitūcija ir šīs tradīcijas garants. Neatbildēts jautājums ir - vai cita, rietumnieciskāka pārvaldes forma nodrošinās tikpat lielu sociālu stabilitāti? Un vai problēmas, kuras radīs pāreja uz amerikāņu tipa demokrātiju, neiznīcinās tos labumus, ko dod esošā sociālā kārtība?

Juris Paiders - Katrai tautai ir tiesības pašai izvēlēties savu pārvaldes un varas dalīšanas modeli. Uzbekistānas modelis no ārpuses neizskatās atbilstošs amerikāņu varas dalīšanas principam – tiesu vara, likumdevēja vara, izpildvara. Tas ir cits varas dalīšanas princips! Taču katrai valstij ir tiesības uz savu tradīciju un savu ceļu.

Jānis Urbanovičs - No visiem planētas iedzīvotājiem tikai viena sestā daļa dzīvo pēc vairāk vai mazāk izmainītas rietumu demokrātijas formas. Tikai viena sestā daļa! Āfrikā, lielākā daļā Āzijas, Indijā, Ķīnā - dzīvo pēc sava pārvaldes modeļa. Tas nav nekas slikts, ka sabiedrība visos līmeņos ievēl labākos no sava vidus, ka viņi var tikt ievēlēti ar zināmu sacensību. Manuprāt, tas ir labi. Principā par demokrātiju nekas labāks nav atrasts, bet tās savietošana ar vietējo tradīciju ir atkarīga gan no tautu vēsturiskās pieredzes, gan no ģeogrāfiskiem apstākļiem. Tautām, kas dzīvo karstajā joslā, sociālie procesi notiek ātrāk un asāk! Manuprāt, ja nebūtu Islama Karimova režīma, tad Uzbekistāna būtu sadalījusies. Uzbekistānas līderis, līdzīgi kā Nursultans Nazarbajevs Kazahstānā, apzinās savu kapacitāti, savas iespējas un laiku, kas viņam ir atvēlēts. Un viņš steidzas darīt, viņaprāt, nepieciešamās reformas.

Juris Paiders - Izvirzot priekšplānā savstarpējās ekonomiskās intereses, Latvijai savu ārpolitiku jāveido ar jebkuru citas valsts vietējo pārvaldes formu, pat tad, ja tā atšķiras no amerikāņu ideālā standarta.

Jānis Urbanovičs - Mēs esam mazi. Mums tas ir jā dara jebkurā gadījumā. Tieši tā savas intereses realizē visi citi. Būtu labi, ja mēs vismaz ar viena reģiona valsti izkoptu saprotamu, dinamisku attīstību. Diemžēl laiks jau ir pazaudēts, un mums nav tik labas iestrādes ar Kazahstānu vai Kirgizstānu, kā varētu būt. Tomēr iespējas, neapšaubāmi, ir, jo viņi mūs joprojām uztver kā radniekus, kā vienus no vecās saimes. Bet laiks arvien straujāk skrien, un arī viņi mainās.

Juris Paiders - Šobrīd Vidusāzijā pie politiskas un ekonomiskās varas ir paaudze, kura zina, kas ir Rīga, Jūrmala un Raimonds Pauls. Pēc 20 gadiem pie varas jau būs paaudze, kuriem būs jāatklāj Latvija, tāpat kā mūsu jauniešiem jau tagad ir jāatklāj, kas tā tāda - Vidusāzija. Ja mēs vēl vēlamies saglabāt kaut kādu ietekmi šajā reģionā, tad ir pēdējais laiks kaut ko darīt.

Jānis Urbanovičs - Latvijai ir vajadzīga stabilitāte. Latvijā ir jābūt stabilai varai un ir jābūt varas kontinuitātei, lai ārpolitiku, varētu plānot, lai nākamie politiskie spēki varētu ārpolitiku turpināt. Ir jābūt kopējam ietvaram. To pie mūsu mainīgās politikas varētu garantēt tikai tad, ja ir kritērijs – cik tas ir izdevīgi sabiedrībai, ekonomikai, kultūrai. Tad mums nevajadzēs mētāties no vienas uz otru pusi, tad mums būs arvien vairāk jaunu draugu, kuri ar mums draudzēsies, protams, neaizmirstot savas intereses, bet arī respektējot mūs. Tad mums nebūs konfliktu ne ar lieliem, ne ar maziem globālajiem spēlētājiem. Jo viņi, aicinot mūs kādā kopdarbā, respektēs pozīciju, kuru mēs būsīm skaidri definējuši. Viņi teiks: mēs jums piedāvājam to, jo tas saskan ar jūsu interesēm. Mums būs daudz vieglāk! Un arī politiķiem būs vieglāk. Un jaunajiem censoņiem būs vieglāk izvēlēties savu dzīves gājumu. Viņi sapratīs, kas notiek ārpolitikā. „Aha, uz 20 gadiem ir definēts Vidusāzijas vektors. Skaidrs, - sāku studēt tjurku valodas.” Ikviena izvēle izdarīs patstāvīgi, bet cilvēkiem ir jānotic, ka tas ir nopietni. Valstij ir jādod stabilitātes sajūta un ilgstošas politikas garants.

Nobeigums

Jānis Urbanovičs – Vai šodien mūsu priekšlikumiem ir alternatīva? Diemžēl ir, un tā ir katastrofāla alternatīva, kas paredz galīgu Latvijas ekonomiskās neatkarības zaudēšanu, tās depopulāciju un atlikušo iedzīvotāju marginalizāciju. Izmantojot savas tiesības bez vīzas šķērsot robežas, cilvēki vienkārši izklīdīs pasaulē no Vladivostokas līdz Vankūverai. Latvijai nepieciešamās palīdzības apjoms var sasniegt 5 miljardus latu. Padomājiet par šo skaitli! Tie ir 2 tūkstoši latu uz katru valsts iedzīvotāju, ieskaitot zīdaiņus un sirmgalvjus! Iznāk 10—15 tūkstoši latu uz katru vidēju ģimeni, kurā ir trīs paaudzes!

Un tagad atbildiet sev godīgi uz šādiem jautājumiem: Vai mēs varēsim kādreiz atdot šo parādu? Vai mums jāļauj valdībai tā aizņemties? No kurienes un kad šis parāds valstij radās? Kas «tautas kalpiem» ļāva šo naudu izšķērdēt? Un vai mums beidzot nav pienācis laiks norādīt šiem kalpiem viņu vietu pieklājīgā un kārtīgā mājā?

Muļķīgi, protams, būtu noliegt to, ka Latvijai neizbēgami jāpieņem finansiālā palīdzība ar pieņemamiem un pārdomātiem noteikumiem, saskaņā ar reālistisku krīzes novēršanas plānu. Taču šī nauda jāņem tīrai un godīgai rokai, un plānam jābūt apstiprinātam un absolūti pieņemamam finansējošajai pusei (SVF vai citai institūcijai), šis apstiprinājums arī būs labākais šāda plāna audīts.

Kas attiecas uz to, kam mums jāļauj nodarboties ar plāna īstenošanu un kuri rīkosies ar naudas līdzekļiem, kas saņemti saskaņā ar plānu, tad te mūsu nostāja būs kategoriska - esošajai valdībai to nevar uzticēt. Tikai plašai koalīcijai un tās izveidotai „nacionālās glābšanas valdībai” ir tiesības pieņemt šo palīdzību, kas uzliek mums daudz pienākumu.